

GYŰJTŐ: EGYED ÁRPÁD

GYŰJTÉS IDEJE: 1973.

TART.: SZEMPONTOK KÜLSŐ-SOMOGY EPIKUS
ANYAGÁNAK VIZSGÁLATAHOZ

144 lap + 8 lap melléklet

FŐDRAPZSI MUTATÓ: KÜLSŐ-SOMOGY

STAKMUTATÓ: XXVI

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

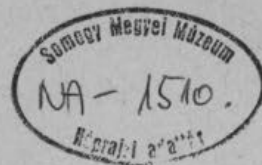

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRBAZÁS

ÁTVEZETVE AZ EGYSEGES MK. 2194-es TÉTELE ALÓL.

2194

LEKTORI VÉLEMÉNY

Együd Árpád: Szempontok Külső-Somogy epikus anyagának vizsgálatához
c. dolgozatról

Együd Árpád folklorisztikai munkája két nagy egységből áll. A jelentős, több mint 80 balladaszöveg közlését egy nagy igényvel megírt tanulmány előzi meg. A szöveggyűjtemény nemcsak a közismert balladatípusok új változatait tartalmazza, hanem olyan balladákat is, amelyek eddig ismeretlenek voltak. A tanulmány pedig számos gondolattal gazdagítja a hazai folklorisztikánkat. Érdeme továbbá az is, hogy egy viszonylag egységes tájegység balladaköltészetéről ad áttekintést. Vikár Béla Somogy megyei publikációi óta nem jelent meg Együd Árpád gyűjtéséhez hasonló anyagmennyiség. Nemcsak ezért, hanem a dolgozat sokféle erényéért kívánatos, hogy ez a munka nyomtatásban mielőbb napvilágot lásson. Sőt, ha erre lehetőség nyílik, jó lenne minél teljesebb somogyi balladakiadványt összeállítani, hogy napjaink élő népköltészetéről lehetőleg hitelesebb képet alkothassunk.

A dolgozat érdemeinek elismerése mellett hadd térjek ki hibáira.

1. A dolgozat címe: "Szempontok Külső-Somogy epikus anyagának vizsgálatához" - nem fedi teljességgel a megírt fondolatokat. Egyrészt Külső-Somogy népköltészetéből csak a balladákat emelte ki, és egyéb pl. prózai epikus anyagát vagy más epikai alkotásokat nem von vizsgálati körébe. Másrészt a folklorisztikai munka nem vizsgálati szempontokat

tárgyal, hanem felhasználja azokat az elemzés során. Ebből következően Együd Árpád munkája valójában Külső-Somogy népballada költészetéről szól, és javaslom, hogy a címet is a tartalomnak megfelelően alakítsa át.

2. A tanulmány első része, az "ismertetés" konkrét anyaghoz illő és szükséges tényközlésen túl /kb. 5 oldaltól a 15. oldalig/ néhány általános folklorisztikai problémát érint. Ennek a gondolatköre meglehetősen szerteágazó: a folklór társadalmi-történeti meghatározottsága; a folklór-hagyomány változása; a tradicionális kultúra élete a modern viszonyok között; a folklór mind művészet; az egyén szerepe; a közösségi megjelenési forma; marxista esztétikai folklórelméleti problémák, stb. szerepelnek itt, többnyire érintőlegesen, egymással nem logikus összefüggésben. Mindezen kérdések nagyon fontosak, és kívánatos lenne, hogy a szerző más alkalommal bővebben szóljon a felvetett gondolatokról. E táji monográfia elején összesűrített probléma-halmaz - véleményem szerint - zavaró lehet, és éppen ezért azt javaslom, hogy ebben a formában ne kerüljön a kötetbe. Az "Ismertetés" című fejezetnek a folklórananyag megértéséhez szükséges ismereteket kell tartalmaznia oly módon, ahogyan a 3. oldalon szűkre fogottan olvasható.

3. A tanulmány gerincét a "Ballada-jellemzések" adják. A szerző anyagismerete szerencsésen társul a balladai szerkesztésmód feltárására való törekvéssel, és így a szakirodalomban eddig meg nem fogalmazott megállapításokat tesz. Különösen jónak tartjuk Fehér László ballada elemzését. De nem elég egy-

értelmű a fejezet belső logikája. A kötetlen szerkesztés miatt a 29. oldaltól Szabó Vilma balladájával foglalkozik, s ezt követően a betyárballadáról esik szó. Innen a gondolatvezetés visszaugrik a régi stílusú Szégyenbe esett lány balladájára, illetve az "Eladott Lány" stb. balladákra. Majd fokozatosan mind kevésbé balladai-, mindinkább újabb keletkezésű népköltési alkotásokról esik szó. Nem látom indokoltnak a 29-25. terjedő oldalakon miért ír a szerző olyan újstílusú alkotásokról, amelyekhez hasonlóakra később kerít sort. Javaslom, hogy előbb a klasszikus balladákat, majd utána az újstílusú balladákat elemezze.

4. Nagyobb hangsúlyt érdemel a "Kényszerített házasság" típusú balladának nevezett két töredék, amelyet "Együd Árpád ezuttal tár először a folklorisztikai közvélemény elé. Hivatkozik ugyan arra, hogy másutt foglalkozott a "Kényszerített házasság" balladával, de sehol sincs erre bibliográfiai hivatkozás. A szövegközlés során "Az elrabolt lány", ill. "Az elzálogosított lány" - típuscímet adja /32. és 33. sz. balladának/, alcimként pedig mindkettőnek a "Kincsem feleségem" - kezdő formulát. Mindhárom cím, ill. meghatározás helytelen. Az első kettő azért, mert eleve nem a lány, hanem az asszony tragédiájára utal homályosan a közölt töredék. A harmadikat pedig azért nem helyeslem, mert egy általános népköltészeti formula, és belőle semmi megkülönböztető, egyedi vonás nem vonatkozik az adott szövegekre.

5. A "Menyasszonyt kereső" ballada /25. sz. es 35. old./ bevezető formulája miatt a "Halálrátáncoltatott lány" balladatípussal rokonítja a szerző, de valójában önálló típusnak tartja. Igaz, gyakori, hogy egyes balladái stereotípiák önállóan élnek, mégis tudományos munkában meg kell állapítani, hogy az adott esetben mely típusból vált ki. Ebben az esetben a "Szégyenbe esett lány" balladatípus záró motivumsora kapott önálló életet.

6. A dolgozat megfogalmazásában több pontatlan kifejezés van. Általános kifogásként említem, hogy a népballadáról, mint "verseink"-ről beszél a szerző. A "vers" vagy "költemény" helyett javaslom az alábbi terminusokat: népballada, ballada, alkotás, népköltészeti alkotás, verses-epikus alkotás, stb.

- Ugyancsak következetes pontatlanságnak tartom a balladákra való hivatkozást. Pl. "Szücs Maris balladája" = Szücs Marisról szóló ballada, de ezzel szemben "Fekete Erzsébet balladája" az az alkotás, amelyet Fekete Erzsébet énekelt. Tudományos munkában az adatközlők vagy énekesek nevét hivatalos formában szoktuk írni "Váczi bácsi", "Máthé néni" ebben a dolgozatban nem szakszerű. Még inkább a "Váczi bácsi verse" /47. old./ Ez a kifejezés egyértelműen azt jelenti, hogy a fent nevezett ember írta a verset. Tudjuk, hogy a szerző nem erre gondolt, de tekintettel kell lenni arra is, hogy nem csak folkloristák fogják olvasni Együd Árpád tanulmányát.

Egyéb pontatlanságok közül csak a fontosabbakat említem. A géphibák és a helyesírási következetlenségekre sem térek ki.

- "társadalmi ballada" /3. old./ kifejezés helyett pl. 'társadalmi konfliktusokat tartalmazó ballada' - értendő
- "betyár világ" /3. old./ történeti kormegjelölésként nem használatos
- balladák "jobbágy rétegünk" alkotása /8. old./ - ez így nem igaz
- "gazdasági-osztály-ok" /39. old./ nem érthető kifejezés
- "folklórtermékeink körülményei" /9. old./ kifejezés félreértve szerepel. Ez az egész adott kor társadalmi-történeti összefüggéseire vonatkozik, nem csupán a francia-vallon eredetre
- "versekre" vonatkoznak a "történelmi társadalmi" eredmények... /10. old./ Talán 'a történelmi-társadalmi viszonyok népköltészeti vetületére, tükröződésére' gondol a szerző. A mondat mindenesetre nem értelmezhető egyértelműen.
- megfogalmazásbeli pontatlanság jellemzi a népballadák esztetikai megítélését is: "Balladánk szép költeménye" /37. old./
- "Strófáink felesleges részletezésü fecsegésekkel nem viszik előbbre a drámai fejletet" /51. old./ talán epikai részletezésre gondolt a szerző. A "fecsegés" szót mindenképpen mellőzném. "... ezen a félresikerült Juhász András-versen látni lehet..." /54. old./ Mit jelent, hogy félresikerült? Az ilyen vélekedést meg kell indokolni. "változatok.... bajlódnak" /44. old./ - az ilyen, és ehhez hasonló kifejezések helyett kevésbé elítélő módon, tárgyilagosabban kellene a gondolatot leírni /pl. a betyár, rab bemutatásával egy kissé hosszasan időznek/

- többbizben szerepel a ballada szubjektív, nem esztétikai megítélése is. Pl. "tisztá változat" /32. old./ - Mit ért ezen a szerző?
- "balladánk szép költeménye" /37. old./ - pontatlan kifejezés
- "kinrímek" /41. old./ esetében ragrímekről van szó. Ezek a rímek különben sincsenek összefüggésben a középkori büntetéssel. Az ok-okozati összefüggés téves.
A szerző azt állítja a "töredék ... remek példány". /41. old./
A töredék önmagában is lehet értékes, de a fenti két kifejezés ellentmondásos.
- szintén nem szakszerű kifejezés "A zárlata viszont szépnek mondható ennek az össztákolt versnek..." /54. old./ Ezt a gondolatot helyesebb úgy értelmezni hogy 'A kontaminált ballada szép formulával zárul.'
- Ellentmondásos az a két megállapítás, hogy a "somogyi balladák rövidek" /40. old./ és "a viszonylag hosszú balladák /44. old./
A példatárban olvasható balladák tanúsága szerint a somogyi balladák sem nem hosszabbak, sem nem rövidebbek, mint azt általában a magyar népköltészetben láthatjuk.

A megfogalmazásbeli pontatlanságok gondos szerkesztéssel kiküszöbölhetők. Különösen az újstilusu, művésziességben fogyatékosabb balladák elmarasztalása esetén fontos a kifejezések megválogatása. A népköltészet ezekkel az alkotásokkal teljes. A tényeket tudomásul kell benni és szakszerűen indokolni. A negatív értékeléssel könnyű az olvasóban ellenszenvet ébreszteni, ezt pedig nem lehet célja egy ilyen munkának, és tudom, nem ezt

akarja Együd Arpád sem, aki nagy szeretettel, áldozatos munkával gyűjtötte egybe élő népköltészetünk színe-javát.

7. A "Függelék"-ben szereplő balladák különválása nem egészen indokolt. Igaz, a 136. oldalon utal a függelék szerepére, tartalmi, földrajzi különállóságára, de ez nem következetes /pl. Szántódsomos esetében/. Javaslom a világosabb különbségtevést, vagy a pédatárba való beolvasztást.

8. A szövegpublikálás irányelveit közli a szerző a "Megjegyzések" között. A gépelés során ehhez nem minden esetben ragaszkodott. Véleményem szerint indokolt az egységesítés épp-ugy, mint a hiteles szövegközlés. Az adott esetben - éppen a dolgozat táji jellege miatt - talán jobb, ~~ha~~ az énekesek ki-ejtési módjához jobban ragaszkodni pl. a Függelék "k" szövegét illetően is.

9. A szövegközlés után a lelőhely megjelölése több esetben két falunévvel történik. Pl.: Siófok /Zics/. A kettősség okát a megjegyzések között szerepeltetni kell, vagy pedig más módon értelmezni, pl.: Zicsről Siófokra került énekes.

10. A tanulmány több esetben hivatkozik a balladák dallamainak értékére. Nagyon sajnálom, hogy egyetlen dallamot sem közöl. Amennyiben erre lehetőség nyílik, pótlólag fűzze hozzá a balladák dallamát is. Ezzel a kiadvány értékét is megsokszorozná, és a népzene kutatás számára is hasznos, forrásértékű publikációvá válna. A dallam-szöveg együttes publikálása arra is fényt vet, hogy - csak egy példát említsek - a 33. szöveg 5. versszaka utolsó sorába miért került 7 szótag, törvényszerű-

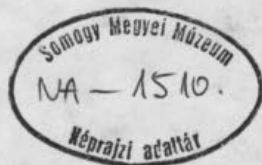
ségről van szó, vagy egy esetleges elhallás következménye az ütembotlás?

2 A lektori megbízatásomból következett a dolgozat esetleges negativumainak kifürkészése. De hangsúlyozni kívánom, hogy azt a nagy munkát, amellyel ez a monográfia megszületett tisztelet illeti. A tanulmányt kissé megrövidítve, a szövegeket pedig teljességgel kiadásra ajánlom.

dr. Kriza Ildikó

2194 /Adattér

RITTL-RÓNAI MÚZEUM KATÓVÁR

SZEMPONTOK KÜLSŐ-SOMOGY EPIKUS ANYAGÁNAK VIZSGÁLATÁHOZ

Együd Árpád

Előszó

A somogyi népköltés intenzívebb feltárása nagynevű tudósunknak, a hetesi születésű Vikár Bélának nevéhez fűződik, aki a múlt század vége felé és a századforduló utáni évtizedekben terjesztette ki gyűjtőtevékenységét megyénk egész területére.

A szellemi néprajz terén jobbára maga végezte ezt a széleskörű munkát, de több irányú elfoglaltsága következtében nem jutott el minden helyre s így kénytelen volt kiépíteni egy olyan gyűjtőhálózatot, mely részben meggyorsította a gyűjtést, részben - mint ma mondanánk - egy társadalmi bázisú honismereti tevékenység csiráját kezdte érlelni. Ennek a munkának megvoltak a maga előnyei és negatív vonásai is.

Előnye volt e gyorsított munkának az, hogy viszonylag sok és hamar egybegyűlt anyagot lehetett a nemzeti kultúra és a közművelődési folyamat részévé tenni, illetve mielőbb a tudományos felhasználás vérkeringésébe lehetett vonni... Hátránya volt viszont a már elődeinél is tapasztalható népköltési hamisítások lehetősége, az anyag esetleges pontatlan dallam és szöveg_béli lejegyzése. Ezeket Vikár maga is észre vette és igyekezett kijavítani. A közismert vikári precizitás és alaposság, valamint korának folklorésztikai, tudományos tapasztalatai sem voltak elegendők ahhoz, hogy a nép szellemi hagyatékának minden részletét, műfaját sajátosságát egyforma alapossággal fogja át Vikár, de - mint említettem is - időben nagyon korlátozva volt az akkor már országszerte gyűjtő kutatónk.

Érthető tehát, hogy Somogy teljes folklór-arculata nem bontakozhatott ki minden részletében egyforma intenzitással az ő korában, ami nem kisebbíti sem az ő nagyságát, sem azokét, akik Vikár után itt-ott gyűjtést végeztek megyénkben.

A késői utódnak részben könnyebb, részben nehezebb helyzete van. Könnyebb, mert a helybenélés több lehetőséget kínál; s a több évtizedes ittélés alaposabb utánnézést, kutatást, elmélyültebb táj- és emberismeretét nyújt és ennek alapján mélyebben is nyúlhat az emlékezés multjának zeg-zugába.... Rosszab helyzetben van a mai kutató abban a tekintetben, hogy a népi emlékezés mind erősebb kopásával, kihagyásával áll szemben, továbbá mindegyre kevesebb azoknak az adatközlőknek a száma, akik a legértékesebb hagyományanyaguknak a hordozói/ ma már a jobb emlékező tehetséggel bírók sem rendelkeznek saját anyaguk olyan archaizmusával, nyelvi-hangtani, stilisztikai szépségekkel, mint Vikár korában/. A halványulás ellenére is meg kell azonban jegyezni, hogy nem mindenben olyan kétségbeejtő a helyzet, mint gyakran gondoljuk: hála a somogyi emberek hagyományőrzésének, pl. némelyik ballada-típusnál és szakrális szövegnél jóval többre akadtam, mint azt Vikár és a későbbi kutatók is vélték.

Mint a címből is kitűnik, ebben a kis dolgozatban Külső-Somogy eddig eléggé elhanyagolt területének epikumairól lesz szó, különös tekintettel a siófoki nagyjárásra/a volt tabi járást is hozzászámítva/.

Más táj anyagát a "Függelékben" helyezem el, amennyiben összefüggést mutat területünk anyagával, vagy egyéb magyarázat szerint szükség lesz rá.

ISMERTETÉS

Balladáink részletes bemutatása előtt említést teszek néhány vizsgálódási szempontról, mely folkór- és néptudományi, társadalmi-tudati, szociológiai, pszichikai vonatkozású megjegyzéseket tartalmaz. Ezekre az elméleti vonatkozású fejtegetésekre azért is szükség lesz, mivel az egyes társadalmi balladák tárgyalásánál szükség szerűen érinteni kell a mondandó mértéke szerint a fentiekkel való szorosabb kapcsolatot.

Az elméleti és gyakorlati vizsgálódások során néhány általános törvényszerűség és hasznos összefüggés tárul fel, mely új szempontot vethet fel a további eredményesebb munkálkodáshoz.

Többféle szempont, módszer érvényesül tehát verseink bemutatása során, amelyekkel minél több oldalról igyekszünk megvilágítani mondandónkat, a teljesség igénye nélkül.

A társadalmi-gazdasági-földrajzi szempontúságot figyelembe véve adunk egy kis tájékoztatást először.

Említendő az a táj, ahonnan valók költeményeink; Északi határát a Balaton felső szakasza adja Siófoktól Balatonboglárig; délen a Koppány-völgy szeli át a tájat; északnyugat-délkelet felé B. boglár-Igal vonala zárja le ezt az észak-somogyi háromszöget, amely Fejér és Tolna megyékkel határos.

A táj részletes történelmi, gazdasági vonatkozásait nem felelőnk tárgyalni, csupán megemlítjük a később szükséges történelmiség kedvéért, hogy az Árpádok korától a késő középkorig át a törökkorig, s onnan/a betyár-világon által/ a századfordulótól a felszabadulásig mozgalmas történelmi-társadalmi multtal rendelkező táj volt mindig.

Ennek a történelmi és földrajzi változatosságú tájnak változatos s részben egymástól eltérő tájegységei voltak és vannak ma is. Mind a mezőgazdasági, mind kereskedelmi-idegenforgalmi szempontok szerint, amelyek arányában azonban az idők folyamán bizonyos eltolódások, módosulások, fejlődési szakaszok tapasztalhatók /Balaton-mente, Igali dombhát, Koppány-völgye stb../

A gazdag halászélettel és hagyományokkal rendelkező Balatonpart életstruktúráját mind erőteljesebben befolyásolták azok az idegenforgalmi szempontú intézkedések, amelyeknek szükségszerű velejárói^a környék gazdasági-termelési viszonyainak teljes átalakulása, s az emberek mentalitásának formálódása. Ennek a gazdasági-termelési-emberi modulációnak vannak pozitív vonásai és rossz oldalai is. A mi vizsgálódásunk szempontjából azt mondhatjuk, hogy a gazdasági-termelési pozitív változással nem mindig járt együtt a kívánt tudati átalakulás, de még ezen belül is található olyan momentumok, amelyek azt igazolják, hogy a fejlett tevékenységformák változásai nyomán bekövetkező tudatstrukturális tényezők között találunk káros motivumokat is /még ugyanazon egyéni tudaton belül is, amely az élet más egyéb relációiban pozitíve értékelhető/. Gondoljunk csak a viszonylag fejlett igényű, modern felfogású balaton-menti emberek azon véleményére, amely a rosszul értelmezett korszerűség-elv következtében minden közösségi, társadalmi, közjogi szabályt felrúgva nemcsak hagyományait dobta el, de egyesek gyakran barátait is ~~stb.~~.., hogy az un. anyagi jólétet biztosítsa a maga számára.

Bár nem lényegi témája ennek a dolgozatnak sem a felszabadulás előtti, sem az utáni gazdasági, társadalmi fejlődés ismertetése, annyit azonban le kell írni e körülményekről - mint a tudati formák változásainak főokáról -, hogy a Balaton-part embereinek és pl. a Koppány-völgye társadalmának életkörülményei között lényeges eltérés van. Ha szükíteni akarnám a kört, azt mondhatnám, hogy egy siófoki átlag polgár létfeltételei lényegesebben könnyebbek, mint pl. egy torvajai paraszté. Itt érvényesülve látszik az a közmegállapítású, de gyakran felületes értelmű elv, hogy a technika és civilizáció elsöpör minden hagyományt. Ez részben így is van, de hozzá kell tennem, hogy a kérdés ilyen leegyszerűsítése nem felel meg az állításoknak és közhiedelemnek. Ugy egészen ki egyszerű szavakkal a kérdést, hogy a modernizált, civilizált életkörülmények fokozatosan felszámolják a régebbi korok hagyományrendszerét, de nem mindenütt egyforma intenzitással, ill. mértékben / mint azt a konkrét példák esetében majd látni fogjuk. Való tény, hogy pl. a Balaton-parti emberek legelsőbbben régi tárgyi emlékeiktől igyekeztek szabadulni, hiszen a lakást korszerűvé, mielőbb kiadhatóvá kellett tenni. Vagy pl. a néhány évtizede még bőségesen található halászati eszközöket a korszerű halászati technika-érthetően-kiszorította / bár ennek a folyamatnak megindulása már régebben megkezdődött/.
Egy való, hogy a gazdasági - társadalmi változásban élő egyénre mindezen tényezők befolyást gyakoroltak, a termelési viszonyok befolyásolják a tudati-művészeti folyamatokat; úgyis mondhatjuk, hogy a kollektív arányú és értékű társadalmi változtatók intenzitásának szubjektív vonatkozású hatása feltétlen kimutatható, de melléjegyzem nyomban, hogy az egyéni tudatban beállt változás nem mindenkinél egyforma erejű és jellegű; még egy adott szubjektumon belül sem állítható, hogy a gondolkodás minden területére egyforma érvényű. Jelen esetben nem kizárólag a szocialista társadalmi tudat kivánt mértékére utalok csupán, hanem inkább arra, ami / részben ezzel ugyan összefügg/ →

a hagyományörzés tudati körülményeire vonatkozik. Gyakran hangsúlyozzuk korunkban, hogy az emberi társadalmak mindenestől, egyénestől változnak, de a hagyomány, szokás/főleg a retrográd momentumokra gondolnak/ ereje szivósan tartja magát. E tekintetben disztingválással kell élnünk olyan értelemben, hogy a szocialista szellemű/ ha tetszik marxista megalapozottságú/néprajz szerencséje, hogy a hagyománynak - közelebbről a folklóranyagnak - némi ereje itt-ott még megmutatkozik. Jelen esetünkben is arról lesz szó, hogy ebben a hagyományörzőnek mondott megyében - ennek északi csücskében - milyen folklórművészeti formák tartják még magukat. Az elején vázolt elemzési szempontokon felül még kívánok némi magyarázatot fűzni az alábbi kérdés-csoportokhoz: társadalmi ember, tudatosság-ösztönösség foka, közösség-vizony stb.

Számunkra nem közömbös, hogy a társadalomtevékenységi formák miként befolyásolják a tudati /mentális/tevékenységi állapotokat, s mik azok a természetes és mesterséges körülmények, amelyek közepette az egyén fentieket érintő pszichikai viselkedése megfigyelhető. Magyarul mondva: nem elegendő csak gyűjteni az adatközlőktől, hiszen ezt mindenki el tudja végezni. Ennél több lehetőséget kínál az öregekkel való érintkezés.

Egyáltalán nem "szociologizálni" akarok, amikor megemlítem embereinknek a szociológiát is érintő társadalmi körülményeit és mindkettő tudati és pszichikai kapcsolatát, mégis érintenem kell olyan mértékig a társadalmi lét és tudat, valamint a történelmiség kategóriáit, amennyiben e többoldali megvilágítás segíti mondanivalómat. Tovább nem is mehetünk.

A modern társadalmi viszonyok között / így szocialista körülményeink között is/ megszűntek, vagy megszűnőben vannak azok az emberközösségi körülmények, feltételek, normák, amelyek szülői és éltetői voltak egykoron a folklórművészeteknek.

Ez a folyamat természetes jelenség világszerte. A régi falú - vagy rétegeközösség felbomlása, ill. elmosódása után a társadalmi nivellálódás sajátos formáival találkozunk, amelyek tájanként, sőt községenként ^{mégis} ~~is~~ eltérő képet mutatnak. Ennek a gazdasági-társadalmi változásnak nem azonnali és egyforma kísérője/a már érintett/tudatváltozás, helyesebben szólva egyazon községben és szinten élő individuumok gondolkodás módja is igen eltérő képet ad még akkor is, ha a termelésre vonatkozó egyetértés~~é~~ és tudatos felismerésen alapuló együttműködés tekintetében megegyező magatartást tanusítanak is. Ne legyen furcsa ennek a viszonylagos "egyszintűségnek" különbözőségként való magyarázata, ami természetes az alábbiak szerint./itt jegyzem meg, hogy minden némű és jellegű, magyarázatunk közben a folklorisztikára gondolunk, ~~ill. a népköltészetre~~/. Társadalmunk kollektív erejének /formáló, erkölcsi/ és ösztönző jellegének anyagi eredményeképpen mutatkozó új közösségi szellem rendkívül változatos egyéni tudatalakzatokat takar. Ebben az individuális tudatsokrétűségben sok minden megfér még együtt, sőt az egyéni tudaton belüli sokszínűségnek eredménye, hogy az új/még nem állandosult/ideológiai formákkal együtt élnek a régi kategóriák, legalábbis azok bizonyos alakzatai. Egyszerűen úgy is mondhatjuk, hogy a kialakulóban lévő új osztálytudat határfoka, mértéke még nem annyira intenzív, hogy tökéletesen szelektálni tudna a tudatstruktúrák labirintusában /itt csak részben említhető a kollektív "művészi" tudatosság bizonyos foka, mint egykor alkotó, majd újra teremtő, formáló erő/.

Van bizonyos fokú kollektív tudat falvainkban, melynek valódi mozgatói azok a társadalmi-tevékenységi normák, amelyek hatásaitól a jövőben még több várható gazdasági-termelési tudatosság szempontjából, de folklóriródomalmi tekintetben természetesen nem. Mai kollektív tudatfogalmunk kissé anakronisztikus analógiájaként, de egyben történelmi és társadalmi helyzet összevetése szempontjából is, és az egyén alkotó viszonya tekintetében is - röviden említést teszek a középkori jobbágy-parasztság közösségi tudatáról; annál is inkább mert témánk azokkal a folklór-irodomalmi / főleg balladák / alkotásokkal foglalkozik, amelyek egy része / legalább is jó néhánynak elődje / még jobbágy rétegünk alkotása. A folklór művészetről, ill. a klasszikus népballadáinkról azt állapították meg kutatóink, hogy azok zöme a kizsákmányolt jobbágyság szellemi termékei / most nem részletezzük a folklórizálódás és folklorizmus problémáit /. A folklórisztikai kutatás már leszögezte népi irodalmunk azon karakterisztikumát, hogy az közösségi alkotás, változatokban született és él, s általában szájhagyomány stb.. Az is ismeretes, hogy az egyén szerepe / folklórelőadó / mindig alárendelt volt a közösség domináló szerepének / közösségi igény, izlés, szokás stb. / vagyis, - hogy az újabbkori szemiotika nyelvén szóljak - az alkotó közösség által egykor / mélységi adó / létrehozott költészeti formák interpretálása / felsziniadó / vonásait, értékét, formáit ~~temáit~~ témáit döntően meghatározta a hagyományozók egész sorozata.* Azt meg kell azonban jegyezni, hogy a mában ennek az interpretáló -

* Ethnographia LXXXII. éf. 4sz. 1971. Zsilká - A. E. Voigt: Néprajztudomány és szemiotika; 1. A folklór-kommunikáció résztvevői.

előadó személyiségnek a szerepe megnő a kutató számára, s kizárólag, elsődlegesen a folklór-kutatás számára, de nem kizárva egyes bizonyos folklórigényű csoportot is. Itt eltérek egy kissé az ethnoszociológiai kutatásnak néprajzi jeltudományi szempontból csak egyes részletre jellemző és hangsúlyozó irányától, és szeretném költészetünk megvilágítását ^{néh}~~néh~~ teljesebbé tenni, s majdan összegezőbb vizsgálat alá vonni, éppen az előbb felvetett problémákkal kapcsolatosan. Nevezetesen az alábbiakról van szó: a feudális kor kizsákmányoltjainak kollektív szerepe, az interpretáló előadó reprodukív jelentősége; a feudalizmust felváltó korok - kapitalizmus, szocializmus, kommunizmus - osztályviszonyai. Az első pontot már több mondatban érintettem, mégis hozzá kell fűznöm az alábbiakat: a legtöbb szóbanforgó balladánk időbeli háttérének pontos körülményeiről - kivéve néhányat pl. A Fehér Lászlót, néhány klasszikus veretű betyárballadát, történelmi balladát - nem túlsokat tudunk. Legtöbbjük valóban többszáz éves, egyesek régibb formái valóban középkori eredetűek; legalábbis a késő - feudalizmus és korai kapitalizmus kizsákmányolt paraszti rétegének szellemi produkciói. E kor folklórtermékeinek körülményeiről több kutatónk úgy vélekedik, hogy egy részük francia-vallon bölcsőben született, ami feltehetően igaz is - /Vargyas Lajos kutatásai/, más részük az európai vallásos látomás irodalom, vagy legenda poetikai vetülete / Három árva /; ismét mások ősi keleti motívumok hordozói. Nem is balladánk származását vagy motívum eredetének pontos feltárását akarom kifejtteni, csupán

mindazokról a tájunkon talált versekről szeretném elmondani, hogy rájuk is vonatkoznak a klasszikus csoportokba soroltakra megállapított történelmi-társadalmi eredmények /amelyekről már sokan szóltak/, s részben azt szeretném hozzátenni az előbb már indukált mondatok révén, hogy bármely feudális évszázad termékei is balladáink, az alkotó közösség és egyéni előadó viszonyának törvényszerűségeit is megismerjük bennük. Ebben az értelemben szeretném jobban kidomborítani az egyéni előadó szerepét a megszokott hivatalos megállapítások mellett /vagy szemben/ annak elismerése mellett, hogy a közösség normái szabják meg a folklór-alkotások mikéntjét. A közösségi meghatározók szerepét senki nem tagadja -hiszen akkor a folklórt kellenne megtagadni - de, hogy az egyéni előadó formáló - alakító, spontán produkáló szerepét háttérbe szorítanók, az is hiba lenne, hiszen a variánsok szülőjének egyik főmozgatója az ^dindividuis interpretálás. Bizonyos fokig feltehető, hogy úgy volt ez a balladák születésétől virágkorunkig is. Jelentőségét e témának éppen korunk hagyományőrző egyéniségei miatt is említettem. Ma különösen megnő az adatközlő jelentősége, de jelentős szereppel bír kultúrtörténeti szempontból is: különösen azoké, akik még alig ismert anyaggal lepik meg folklórirodalmunkat /ld. Tóth Imre, Kisbárapáti stb.../ Szerepük nagyságát feltétlen az a körülmény domborítja ki legjobban, hogy a már vázolt körülmények következtében azon közösségi életközeg nélkül éltetik még önmagukban e szellemi hagyatékot, amelyben egykor virágzóan és természetesen élt a ballada /mese, v. folklórirodalmi termék/.

Említsünk néhány konkrét példát jelenlegi előadóink vonatkozásában, amelyekre majd utalni fogunk az egyes költemények tárgyalásánál is. Előzetesen hadd tegyem hozzá, hogy a hagyományt őrző és átadó/most műfajiságtól függetlenül/ egyén számára a szubjektív élmények és aktualizált vetületei jelentős értékek számunkra, amit úgy is mondhatnók, hogy a mai erősen megváltozott és folyton változó gazdasági-társadalmi mozgásban élő hagyományőrző tudatképletének sokféleségében találunk olyan mozzanatokot, amelyeket kiemelve a tudatstrukturák labirintusából, olyan önállósággal, s az egyénre jellemző vonással bírnak, amelyek az egykori kötelező erejű és meghatározó faluközösség nélkül is nyomositják a mindenkori "felszíni-adó" szerepét - igaz: nem a nagyközösség számára és nem is visszahatva nagyobb mélységig bizonyos rétegek számára - mégis meg kell becsülni a szokottnál jobban ezt a körülményt. Meg kell becsülni és elemezni alaposabban ezt, mint jelenséget is. De értékelnünk kell azért is, mert igazolja a bonyolult társadalmi összetevők között élő szubjektum általunk értelmezett pszichikai-emocionális aktivitását.....Ez az egyéni élményjelenség bizonyos fokig még ma is rendelkezik olyan hatással, ami meggyőző erejű üzenetet közvetít - ha áttételesen is - a múltból, mint példáink néhány esetében látjuk, a közéletből is. A fentiek értelmében cselekszik az újabb anyagközlés során Farkasné és Csécsné/igali adatközlő/, amikor a "Farkas Julcsa" balladájában a ma is élő helyi orvost szerepeltetik, hiszen így válik számunkra a történetadta eset ~~prez~~ézés élménnyé és mintegy el akarják hitetni velünk és magukkal is a történet igazát, bár jól tudják, hogy nem az; az "üzenetet" a maguk módján akarták abban a pillanatban átadni nekem is és maguk kis csoportjának is. A hagyományanyagnak a tudat mélységéből való felidézése vonatkozásában ígézhetjük Czeiderné szubjektív megnyilatkozása-

sát a "Csáki biróné" elmondása közben/melyre utalunk majd a ballada tárgyalásánál is/.

Arra is fogunk példát találni szűkebb területünkön is, hogy a hagyományörző családok fiatal tagjai a modern közegben sem vesztik el minden esetben önmaguk számára az archaikus anyagot és századok mélységének üzenetét képesek átadni, ha mesterségesen előidézünk olyann körülményt, ahol a mélységi üzenet/ha módosulva is/ a felszíni adásban nemcsak szubjektív élménykapcsolatokat teremt, de a szűkebb körű hallgatóságnak is valóságélményt ad. Ezt láthatjuk H. Fekete Erzsébet és Horváth bácsi előadása során, de idézhetnők Tóth Imre bácsi, Borbély Teréz, Kvaszniczáné, Ajzetné, Tóthné, Kottánné és társaik a tavalyi fosztóban való "viselkedésüket", de még számtalan konkrét példát. Mindezeket csak annak bizonyítására mondom, hogy alkalmas lehet és néha kell is találni és /mesterségesen is/ teremteni ahhoz, hogy az "én-viselkedést" tanulmányozhassuk igen sokféle szempontból/mint már azokról eleinte szoltam igen vázlatosan/.

Szükségesnek tartottam ezeknek a bevezetőben felvetett gondolatoknak néhány sorban való tárgyalását, mivel hasonló vizsgálódások eléggé elhanyagoltak a magyar folklorisztikában. A problémák sokasága, e hely szűkössege sem alkalmas arra, hogy elmélyültebb, alaposabb, részletesebb elemzést tegyünk, inkább e kérdések felvetése, a rájuk való figyelem terelése szempontjából van némi jelentősége mind magam, mind az érdeklődők számára.

A területünkön vizsgált és elemzendő epikus anyagunk részletes tárgyalásánál majd fogok utalni e bevezetőben is elhangzottakra, főleg olyan helyen, ahol a mondandó rávilágít néhány jelentősebb problémára...Részletes tárgyalásaim során nem következett egy "üdvöztető" szempontot sem, hanem mindazt igyekszem felhasználni, ami sikeresebben mutatja be költészetünket.

A marxizmus tanításai szerint ismeretes az a gondolat, hogy a társadalomban élő egyén nem oldódik fel az általánosban, nem veszti el szubjektum jellegét, illetve annak lényeges alakzatait, csupán formálódik, alakul a társadalmi mozgások hatásfoka irányába, de "én-lényegét" nem adja fel, s ezért is van az, hogy minden egyén a maga módján viszonyul minden társadalmi szituációhoz, osztály-réteg-változáshoz, még legszűkebb környezeti alakulásához is, mivel csak így érzi magát alkotóan "én"-nek. Természetesen nagy hiba lenne, ha ezt az egyén-viszonyt túlzottan megnövesztenénk bármely közösség rovására és olyan szereppel ruháznánk fel, amelyre képtelen, vagy éppen az "én" szubjektumóriás voltát hangsúlyoznánk a társadalomalkításban/ami lehetetlen is, hiszen a mindenkori egyén is "társadalmi termék"; még hozzá sok irányban változó termék, s efnek a változásnak - mint már említettem is - csak bizonyos vetületeit érinthetjük jelenleg.

A balladákat hordozó változó társadalmi-emberek sorozata hagyta ránk sok-sok változaton keresztül költeményeink mai formáit, és ez a sokszoros áttétel természetesen megváltoztatta verseinket belső és külső formai, tartalmi szempontból egyaránt. Ha ezen egyedek "poétikus sorsát", szerepét akarnám kiemelni, azt állíthatom, hogy éppen bármelyik tagjának nagy szerepe van abban is, hogy a/ utólagosan megállapítható/ poetikai-stiliztikai jegyek felrakásában milyen szerepe van; de kimondhatjuk azt is, hogy éppen motivumelvonással, beépítéssel tette változatosabbá, gazdagabbá egyes versformáinkat/ természetesen hasonlóan születtek romlott, kopott változatok is, s itt most egyéb befolyásoló tényezőket nem említek/. Itt említhetjük meg az innoválási funkció variabilitás szempontjából számbavehető voltát, melynek vannak pozitív és negatív eredményei, hatásai is.... A nélkül, hogy el-
túloznánk ezt az "én-szerepet" a végeredményben alkotásfolyamatnak nevezhető "én"- "mi" relációban, mégis kell beszélnünk bizonyos kontinuitásról - ha tetszik, ha nem -, hiszen minden változás ellenére ezestben erről is szó van. Az "én-mi" viszony alakulásában beállt természetes társadalmi változtatók hatásaként lemérhető alakulások ellenére is kimutathatók olyan értékükapcsolatok, amelyek a társadalmi évszázadok változásain keresztül sem tűntek el nyomtalanul. Ebben a folyamatban ~~is~~ a jelen számára "én-dominanciát" látok, mely a mai variabilitások egyik főoka/persze egyéb tényezők elimerése mellett/, de hozzáteszem, hogy a közönségnek mai ~~mai~~ értelmezése más, mint évszázadokkal előbb, amikor is a "mi-szabta" normatívák szerint viselkedett az "én" is. Természetes, hogy az akkori társadalmi "én"-nek a cselekvése nem

a tudatos esztétikai szabályok szerint zajlik, s nem is aszerint történhet, különösen nem költeményeink kialakulása idején. E spontán alkotó"én" a "mi-közösség" karakterizáló erejének szerves része, de "én"-karakterét mégis érdekesebb tüzetesebben megvizsgálni, különösen a kizsákmányoló társadalmak idején, amikor és ahol az uralkodó osztály/korunként az elnyomás mértéke szerint/ az elnyomás terhével sújtja, vagy éppen izolálja az egyént is magába foglaló osztályt, réteget/ill. tájat, falut/...Az általam magyarázott "én-mi" relációt meghatározó osztály-közösség-individuum viszonyban korunként, helyenként eltolódások jönnek létre, ezért kell vizsgálni egy-egy azonos témájú folklóralkotást más és más időpontban/s lehet tenni hasznos szemiotikai megállapításokat/, és ezért kell azonos anyagot is egyazon korban különböző adatközlőktől vizsgálat alá vonni/igy lehet eredményes folklórgyűjtés és esztétikai vizsgálódás/.

Nem ellentmondásként jegyzem meg, hogy a Lotman-féle ^{*}Mi-Ők meghatározó viszonyának ujszerű szerepét, kutatási irányát csak azon munkák elvégzése után lehetne valójában igénybe venni, amikor az/általam csak vázában érintett/"én-mi" állapot minden kortörténeti helyzetét már elvégezte valaki/valakik/ ethnoszemiotikai vizsgálódásai során....A lotmani javaslatok, kísérletek Mi-Ők szerepe az osztálytársadalmak/kizárólag/ elnyomók és kizsákmányoltak viszonyaira vonatkozik. A definíciókban szereplő mindenkori "mi" közösségben mozgó, formáló-produkáló "én" produktivitását jelentősnek tartom korunkban, hiszen ebben a viszonyban lehettek még fel kézenfekvő nyomok, ha halványult formákban is. /A visszafelé következtetés sem nehezebb, mint a kevésbé ismert régmúlt alapról való indulás, még akkor is, ha főleg a kultúrák tipológiai osztályozásáról van is szó, hiszen e módszereket az ethnoszemiotikai vizsgálódások sem nélkülözik ma már/.

E nem lényegtelen kis kitérő után visszatérve konkrét balladatémánkhoz megállapítható, hogy a középkori elnyomás korában termelt népköltési értékeinknek-ha szabó ily neveznem-oszálytudattermékeinknek kollektív és egyéni vonatkozásai lényeges mondani-valót tartogatnak számunkra több szempontból is, mint arra igyekeztünk a lehetőséghez mérten rávilágítani. Ismeretes, hogy a balladák virágkorában a kollektiva és egyén sokkal szorosabb együttéléséről, közvetlenebb, élőbb kapcsolatáról van szó, melyek közepe tette születtek idézendő verseink archaikusabb formái, elődei.

* Ethnographia LXXXII. cf. 4. sz. 1971: Zs. - G. E. - Voigt: Néprajztudomány és szemiotika

Korunkban -természetesen - nem lehetnek meg az egyén főntébb vázolt kapcsolatformái a közö~~s~~ségével, ami a folklórirodalom élése idején megváltak, illetve egészen másként vannak, másként formálódnak ezek a kapcsolatok a termelési-osztálystrukturális szempontok szerint.

Az "én-mi" szerepköréről mondottaknak területünkön vizsgált költészeti jelenségekre való alkalmazása szűkebb körű lokalitása miatt részben előnyös, mert e viszonyok alaposabb ismerete révén konkrét alkalmazási értelmük van; másrészt nehézségek is felmerülnek ezzel kapcsolatban, mivel az "én-mi" viszony konkrét kapcsolata egy le~~s~~zűkített/földrajzi, költészeti/ terület vizsgálatában nem nagyon enged távolabbi perspektívába való betekintést, vagyis a jelentéstudomány szempontjainak vizsgálatára felfedezett diszciplinákat e szűkített esetek lebontásánál kell alkalmazni. Mégis azt mondhatjuk, hogy említett szempontjaink nem voltak teljesen haszontalanok még akkor sem, ha e sokirányú vizsgálódás csak hálványan érintette e táj-rész epikus anyagának ugyancsak többoldali megvilágítását.

Ezen általánosnak mondható szempontok mellett találkozni fogunk verseink konkrét tárgyalása során analitikusabb összehasonlító-magyarázó, motívumelemző és értelmező módszerrel is, melynek során nem követtük minden esetben az egyes határozott típusokkal kapcsolatban szokásos elemző módszer egyedi tárgyalását, hanem az egy gondolat köré csoportosítható témákat folyamatos összefüggéseiben vizsgáljuk, s éppen ezért a tárgyalandó költemények azonnali közlésével nem is zavarjuk meg magyarázatunkat, hanem külön közöljük verseinket magyarázataink után.

A lábjegyzetekre való utalást a magyarázat után és a versek közlése előtt adom meg a számok egymásutánisága alapján.

BALLADA - JELLEMZÉSEK

A már említett múltból való áttételes "üzenet" társadalmi és egyéni előadói vonzatát minden balladánál el lehet és el is kell mondani. "A halálatán coltatott leány" viszonylatában azért is térünk ki erre, mert /többek között/ Igalban több előadótól is többféle felfogásban, ill. értelmezésben vettem föl, és az ilyen eset minden gyűjtő számára külön izgalmat is jelent. E versek általában nem különbek az ország más területén talált variánsoknál, de némely vonatkozásban sajátos erejűek, különösen mesei vonzattal. Ez a ballada is sok klasszikus és újkeletű társával együtt a különböző társadalmi helyzetben élő két ember tragikumára épül leggyakrabban /most nem idézhetünk el sokat "Az elválasztott szeretők" témájának sokféleségén/. Ezideig minden községben tudják többen is a "Sági biróné" címen, kivéve Nanica néni^x "Csáki Mariskáját",¹ mely ritka címadó név Somogyban, ellentétben az ország más táján talált gyakori névvel. Tájunkon - szinte kivétel nélkül - a legény beköszöntésével és a leány iránti érdeklődéssel indul a cselekmény, amit követ az anya felelete, majd ismét a legény bálba-hívása következik: a leány gazdagságát kifejező körülményeinek felsorakoztatásával /"szép brunel cipő", "szép selem szoknya", "szép aranygyűrű", "paplanyos ágy, "három szoba" stb../. Ezután a ballada tragikumát kiváltó ok teljesen hiányzik minden változatunk szövegéből, ugyszintén *a más tájakon hangsúlyozott *gazdag lány-szegény legény viszony bemutatása és a hivalkodó anya s leány karakterizálása is. Ez a

x Czeider Lajosné, Oláh Anna, 1901.

hézagosság és hiánykörülmény teszi -mint mondani szokás- homályossá a cselekmény menetét, melynek következő mozzanata az, hogy mindenre elszánt legény felszólítja a hangászokat a szinte eksztatikus erejű zene rázendítésére, mely előre sejteti a tragikus szituáció bekövetkezését. A mi változataink több száz példánya közül alig találunk olyat, amelyik a szerelmes bosszúálló legény nevét közölné, csupán "icikém-picikém"/könyörgő/kifejezéssel illetik egymást. A halálatáncoltatás elszántságának indulatát a "Nem lehet kimenni, nem lehet pihenni," valamint a " Hangászok, hangászok, most huzzátok reggelig "tiltó és perancsoló szavak fejezik ki, amelyből kiérezzük azonnal a tiltott kedves végzetének közeledtét. A szöveg értelmezés itt sem szól a két különböző társadalmi osztályhoz tartozó /gazdag lány-szegény legény, vagy fordítva/ szorosabb szerelmi viszonyáról, sem a gazdag biróné tiltásáról, de mind ez tényként következtethető ki nem csak a többi gyűjtött anyagunk összevetéséből, hanem abból a már említett kitételből is, hogy "icikém-picikém"-nek szólítják egymást. Csak az érzelmi túlfűtöttség balladai erejének az előadóra tett hatását kitérően jegyzem meg, hogy Nanica néni " A húzd rá! Csákibeli hangászok stb." sorainál leállt a dallammal és magát a drámai helyzet forrásában érezve, kiabálva-recitálva adta elő a sorokat, mintha önmagát azonosítaná a bosszúállás, megtorlás hevétől fűtött gyilkossági szándékkal. Ime egy újabb - a ballada szüzséjét - egyáltalán nem befolyásoló mozzanat, amely visszavezet azokhoz, amiket a hagyományörzés jelenbevaló pszihikai

-emocionális rétegződéséről mondtam, s amihez még az a tény is hozzátartozik, hogy ezt és még egyéb jó költési anyagot Nanica néni egy valóban " régi közösségben" - az egykori falusi közösségek egy kis rétegét jelentve - az öregek klubjában mondotta: ez^émi-lieu minden romantikus ábrázolás és értelmezés nélkül olyan élményt jelentő és a tudat szelektivitásának és önmegújulásának olyan fokon való megjelenése volt az adatközlő számára, amelyet az egykori faluközösség egyénre /előadóra/ mért hatásával lehet csak összehasonlítani. Ezt a tapasztalatomat még megerősítette egy ott lévő öreg bácsi, aki ebben a társaságban volt s aki hasonló elevenséggel mondott el néhány jó töredéket.*

Most röviden szólók azokról a memóriazavarokról, amelyek részben a feledékenységgel, részben a hirtelen megjelenéssel és a "masinával" függenek össze, ez könnyen leolvasható "Csáki Mariska" strófális összeállításáról is, amit már régen nem mondott el senkinek sem. Itt meg kell állni egy pillanatra. Ezek az öregek/60-82 év közöttiek/ hogy-hogy nem éltek egymás között mindig azzal az elég gazdag anyaggal amivel fiatal)korukban még élhettek és anyaguk meg is volt bizonyos fokig? Mivel sokan sok tanulmányban tisztázták már azon problémát, hogy a hagyományéléshez társadalmi, közösségi körülmények olyan állapota szükséges, amelyben valóban "lélegezni" tud a nép művészete / Kriza, Ortutay, Vargyas, Gragger, stb./ csak annyit teszek hozzá a fenti jelenséghez, hogy ez a véletlen,

* Horváth Fózsef 82 éves.

mesterségesen alakult szituáció sok mindent megteremtett azon a gyűjtőnapon ahhoz, hogy a hagyományt hordozó társadalmi ember tudata kifejeze egykori önmagát, mind önmaga számára, mind az ottani közösség számára. Ezután a nem nagy jelentőségű, de nem lényegtelen kitérő után-visszakanyarodva balladáinkhoz - folytatom Máté néni versével: "Verje meg az isten kedves édesanyám ..." - átokrészt; Köztudomású, hogy klasszikus balladáink átokkal való zárása, stilszerű fémjelzője balladáinknak. Legtöbb somogyi változatunkban /lsd. Buzsákról és így tovább/ azonban a strófák közé ékelődő átok igen gyakori, amely azonban a végére újra ott cseng. Ez a "tünet" más típusú balladáinknál is előfordul Somogyban és mutatja a többi vonásokkal, motívumváltozásokkal, szerkesztési, építkezési mozzanatokkal együtt, hogy itt a klasszikus ballada típusnak újabb formáival van dolgunk, amelyek részletezésébe nem tartom érdemesnek bocsátkozni. Említést kell azonban tennem a "Halálratáncoltatott leány" balladájának két vonatkozásáról: a többféle értelmezésről, ill. prózai változatokról, mesei változatokról. Nagynevű elődeink - többek között Kálmány is - figyelmeztető megállapítást tesznek a balladák és más műfajok /hiedelemvilág, mese stb./ közötti helyenként szoros kapcsolatára. E kérdésben a hagyományörzőnek mondott Somogy igen gazdag. Balladáink nagy többségénél az örög-szerető koncepció érvényesül, amit

* Máté Józsefné, 1905

későbbi dolgozatomban részletesebben és pontosabban majd ki fogok fejteni, egyelőre csak Somogy-nak e kis területén mutatkozó jelenségekre szoritkozom, utalva Nanica néni "Csáki Mariskájához" fűzött prózai kitételére. Bár a strófákat zavarosan rakta egymás mellé, de az utolsó strófa elé beszúrta azt, hogy " Akkor emennek a szeretőjéhez " ami annak a magyarázata, hogy a tulajdonképpeni halálra táncoltatást nem a valódi szerető okozta, hanem az ördög, és ezt a záró szövegben el is mondja a mellékelt idézet szerint. Hasonló volt Máté néni véleménye is /a mellékelt idézetek alapján/, de más indokokat is felhoz és hozzáteszi, hogy ez "nem vót a nótába".
Értsd alatta a strófákat, szövegeket, mivel a dallamot áriának nevezi Máté néni/. Ebbéli felfogásuk és a mechanikusan elmondott, begyakorolt versmondások között azért némi zavarosság van, és ez igen figyelemre méltó következtetésekre utal. Az ő tudott szövegtartalmukhoz az ördög téma nem is mindig logikus és nem is adekvát. Ez azért van, mert a sokféle hagyományt őrző elődeiktől külön hallhatták a feltétlen archaikus veretű, hiedelemtörténeti, mesei anyagot és külön tanulták meg a ballada verssorait, nem is mindig ugyanazoktól, akik a mese változatot tudták. Ezt az is bizonyítani látszik, hogy minden adatközlőnk szinte azonosan tudja lényegileg ezt a mai újkeletű változatot. Somogy is azon területek közé tartozik, ahol a hiedelemanyag igen sokáig él és több helyen még ma is tartja magát élő valóságban.

E babonás légkörben egyáltalán nem csoda az ördög-téma továbbélése. Feltehető, hogy környékünkön nagy számban élt ennek a balladának meseváltozata, sőt előbb élt talán mint a mai versforma? Ez a meséi, hiedelemtörténeti anyag az, amelyből a "Halálatáncoltatott leány" balladájának lényeges motívumai táplálkoztak, kifejlődtek, majd a korigényhez módosulva újra megjelentek. A motívumkiválást, csatlakozást és transzformációt számos más esetben is lehet tapasztalni népköltésünk egyéb területén, ami tudományosan igazolható és be is bizonyított sok esetben. A balladáinkhoz fűzött prózai részben az ördög szerepeltetése több indoku, pl. Máté néni azzal indokolja, hogy "Kevé vót a Mariska" ... "És az ördög megkercsēte," "Ez egy ördöngős ember vót". E mondatainak fogalomhasználata nem azonos: először ördögről, majd "ördöngős emberről" beszél; tájunkon több esetben szól népünk a babonás történeteiben olyan élő személyekről, akiket emberfeletti tulajdonságokkal ruház fel, s gyakran meg is nevezi őket. Külön kategóriát képeznek azok a hiedelem-csoportok, mesék, ahol az "ördög-diabolus" konkrét, önálló hatalommal bíró és fungáló, és nem ördöngős emberi lény. Máté néni esetében mindkettő szerepeltetése lehetséges, de inkább arra lehet következtetni, egyéb általam ismert hiedelemanyagából és a hozzájuk való viszonyukból, hogy az ördöngős emberi fogalmat értelmezi inkább, akit képesnek tart olyan erővel rendelkezni, hogy bárki alakját felvegye rontás vagy éppen a halálatáncoltatás céljából.

E kettős értelmezésre beszélgetésünk során maga sem tudott pontos választ adni. Ez azonban más kettős értelmezésű egyéb gondolatokat is felvett. Történetesen azt, hogy akár az ördög, akár az ördögös ember táncoltatta halálra a lányt, ennek az alábbi okai lehetnek: először is a lány valóban kevély, gazdag voltából származó lenézés, amiért bűnhődnie kell a társadalmi törvények szerint. Másodszor a büszke anya eltiltó intézkedése. A kettőről konkrétan nem esik szó a szövegben, mint alapokról: még azt a feltevést is meg lehet kockáztatni, hogy az igazi szerető bérelte fel az ördögöt ennél a változatunknál, de ez nemcsak azért valószínűtlen, mert nem szerepel a szövegben, de azért sem, mivel az "icikém-picikém" kifejezések egymás szeretetéről tanuskodnak s ez adja inkább a ballada azon társadalmi háttérü indokát, hogy a szerelmes legény mégis halálos kimenetelű tette szánja magát, amit más szöveg úgy indokol, hogy "Ha nekem nem adtak, másnak se adjanak". A rinyakovácsi Jancsó Györgyné szövegéből^x mást is ki lehet következtetni. A hetvenkedő lány kijelentése kihívta az ördög haragját s az bosszúból ördögi hatalmánál fogva táncoltatta halálra a büszke leányt. Akit igen szeret ugyan kedvese s aki a társadalmi "vádát" magára vállalva képes elviselni a börtönt kedvese miatt. Ebben az esetben nincs szó osztályhátterü konfliktusról, a két szerelmes két osztályhoz tartozásáról, hanem két egyenrangú ember szerelméről. E témával kapcsolatban szintén az az észrevételünk, hogy Jancsó néni verse újformájú ugyan, de arra a

hiedelemtörténetre épül, ami régen mesében babonás történetekben, vagy egyebütt önálló egységként meg lehetett. ~~Érre~~ Erre más tájon több példa is van, de jelzett területünkön is. Gelencsér bácsi balladájának néhol meseterkéltnek, néhol primitívnek ható sorai között azonban értékes motívum húzódik meg: "Roskad a Mariska, El is van fáradva, Az a bolond babája, Halálra táncoltatta / ott hagyta a kocsmába/. "Meghalt a Mariska, Nem él már szegényke, Ság)biró lányának Ördög volt a kedvese". Ez az ördög szerep már előbb felsejlik a harmadik strófában: "Mongya, hogy keljen fel, Menyen el a bálba, A legszebb ruhájába". Mintha valaki kintről beszélve felszólítja, hogy menjen táncolni. Feltűnő, hogy nem a szerető hívja a leányt. Igaz később így szól a vers: " Fel van már öltözve, A szeretőjével Elmentek a bálba", de ez valójában az őt váró ördög lehetett vőlegénye képében. E motívumot nem bontjuk itt ki bővebben, mivel egyedi esetről van szó ezideig eddigi gyűjtéseim során. Teljes értékű Kriza Ildikónak az a tapasztalaton alapuló megállapítása, hogy a "³ közös képzetből származnak: ugyanis A halálrátáncoltatott leány ballada után a Halott szerető meséjét mondta el, mert erről a balladáról az asszociálódott a tudatában". Ennek teljesen azonos megfelelőjével találkoztam az igali Vajda néni^x jegyzetünkben idézett meséje során, amelyről el kell mondanunk, hogy /⁷..... számú/ nem hisz az ördögben. A⁶..... számút pedig akkor asszociálta, amikor a többiek¹ az ördög témáról beszéltek. Ez az ördög szerető meseforma szép példánya területünk epikus anyagának,

^xVajda Főzsefné 1905.

amelyről érdemes néhány szót ejteni. Az előző pontoknál még csak feltételes gondolataimat most egy konkrét meseanyag is realizálja és ebből kitűnik, hogy Somogy egykor a babonás képzeteket illetően még általánosabb terület volt. Jelenlegi mesénk feltétlen abból az általánosabb elterjedést mutató korból való. Archaikus jelenségét nemcsak a lólábú ördög alakja mutatja, de az olyan fordulatai is, mint a " Nem jó órában mondtam én asztat, ." ami a sejtelmes, rémítő éjjel / vagy más időpont / egyéb mesei hiedelemtörténeti fordulataiként is előfordul: avagy gondolhatunk az ártó, rossz szellem-ördög halált hozó erejére; s itt meg kell állnunk egy pillanatra néhány mondat erejéig. Összevetve ezt a gondolatfeltevésemet a népi imagyűjtéseim számtalan példájával, olyan téma-rokonság érintéséig is elmerészkedhetünk, hogy a magyar középkor baj-rossz-szellem és ártó hatalmak ereje elleni egzorciumok imaváltozatait is ide citálhatom. Ebbéli feltevésemet mesénk ama jelenete is alátámasztja, hogy a leány és anyja a paphoz fordultak az ördög-erővel szemben, ami természetesen nem használt /itt persze különbséget kell tenni az imákba vetett hit és e mesebéli pap misemondásának ereje, hatása között, hiszen az imáktól elvárták a kérelem teljesítésének eredményét még akkor is ha nem mindenki hit benne / ám mesei fordulatunkban a papnak és a misemondásnak semmi fogamatja sincs az ördög hatalmával szemben. Ez utóbbit nem véletlenül hangsúlyoztam és hoztam kapcsolatba imagyűjtésem

tapasztalataival, amelynek sok motivuma feltétlen pogánykori veretű megkeresztényesített változata arra mutat, hogy a pogány praktikák elleni küzdelem még papi segédlettel sem volt kiírtható a magyarság tudatából, és ennek a tudatnak jelen verziói azt indokolják, hogy máig is együtt élnek a pogány-keresztény hitmorzsák. Ezt mutatja a mi mesénk is. Azt a következtetésünket hangsúlyozzuk tehát ezzel kapcsolatban, hogy mesénk őse a magyar középkor szülötte lehet sok ima témárokonosságával és ballada-testvérével együtt. Azt persze nem állíthatjuk és egyelőre bizonyítani sem tudjuk, hogy a Halálatáncoltatott leány balladájának ennek az ördög mesének, vagy motivumnak egyenes leszármazottja, de a kapcsolatvizsgálat akkor is megérte, ha néhány kapcsolatszálra sikerül ráirányítani a figyelmet. Érdeemes lett volna analitikusabban érinteni mesénk olyan elvét, mint pl. a küszöb kiásása és a tetem alatti^a való átvitele, a kapuk alatti átvitele, melyhez olyan hiedelemképzet kapcsolódik, hogy a ház szellemének segítségével félre lehet vezetni az ördögi hatalmat, rossz szellemet stb.. Ezzel kapcsolatban ne a " lares, penates " házi istenség megőrző ereje jusson eszünkbe, hanem a magyar népi imáink némely ősi pogányhiedelemvilágának relációja. Az esemény fonóba helyezése későbbi társadalmi-gazdasági változások következménye. [Változatunk elődjének tekintjük Arany László és Testvére Juliska fiatalkori hasonló témájú gyűjtését*, ahol azonban motivum-különbségeket találunk a

* Magyar népköltészet, III. 26. / Orttutaj Gyula szerk. /

mienkével szemben: a pap helyett a leány keresztany-
jához fordul, nem a küszöb alatt és a kapuk alatt viszik
át a halottat, és végül a hiedelemtéma az átlag meta-
morfozis⁶ mese módján oldódik meg. Visszatérve konkrét
balladánk ördögszerető problémáira, láthattuk, hogy a Ha-
lálratáncoltatott leány balladája nagyjából egységes jel-
lege ellenére nem azonos értelmű. Vajda néni /.....⁶.....
..... számú/ ördögszerető meséjének a lólábú ördög prob-
lémájához magyarázatul használom fel Horváth bácsi* marcali
lakós megjegyzéseit, melyek szerint "tánc közben mindenki a
leány rémületes arcát és a legény indulattól eltorzult ar-
cát figyelte és senki nem gondolt rá, hogy ez a legény tu-
lajdonképpen maga az ördög és, hogy lólába volt neki." A terü-
letünkön is felbukkanó verses és prózai együttes változatok
azt mutatják, hogy a mesés és verses megoldásnak az együttes
szereplése egészen új jelenség, de az újkeletűséget az arc-
haikus mesemotívumok strófák közé való betoldása teszik; ez
új "technikai megoldás" a megzavart memóriájú előadók részé-
ről. Az említett értelmezések közül az egyik azt a felfogást
tükrözi, hogy /az osztálykülönbség miatti/ társadalmi ok a
tragédia fő kiváltója, sőt még ezen belül is egyes formák azt
értelmezik, hogy a lány és fiú szeretik egymást és csak a tár-
sadalmi morál és közösségi igazságszolgáltatás érvénye sze-
rint történik a tragédia. /Az ezt való adatközlőink semmit
sem tudnak viszont az ördög szerepéről/. Másik változat sze-
rint nincs társadalmi osztálykülönbség a két szerelmes kö-
zött csak a kegyetlen anya tiltása a tragikum-ok. Minden ér-
telmezést nem említhetünk most, de a szerető és az ördög ma-
gyarázatú csoportnál /hadd nevezem így/ véglegesnek látszó

*Horváth István, BZÉ.

magyarázatot adhatunk területünk balladáira, annak indokolásával amit éppen Horvát bácsi mondott. Az ő történetének és magyarázatának lényege az, hogy tulajdonképpen két fiú szereti a leányt: egy gazdag és egy szegény. Az anya a gazdaghoz akarja adni a lányát, de ő a szegényt szereti. Az ördög-téma olyan magyarázattal kerül a ballada meséjébe ill. történetébe, ami nagyon logikus magyarázatot ad e probléma megoldására, nevezetesen: a leány által megvetett módos legény kereste az ördög szövetségét és bérelte fel az ördögöt, hogy a szegény legény képében táncoltassa halálra a leányt. Ennek az előre kiagyalt ravaszságnak kettős célja van: az őt gyűlölő leány megsemmisítése, majd a rivális szegény legény börtönbe juttatása. Ennek a világos értelmű magyarázatnak gyökereit abban az elnyomott osztálynak, rétegnek az erkölcsi állásfogalásában lehet keresni, amelyről több helyt szoltunk már és mások is bőven kifejtették.⁴ Ez a gondolatvonal az, amely történelmileg visszapillanthat abba a több évszázados kormélységbe ahol a Halálatáncoltatott leány balladájának legarchaikusabb formái keletkezettek és amelyből aztán történelmi-társadalmi mozgásoknak megfelelően kifejlődtek későbbi változataink s ami formánk néhány változata is, és amelyek közül több, valóban kimutatható archaikus elemet tartalmaz új karaktere ellenére. Utoljára már csak Vajda néni második értelmezéséről szolók, /ld.⁷.... számú/ amelyből megtudjuk, hogy kizárt minden földöntúli lény v. csodás mesei elem a balladai témában.

Az ő vallomása szerint egy besorozott, háborúba induló legény /bíró fia/ megfogadta kilenc barátját, hogy -mivel el kell menni háborúba, harcba- táncoltassák halálra kedvesét/ azaz, hogy megfizette a zenészeket, hogy húzzák a zenét addig, amíg a leányt halálra nem táncoltatják a legények. Ez a valóságizű felfogás az ördögi erő mellőzésével válik tisztán társadalmi tartalmúvá, s még annak a gyakori feltevésnek sincs helye tehát, hogy egy legény szinte képtelen halálos fáradásig táncoltatni egy nőt, ha csak nincs valami természetfölötti ereje, vagy kapcsolata.

Ez itt mind elesik, s marad a rideg tény: a féltékenység, mint bajt hozó alapérzés, s tragikum ok. Ez maga lehet még balladát képző alapszituáció /hiszen sok más hasonló életérzés vált már azzá kimutathatóan verseink során/, de ezekről bővebben szól most történetünk; viszont az értelmetlen szándékos gondolata fennáll, amit a történet végén a megbánás bekövetkezése is mutat, hiszen csókjaival halmozza el a halott leányt; majd a börtönbüntetés következik. A klasszikus motívumvonzatú új társadalmi balladával kapcsolatban egy másik Jánusz-arcu változatot mutatunk be, amely tájunkon "Rigó Vera", "Szabó Vilma" címen vált közkeletűvé és Somogyban is sok található még belőlük. Motivumgyökerükben a klasszikus balladához kötődő, de az új réteghez tartozó balladáinknak több típusa van megyénkben, ill. Külső-Somogyban. Az effélékről többek között Vargyas Lajos megállapította, hogy a nyugat-európai hasonló témájú ballada anyaggal van szoros kapcsolatban. Ezt a kapcsolatot legtöbbször az

egyenes klaszikus értékű formák és motívumok világítják meg, amelyek fellelhetők a már tárgyalt és később bemutatandó új formációkban is. A /...⁹.../ számú szöllőgyöröki változatunk a sok átlag kezdésével megegyezik s a természeti kép indításával a népdal hangulatát kelti, bár éppen képletes-szimbolikus volta miatt a harmadik, negyedik sorok lényegében átkot jelentenek, amelyek előre vetítik a szomorú eset bekövetkezését. Ime ismét példa arra is, hogy újabb keletű alkotásaink lírai hangnemek ellenére még nem szakadtak el teljesen régebbi motívum-elődjüktől. Ez a " Száradjon el a vadrózsa levele, Aki eszt a Vilmát kitermette" lírai sor mégis az epikus költésre jellemző értelmezésként fogható fel - mint átok -, mivel tulajdonképpen azt jelenti, hogy átkozott az anya aki a Vilmát szülte /igaz, hogy struktúális szempontból jobban illett volna a dal végére, ezt azonban ettől a formától nem lehet elvárni/. Itt megjegyezzük, hogy némelyik, még jobban elliraisodott versünkben " Áldott legyen a rózsafa" szerepel /Szenna, Fekete József/. A további strófák-megegyezően a legtöbb országos átlaggal-kissé rövidebben mondják el, hogy a gyermekgyilkos leányanya a kocsmába megy bort rendelni bújában és ott fogták el a zsandárok, akik vallatóra fogják, hová tette négy, kilenc /vagy más számú gyermekeit/. Nem különbözik egyéb motívuma sem verseinknek más tájunk további vers-résztől, ahol a történet úgy folytatódik, hogy a kényszerítő körülmények hatására bevallja tettét és elmondja az áldozatok sorsát. Rendszerint cédrusfa, citrusfa, citromfa, Tisza vagy Duna, Körös⁶ szerepel sírhelyül. A drámai feszültség fokozása látszik abban a

cselekményrészben, amely a zsandárok által kísért gyilkos
anya és az ablakon át néző szerető helyzetképét rajzolja meg.
/Helyenként igen erős lírai és drámai hangnemben./ A nő szavai-
ból az csendül ki legtöbb variánsunknál, hogy szemrehányást tesz
a férfinak, mintegy megbánva tetteit. Ezt a megbánást több versünk
szavai nyíltan ki is fejezik: "Hogy ne fájna talán meg is ha-
sad, Még én élek zörgetem a vasat". Ez az utolsó sor sorsszerű
belenyugvásként pecsételi meg Vilma tragédiáját. Gyakori "jele-
nete" több költeményünknek a beakadt szoknyának vagy "Rózsás
attillának" a kiakasztására történő a zsandárhoz intézett kérés.
Ez a sűrített képi kifejezés igen "archaikus" tartalmú: vészt,
rosszat sejtető az, hogy éppen a vármegye kapujában akadt be a
ruha. A vármegye-ház/-mely inkább a "rab-páva" típus révén vált
a keserű rabság szimbólumává- nemcsak a múlt századi betyár-bal-
ladák, pásztordalok, de a régiesebb költészeti formáknál is meg-
jelenő szomorú szimbólum, amely az elnyomó hatalom kifejezője
mindenfajta epikus és daltermésünkben. A "gyermekgyilkos anya"
típus sok változatú formáinak európai elterjedése azt mutatja,
hogy régi századok óta témája ez az általános örök emberi prob-
léma minden népnek, köztük a magyarságnak is. Országos elterje-
dését mutatja, hogy a magyar nyelvterület minden részére elju-
tott, s mind Moldovában, Gyimesvölgyben és a Mezőségen is meg-
található, még hozzá igen régies formában.*

A legtöbb változatban a gyermekgyilkos anya büntetése a tár-
sadalmi szankciók szerint történik s ez az elítélés néhol egy-
beesik, megegyezik az anyai ítélettel is /Kallós Zoltán: bükka-
vaspataki változata/.

Egészen ritka az az eset, ahol a tragédia öngyilkossággal végződik /vizbefúllással/ s amely idegen a klasszikus balladák megoldásától. Ugyancsak a szokatlan hangnemet választja Kallós sötétpataki Szabó Annája⁹ amelynek gyenge versezete kilóg a klasszikus értékek közül/.

E ballada-típusaink egy része a ponyvairodalommal való kapcsolatra mutat, amelyek közt akadnak silányabbak, de nagyobb részük újra visszakerült a nép csiszoló kohójába s ~~ennek~~ új formájuk ellenére is ki tudják fejezni koruknak esztétikai izlését, ill. az új izlésű közönség társadalomadta problémáit, mint arról Kanyaró Ferenc is tudósít bennünket.¹⁰ Ritmikailag pedig Seprődi János igyekszik képet adni a marossszéki változattal kapcsolatban.¹¹ Ezek a jelölések és a mai változataink együtt igen széles skáláját adják e típus gazdag változatainak.

Ugyancsak számtalan változatát találjuk Somogyban és szűkebb tájunkon is a "báró lány és juhász legény" esetének, valamint a "Szendrő báró" /Endre, Endrét stb../ címen ismert újkeletű balladáknak. Ez a társadalmi balladai szüzsé-alap a klasszikus balladák témájával rokon: a szegény legény és a gazdag leány /báró leány/ osztályviszonyaiból származó tragédia a ballada alap eszméje. Klasszikus elődjére, rokonaira más típusoknál fogok kitérni. Ennek a témának a kutatók által már többször, sok helyen kifejtett azon véleményére részletesen most nem térek ki, hogy két külön balladáról van szó. A kettős versí és dallami kontaminációk és gyakran zavaros megformálásokról is csak keveset szólhatok jelen dolgozatomban.

Minden esetben ~~zakik~~ e két változatot tudták ^{lazzaknál} mind dallam, mind szövegmondás szempontjából zavar állott be. Ugyanis a témát ~~egy~~^{nek} érezvén azon küzdöttek, hogy miként tudják együtt elmondani az eset lényegét, a ballada tartalmi menetét. Az előadás közbeni zavarok még inkább csak fokozódtak, amikor ~~e~~ két típus, vagy csoport ~~két~~ féle dallamát akarták összeötvözni¹². Ez persze azt látszik igazolni, hogy valóban két balladáról van szó s a kettőnek más-más a dallama. A kétféleségnek egyé-olvasztása ritkán sikerült, az is csak úgy, ha egy dallamra énekelték, de akkor meg a teljes romlás állt be néha verstanilag és tartalmilag egyaránt. Ezért van az hogy a két ~~vers~~^{vers} tiszta változatban keveset fordul elő. Tájunkon több példát találunk mindenféle formációra^{*}; a tisztábbra, a jobb kontaminációkra és a romlott változatokra is. Váczi Pista bácsi többször elmondta és mindig másként. Tóth Imre bácsi igen rövidítve tudta csak a bárólányról szóló éneket. Vajda néni balladája verstaniesztétikai szempontból helyenként szép, és a kölcsön vett strófákat jól illeszti be a mondanivaló érdekébe. A leány és az anyja közti feszültség alaprezonanciát ad az egész cselekménynek, ha nem is a klasszikus balladákra jellemző intenzitással, de a keményszi-
vü anya jelleme elég határozottan rajzolódik elénk, valamint a juhászlegény végső sorsmozzanata is /sz akasztófával/. Ujszerű viszont az eddigi szép balladás menetét mutató történet záró strófájának odavetése, amely a cigányasszonnyal való jóslatával optimista kicsengésű zárlatot ad. A "Báróné gulyája" formájú már teljesen az érzelmi etápra helyezi a mondanivalót és azt is igen röviden intézi el; s így lényegre

* Szendre báró buzsa ki változata /k.sz./

utaló drámai feszültség nem is alakulhat ki. E táj-
kon elterjedt változat is gyakran a Tiszántúlra hi-
vatkozik, ahonnan is valójában elterjedt ez a forma¹³
műköltési indításával, hogy gazdag variánsokban járja
be az egész magyar területet. E kétféle keveredésnek
néhol bonyolult szerkezetéből és a sok változat kü-
lönbözőségéből azonban nyomára lelhetünk egy régebbi,
értékesebb képződménynek is, amelynek gyökerei visz-
szanyúlnak a vándor-bujdosó és részben a pásztor-be-
tyár balladák és dalok motivumvilágába.] Igazi pász-
tordalt és betyár-balladát tájunkon bőven találni, talán
legtöbbet az országban, ami nem is csoda az egykori "be-
tyárvilág földjén"¹⁴. Tájunkról most három változatot
közlünk, amelyek közül legteljesebb a. /¹⁶ számú/
szőlősgyöröki változat, s amely elmondja egyik leg-
nevesebb betyárunknak az esetét, az osztopáni vörös bi-
róval. Ezt a formát már Vikár Béla¹⁵ Gönczi Ferenc stb..
is szép alakzatban találták meg, amelyeknek eseménye
tényekre támaszkodik bemutatva azt a társadalmi kényszert,
ami miatt betyárrá kellett lennie a pásztoembernek. Köz-
tudomássú, hogy megyénkben a királyi "kanászok földjén" a
kanásztársadalom volt a legrangosabb nemcsak azért, mert
gazdag népművészeti, tárgyi és szellemi hagyatékot örökitett
az utódokra századokon keresztül, de különösen a múlt szá-
zadban azért is, mert legszorosabb kapcsolatot tartott fent
az elnyomott társadalmi rétegek szemében népszerű betyáro-
kkal. Gyakran közös volt sorsuk és egymásra utaltságuk szük-
ségszerű következménye volt a feudál-kapitalista elnyomó
rendszerének.

A társadalmi-politikai és a gazdasági - földrajzi tényezők mellett megemlíthetjük a múlt században még általánosnak mondható irdatlan erdőségeket, amelyek a Balatontól Szlavóniáig húzódtak és az állattartás számára szükséges élelmezési /makkoltatási stb./ lehetőségeket biztosították, de az emberi megélhetést és a társadalom elnyomó erői elől való megbúvást is lehetővé tették. E természeti, társadalmi viszony teremtette pásztor-betyárellet virágzása szinte természetes volt, ami szülője végeredményben az igen kiszélesedett kultúrájának. Az igazi betyárok a nép érdekeiért küzdve kivívták annak teljes szimpátiáját, amit számtalan költészeti, történeti formában rögzített is népünk. Ezek a folklórisztikai értékek gyakran lírai, máskor erősen epikus - drámai vonatkozásúak. Különösebb kommentár nélkül utalok röviden Váczi Pista bácsi "balladájára" / ¹⁶..... számú/ amely szépsége ellenére is tartalmaz kisebb "személyi" tévedéseket: Patkó testvérek nem voltak egy bandában Juhász Andráséval, de a tévedés ellenére is jól ábrázolja az elnyomó szervezet képviselőjének, a bírónak tragédiáját, aminek értékét nem csökkenti az, hogy a betyár személyes bosszúja okozza a vörös bíró halálát. /Hiszen az vette el először vagyonát Juhász Andrásnak, a mindent jelentő disznókat. /Tóth Imre bácsi rövid töredéke, de nem értéktelen változata, magvasan ugyanazt az eseményt rögzíti /mindketten szép régies dalra éneklik az új "balladát"/ A harmadik változatot részben indítása és zárata miatt vettük ide

mint kevert szövegű, ill. tartalmú új balladát /Pápainé/.
Tájunkon számtalan változatban talált epikus dalok és balladák közül a hely hiánya miatt nem idéztük a "Nem messze van ide kis Margitka", "Az onnand alól jönnek a zsoldárok". "A megy a juhász a számaron" című stb. dalokat. A betyár balladák és dalok legtöbb változata környékünk embereinek alkotásaként kelt szárnyra, hogy kifejezőjévé váljon más táj embereinek gondolati-érzelmi életének, s hogy megtermékenyítse mindazokat, akik ezzel élni szerettek. A következő két töredék viszont más tájról került hozzánk: "Tuggyátok-e lányok" Sümegprágáról került ide /de oda is valószínűleg a Tisza mellékéről/, és a "Megöltek egy legényt" /¹⁹⁻²⁰... számú balladás dal is. Ezek elmondásával is úgy járt az előadó, mint azt előbb már említettem, ő két balladának tudja és egyként akarta elmondani, de más-más dalra. A ²⁰... számú közismert és vannak tiszta formái is, /bár ritkábban/. Nem betyár ballada -bár sokan odasorolják- mivel igen gyakran valamelyik betyár nevéhez fűződik az esemény, inkább a "hűség próbája" típussal mutat rokonibb kapcsolatot. Egészen ellipszoid formáját látjuk a Torvajra Tiszacsegéről behozott "Megölt szerető"-nek /²¹... számú/, amelyiknek még záró strófa ráadásul kölcsönzött is.

A nem tiszta balladai formák után bemutatunk néhány jó példát a klasszikus balladák közül, amelyeknek társadalmi körülményeiről, közösségi viszonyairól már több helyt szóltam. A ²²... számú "Angoli Borbála" bár Torvajon gyűjtöttem, de Kerekesné Tiszacsegéről hozta tájunkra, mint valóban szép

példányát e típusnak, s amely lényegileg megegyezik Bartók Béla gyűjtésével,¹⁷ és átok befejezéssel tér el a mi változatunk a véstőitől. X Nyugat-európai, francia származékra utaló, szomszédnépre /angol/ való célzás is - Angoli, másutt Londonvári, Landorvári név is,¹⁸ -mint azt Vargyas kutatásai alapján tudjuk.¹⁹ A Kodály Zoltán által Nógrádban talált Hangoli-név csak torzult, népies formája az Angolinak.²⁰ Balladánk megegyezően az ország legtöbb átlagaival - két szenzuitív momentumot tartalmaz: az anya kegyetlenségét a szerencsétlen leányával, s a jelen példáinkban Gyöngyvári úrfinak érzelmeit, és mindkettőjük tragédiáját. Az elsőben, az anyai magatartásban a középkor társadalmának az ítélete fejeződik ki, mely tükrözi az akkori társadalmi átalakulás és osztálytagozódás feszültségében élő emberek magatartását, gondolkodását, érzelmi viszonyulásait stb... Az osztályviszonyok tükrözése különbözik az ország más és más tájain talált változatokban pl. a Homlódi Zsuzsánna gazdagasszony lánya,²¹ ami Nándorvári dajkánk/²³... számú /lánya tizenkettedik gyermeke anyjának és a fiú feltehetően gazdag/amire a király név is, meg a kocsis alkalmazása is utal/. Itt csak kitérőleg jegyzem meg, hogy Kis Király Miklós név is archaikus veretű, mint a balladák kedvelt más neve is / Sallai Szép Kata, Darvas Kis Kelemen stb... / A klasszikus balladáink számtalan tulajdonságait viselik megukon a mi verseink, amelyek könnyen kiolvashatók motivumaikból, fordulataikból is: a hóhérok kezébe adása, a leány felesleges mentegetőzése, a levél megírásához való időkérés, a szinte mindenütt előforduló fecskével, madárral való levélküldés, a kocsishoz intézett szavak, a fiúnak a leányt keresése és az anya figyelmet

elkerülő értelmetlen hazudozásai és-végül-a más típusú-
akban is előforduló templon elejébe, küszöbébe, közepébe,
oltár elejébe való temetés/ esetleg/ átokkal való befeje-
zés. E motivumok nagy többsége is közkinccse az elterjedt
európai fólklornak, amelyről itt nem ejtünk most több szót,
annál is inkább, mert ezt Vargyas Lajos alapos tudományos-
sággal kifejtette.²² Vajda néni változata /.....²⁴ számú/
nem szól a két különböző társadalmi osztályhoz való tarto-
zásról, sőt ott a leány is feltehetően gazdag, amire a zöld
selyemszoknya emlegetése is utal. Itt tehát a társadalmi
ítélet feudális viszonyai^{az anyai} érzelmek közvetlen ítélet mon-
dásában fejeződik ki, mint a tragikum kiváltó oka. Az eső
és villámlás idézése itt is tükrözi az archaikus változatok-
kal való rokonságot. A menyasszonyt kereső című /.....²⁵ szá-
mú/ balladánk szép költeménye azonban mintha a Sági birónétól
kölcsönözte volna beköszöntő formuláját, ami e két ballada
itteni gyakorisága miatt szinte természetes jelenség. Az "El-
választott szeretők" legkülönbözőbb típusban való lecsapódá-
sának ez a formája itt mégis sajátos értelmű és értékű, s
nem beszél el látszatra a kegyetlen anya ítélet kimondását,
tehát nem tükröződik közvetlenül benne a középkori közvélemény
határozott megfogalmazása, mégis tömör balladai megformálásnak
és megfogalmazásúnak látjuk ezt a verset. Ez a formánk is a
szegény lány szerepét hangsúlyozza, aki ibolyát szed és tá-
nyért törölget. Más változatainkban és más típusúakban gyakori
motivumként mutatkozó képek itt is uralkodóak a ballada vége
felé: a klaszikus szépségű balladákra ritkán jellemző öngyil-
kosság, → és a

A szeretők egymástól való szétválasztásának más módjával is találkozunk balladáinkban, amelyeket a " Az elátkozott leány " /megátkozott menyasszony/ típusúak közé sorolunk, s kivétel nélkül " Az aradi kislány" kezdettel indulnak, ellentétben régebbi adatokkal,²³ amelyekkel tartalmilag és alapeszméjükét illetően megegyeznek.²⁴ Megyénkben talált nagyszámú változatok teljesen egységesek minden tekintetben, olyannyira, hogy szószerint megegyeznek, legfeljebb némelyik kurtább változat. Variánsainkból nem tükröződik ki élesen az osztályviszony és társadalmi háttér, nem is ez adja alap gondolatát balladáinknak, hanem a mindenkori társadalmakban előforduló szülői ellenzés /amelyeknek természetesen rendszerint gazdasági osztály-okai vannak/, amely itt az átokban hitt és megvalósult gondolatokban realizálódik. A mi balladáink eszmei tartalmukkal egy másik vonást is elárulnak, történetesen az idegenbe való beházasodás gyakran tragikummal járó esetét, melyre utal is némely változatunk / 30:26... számú/ azzal, hogy

"Most hozták ide idegen országból ", " Messziről jött ide, azért szomorkodik". A szerelmesek halálát itt az anyai átok foganatja okozta, nem a kimondott gazdasági s egyéb ok. Ime egy új vonása balladáinknak, ahol egy hiedelem-ok szerepel -látszólagos társadalmi konfliktus nélkül- egy drámai cselekmény indításaként. E balladák motivumai szinte állandóak, s főleg e tipushoz tapadtak, mintha innen csapódnának más epikus darabjaink formuláihoz.

Egyetlen egynek tér el záróstófája az összes somogyi változattól, amit Farkasné énekelt: az átkot szóró anya megbánja tetteit. A siófoki/zicsi/, kiliti/sümegeprágai/ változataink második strófájában kifejezésre jutó megátkozást azonos szöveg idézi: "Hit, remény, szeretet szálljon át feletted". Ez a későbbi, ponyvai hatást mutató kitétel legtöbb versünkből hiányzik szerencsére, amely egyébként a "házi áldások" emlékét idézi.

Somogyi balladáink mind rövidek, de kurtaságukban is egységesek, kerek egészek és tömören fogalmazó költemények. Vargyas szerint német kapcsolatok mutathatók ki e témák során.²⁵

A mi verseink/29-34 sz./vázlatosságuk ellenére is szép, balladás menetű, átkokkal záródó, régies hangvételi alkotások.

Tájunk legarchaikusabb anyagai közé sorolhatjuk a már említett kényszerházasság gondolata köré csoportosítható az "Eladott-Elzálogosított lány" típusainkat, valamint a "Halálra hurcolt menyasszony"-t is. Ezek bár töredékként kerültek elő, de így is értékes anyagot jelentenek. Jóleső érzéssel tölt el bennünket, hogy e típus egyik legszebb példánya a területünkhöz tartozó Törökoppányból került elő Rákóci kis urfi/Bodor Katalina/ címen.²⁶ E témának évszázadok mélységébe való visszanyúlása a magyar középkor francia kapcsolataira utal.²⁷ Nem tartom kizártnak, hogy éppen Somogyban kereshezők bizonyos számai ennek a kapcsolatnak ~~valamelyik~~, amire következtetni enged-azon felül, hogy Somogyban maradt meg e típus legszebb példánya- az a történelmi tény is, hogy Somogyvár/ Kupa-vár/ Szent László francia-vallon szerzetesekkel és szolgánépekkel telepítette be a Szent Egyed-bazilikát/melynek feltárásai most folynak/. E korabeli hatalmas királyi centrum nemcsak Somogynak volt hatalmi-egyházi központja, de egész Dunántulnak is. E kisugárzó telepnek szellemi, folklór stb. vonatkozásait érdemes lesz a jövőben alaposabban kutatni. Bár feltevésem teljesen hipotetikus, de nem zár ki reális, történelmi tényeken alapuló lehetőségeket. Bizonyításához több történelmi, irodalomtörténeti, régészeti kutatás és megállapítás kell.

* lsd. még a mosdósi változatot is

Említett típusainknak már csak töredékét találtam meg Kopányban Buzsáki néni halvány emlékezetében/31.sz./Az eredeti változéhoz képest első strófája hiányzik ugyan, de kezdete így is szép indítással mutatja be az asszony becsalogatását, mint cselekményindítást. Második strófája majdnem szó szerint egyezik az eredeti 3. strófájával. A mi 3. versszakunk magyarázkodó rész, amely értelem szerűen nem ide való. Mindkettőben azonosak a 4. strófák. A mi változatunk 5. része már nem is balladai verstartozék, inkább a prózai elmondás versbe-gyümöszölése, ami az előadói improvizált küszködés révén került ide. Ez után kihagyott előadónk emlékezete. Az utolsó részben is hasonlóan tett, mint előbb: hirtelen rimbe szedte történetismeretének gondolatait, amelyek kínrimai ellenére is logikusan magyarázzák a középkori büntetésnek kegyetlen "igazságszolgáltatását". Az említettek miatt ezek a részek nem lehettek művészileg olyan szintűek, mint amelyeket az eredeti versből idézett. A romlás és feledés jele, hogy a vers utáni prózai részben tudta csak elmondani az eredetinek a tartalmát, a leány tragikus sorsának kimenetelét.... Töredékünk nem mondhatja el a párbeszédeken alapuló klasszikus balladai fordulatókat, motivumokat, amelyek oly széppé, drámai erejűvé varázsolják ezt a remek példányt.

Más tájon e típus néhány változata szól az ördög szerepéről, amit itt nem érintünk bővebben, mert hasonló szerepben már tárgyaltuk az ördög-témát a Halálra táncoltató leány típusainknál, mit az ördög-szerető alkalmazását, mind mesei, mind a versekhez tartozó kiegészítő formákban/. Annyit azonban megjegyzünk, hogy érdemes alaposabb kutatás tárgyává tenni ezt a szerepet, mert feltűnő, hogy a legkegyetlenebb büntetéssel kapcsolatosan alkalmazza e két típusunk az ördög jelentőségét: halálratáncoltatásban, halálrahurcolásban. Nem lehetetlen, hogy e típusaink a mesei, legendai közös tőről fakadnak.

A kényszerített házasság rideg tényét és tragikummal való végződését tárgyaló balladaink legértékesebb töredékét a "Kincsem feleségem"; "Uram édes uram" kezdetű egyedi értékű "lelőteinket" itt említjük meg, de részletesebben nem térünk ki ezekre, mivel azokkal külön tanulmány-cikkben foglalkoztam. Talált töredék-változataink - csodák csodája -

kiesett a kutatók érdeklődéséből, aminek egyik oka feltehetően az lehetett, hogy rábukkanásomig csak egy töredék került elő Radamoson²⁸ és egy teljesebb igen értékes változat Kányáról.²⁹

A mi két változatunk/³²⁻³³sz./ hőseinek~~re~~ ellentétes szerepköre ellenére is magukon viselik az erdélyi és más változatok távoli rokonságát, azok minden klasszikus vonásaival együtt. Különös értékűvé teszi balladánkat Tóth Imre bácsi páratlan értékű pentaton dallamú előadása. A "mellőzést" talán az is indokolja a kutatók részéről, hogy nem vették észre a már emített változatok más természetűségét és erdélyi testvéreiktől elütő voltát. A mi változatainkról igyekeztem kimutatni a kányaival és a radamosival együtt, hogy a török-tatár korig nyulnak vissza gyökereik és főleg azt, hogy e formáink Cseszta puszta-Zics-Kánya körzetéből valók.

Ismét egy töredéket mutatok be a Kálmány-hagyaték szerinti "Fia-rabolta anya" típus Igalban talált változatoként, amelyet Vajda néni hagyományozott ránk egy altatódal formájában, /³⁴sz./....E változatokban arról van szó, hogy a gazdag magyar-török férfi gyermekének dadája, nevelője a férfi saját édesanyja lesz/különböző módon/, akitől egykor elrabolták fiát a törökök, de az anya felismeri fiát "szöme szömöréről, karja fehéréről", illetve megpillantja a "béllegöt", aki ettől kezdve szeretve fogadja be házába.

A történet meseszerűségéből arra lehet következtetni, hogy az egykor feltételezett török kori ballada mesei részletté alakult, illetve részben altatódallá formálódott; de még valószínűbb lehet, hogy az általunk altatódalnak mondott strófális részek egykor alkotó elemei voltak a klasszikus veretű balladának. Feltétlen érdemes alaposabban kutatni az altató-téma miatt is, de a miatt, hogy ezen belül minden változatban szerepel az a bizonyos "jel".

Áttérve most ²vígabb témára, mutatjuk ¹bé területünk egyetlen "A megcsalt férj" típushoz tartozó vig-balladánkat/³⁵sz./ amely lényegileg megégyezik az ország más változataival.

Versünk motivumainak, fordulatainak egyes srtófákban elhelyezett módjával, s néhány kifejezésével tér el egyéb változatoktól, pl. a vészitől³⁴, bercelitől³², Kodály által talált töredéktől³³. Ezekről az a megállapítás, hogy német nyelvterületről került át hozzánk, amire dallama is utal.

A lírai balladafélékhez sorolható "Legenda-ballada" már sokkal nagyobb számban fordult elő nálunk, mint azt eleinte véltük. Ez a "Három árva" címen ismert dal nemcsak megyénkben, de országosan is nagy népszerűsége tett szert, mint az európai népköltés általánosan előforduló kincse. Nálunk az összes változat a "mohácsi temetőbe" vezet, ahová két, vagy három árva indul "keltegetni" és panaszkodni. Az édesanya minden esetben azt válaszolja, hogy nem kelhet fel, mert vagy a keze, lába van elzárva, vagy deszkák közé van bezárva, de végül is mostohájukhoz utalja őket, aki viszont kegyetlenül kékre veri orcájukat, kitépkedi hajaikat, vagy kitekeszti az étkezésből az árvákat. Néhányban a magukra maradt testvérek egymás nyakába borulnak a pajtában, vagy a templomban³²⁻³³. A rövid költeményeinkből kitűnik az is, hogy a Mária vesszőadásának motivumára csak fél utalás történik⁴¹⁻⁴² sz.: "Adok nektek~~em~~ három vesszőt", "Veszek nektek három vesszőt" kifejezésekkel, s így sehol nem mutatkozik Mária szerepeltetése, mint pl. erdélyi változatokban³⁴. Kottán néni szép költeménye-sajnos-nem saját anyagából való, ellentétben az első gyűjtés alkalmával énekelt változatával⁴² sz.: "Azt hiszem, hogy későbbi gyűjtésemig megtanulhatta, s ez szó szerint egyezik Bartók gyertyótlgyesi gyűjtésével³⁵ és a Vargyas-közölte tekerőpataki változattal³⁶. Utólagos eltanulásra vall a "kócsát" szóhasználat is/Somogyban "kúccsát" lenne leginkább/.
Többféle nyugati kapcsolatái miatt különböző lécsapódások észlelhetők ezekben a dalokban, amelyeket azonban a magyarság tett ebben a formában ennyire egységessé és kifejező erejűvé. Somogyi változataink hasonlóan egységesek, és az anyai szeretet siron túli megfogalmazása fejeződik ki bennük, de a gyermekek tragikus életérzésének fokozását növelő mostoha szerepe is alkalmazást kap minden itteni változatunkban....Az édesanya-mostoha - probléma minden korban jellemző tünete, s ez-mint téma-igen magas művészi

kifejezést kap költeményeink alakzatai között. Somogyi változataink kivétel nélkül röviden, tömören, sűrítetten felesleges magyarázkodás nélkül tárgyalják a mondani-valót ugyanolyan hatásfokkal, mint más tájakon lelt rokonaik.

Művészi értéküket emeli az a körülmény is, hogy viszonylag gazdagon mutatják be jól formált strófális szerkesztettségükkel a sorismétlések, felsor refrének, két sorismétlések poétikai szépségeit.

Somogy e kis részén talált balladáink sorát igen gazdag anyag bemutatásával folytatom. Ezek közül már Vikár Béla is sok változatot gyűjtött megyénkben ~~és~~ és az egész országot ~~területén is~~; Fehér László, Fehér Anna címen váltak általánossá nálunk is /és az un. "Halálra ítélt huga" típushoz tartoznak. Változataink szinte teljesnek mondhatók és legtöbbjüket régi dallamra éneklik adatközlőink. Többek között ez a téma is azok közé tartozik, amit az itteni nép mindig szeretett és ma is szeret énekelni; ezért is gyűjthetők ezek a viszonylag hosszú balladák még napjainkban is elég szép számmal, amelyeken a más-hol erősen tapasztalható kopás, nagy fokú romlás alig ~~vehető észre~~ vehető észre. Egészen más probléma az, hogy értelmezésük, egyéges motivumuk erős változáson mehetett keresztül évszázadok óta. Azon -különösen Somogyban- nem lehet csodálkozni, hogy a történelmi-társadalmi változások alapján ezek a klasszikus értékeink betyár-karaktert öltöttek, s éppen itt, ahol a betyár-pásztor művészet karakterizáló-formáló ereje szinte minden népköltési anyagra rányomja a maga sajátos bélyegét. Egyébként ezek a versek sem "betyárosabbak", mint pl. az édeslyiek, vagy északi rokonaik. Ennek az észak-olaszországi eseménynek témájául szolgáló szüzsének honi módosulásával kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy semmit nem von le értékéből, hogy költeményeink Fehér Lászlót lovat lopó betyárnak ábrázolják, hiszen nem is ez a ballada eszmei alaphelyzete, még akkor sem, ha egyes változatok a betyár-rab bemutatásával egy kicsé többet bajlódnak a kelleténél.*

Megyénkben, de említett tájunkon találtak is arról ta-

* Dömötörfi F., Lászlómajor / Fehér László /: 9. sz. /

núskodnak, hogy érzelmi telítettségükkel is megmaradnak hangsúlyozott epikus műveknek, és az egyéni tragédiák felvetésével mutatják be az elnyomó társadalmi rend szituációit. Értékeseknek azért is tarjuk költeményeinket, mivel arra a művészi rangra emelődtek, - amire csak az igazi balladák képesek -, hogy az érzelmi dominancia nem válik lírai könnyedséggé bennük, sőt: ez a vonásuk biztosítékul szolgál cselekménysodrásuknak és az ez alapján kibontakozó drámai feszültségnek. Olyanná tűnik - rossz hasonlattal élve - mint amikor egy lenyűgöző könyvet nem bír letenni az olvasó: ilyen izgalmat keltenek a strófákba szorított eseményrészek, s amelyek várakozással utalnak a további történés izalmára. A "folyosóról folyosóra" szakdgaló leány kapkodásait aggódva figyeljük, hogy bátýjáért miként cselekszik és lesz majd áldozata értelmetlen magatartásának. Az elnyomó törvénnyel szemben nemcsak a fiú bukik el-akinek sorsa meg van pecsételve tette miatt -, de a lány is. E két tragédia között azonban mégis van lényeges különbség. A férfi fizikai tragédiáját előre érezzük a hatalom képviselőivel szemben, hiszen - bármennyire is vele érzünk - ez a megoldás mindenképpen bekövetkezik a fennálló törvénnyel szembeni magatartása miatt.... A lány tragédiáját - a már említett költői szépséggel megfogalmazott+ emocionális szálakból ki lehet következtetni és ebből vezetődik le a lány erkölcsi bukása. Ha képletesen akarnám kifejezni a két eseményszál tragikumát, így írhatnók le: Tett=Fizikai tragédia, Emocionalitás=Erkölcsi tragédia. Látjuk tehát, hogy két szálon mozgó eset miként fut egymás mellett/eggyéolvadva/egy témán belül .

E típus alkötásai az egész országban egységeseknek mondhatók. A mi változatainknál csak két esetben van némi eltérés a kezdést illetően/44-45 sz./: "Az igali hegyek alatt", ill. "Fehér László lovat lopott A tiroli hegyekmalatt"/Ez utóbbi nagyon is történelmi emlékü indítás/. Az első strófákban van említés Görc, Gönc, Göre, Gem, Dombvár vár/országairól. A balladák közismert szereplőitől eltérően csak Máté néni szövege szól arról, hogy László mellett "barátja" is fel van akasztva.... Kerekesné szövege említi a másutt is meglévő Horvát bíró nevet/amit magyaráz tiszacsegei származása/. Somogyi változataink legtöbbszörében hadnagy szerepel a hatalom képviselőjeként.

A különböző korlekódás eredményeként jelentkező motívumok közül egyik legrégebbi jellemező-ábrázoló kép az, amikor a leányt gazdagnak mutatataja be egy-egy strófa/aki tál aranyat, ezüstöt visz bátyja kiváltására, és kocsisát szólítja fel/. A lány nyugtalan lelki állapotának bemutatása kíséretében több változatunk utal a kard-kocsi-zablacsörgésre stb.^E pszichikailag nyomasztó légkör kísérteties fokozását jól ábrázolja zicsi változatunk, az időmulás kínos várakozásával; a kilenc, tiz, majd a tizenkettedik óra közeledése a hallgatóság izgalmát is fokozza, ugyanúgy, mint Annáét.

Nem merülhetünk bele mélyebben stilisztikai fejtegetésekbe, poétikai értékelésbe, csupán néhány mondat erejéig teszünk említést az ismétlődő szerkezetek, az alliteráció, formai-tartalmi, balladáinkra jellemző vonásokról.

Már előző költeményeinkben is megfigyelhető volt néhány balladai sajátosság, amelyekről - bár számtalan tanulmány jelent meg - itt mégis azért érintjük, mert verseinkben jól elhelyezett állapotokat találunk a sorismétléseket illetően; néha túlzottan is soknak tűnőt /; Máté néni, Csordás bácsi, H. Fekete Erzsébet balladáiban. E sokformájú ismétlődő részek, mint hangsúlyozó, ritmust fokozó, kiemelő jellegű szerepet is betöltenek. Hasonlóként említjük a betűrimek gazdag használatát: "László lovat lopott", "vized vérré váljon", "véred vízzé váljon", "Zabla zörög a szájába", "zörög zablája", "a számodra tizenhárom szekér szalma", "rakjál rájá" stb. Ezek rendszerint a történés bizonyos exponált helyein jelennek meg, s nemcsak ékitmény szerepük van; pl az első strófa lemeztelenített expozíciójában ott találjuk a betűrimet /László lovat lopott/, de ott sodródik a lelki állapotot fokozottan kiemelő részben Anna vergődése körül is, avagy a zárókép legjellemzőbb átokrészeiben is. Ugyancsak közhelyként említem meg a balladák egyik jellemzőjét, ti. hogy jelzőkben szegény, de annál gazdagabb az igeidők és-módok használatában /mint a cselekményt legjobban bonyolító és biztosító tényezőt/. Ezekről bővebben nem is szólhatok, mivel Vargyas és mások már alapos tanulmányt irtak e témákkal kapcsolatban.*

A balladák^a és külön a "Halálra ítélt huga" típusra annyira jellemző átok-zárást is csak azért említem, mert éppen

* Vargyas L.: Magyar nyelv, magyar ritmus
A magyar vers ritmusa

az általunk közölt versformákban igen szép példáival találkozhatunk. Ezek a formulák tájunkon majdnem kizárólag e tipushoz tapadnak. Ide citáljuk aktualitásánál fogva nagynevű elődünknek, Vikár Bélának egyik változatában talált értékes megjegyzéseit mozzanatról mondotta: a "szűzkoszorú", "istenfa" szereplésével kapcsolatban. Ez az a faféleség/abrotanum officinalis/, amelyből őseink, továbbá finn rokonaink kötötték a pártá elődjét. Ehhez hasonló kifejezések persze mások gyűjtésében is előfordulnak, nemcsak a Vikár-félében/pl. "Gyöngykoszorú", "Szűzkoszorú"/...Csupán az asszociáció miatt említem, hogy más műfajú gyűjtéseimben is találkoztam elvéve a "Szűzkoszoru" szerepével, még hozzá elég aktuális helyén: a lakodalmi szokás versciklusának leánybúcsúzó záró képletében/Igal, Szijjártó Pál adatközlésében/de hasonló figyelhetünk meg néhány szakrális szövegünkben is az ártatlanságot kifejező szimbolumként Szűzmáriával kapcsolatban stb.

Külső-Somogy epikus anyagának bemutatását a jól ismert "rab-páva" balladás dallal zárjuk, melyeknek itt szép kontaminációival találkozunk...sz. alatt. Ezeket kísérik legrégebb, legszebb dalaink, különösen Máté néniét. Az ő szövege a rab-betyár panaszáról, reménykedéséről szól. E vea művészi képeivel is feltűnést kelt. A páva itt nemcsak a megyeházára való felszállással tűnik fel- mint a remény és szabadság kifejezője -, de a régiebb rabénekek formuláit is idézi helyenként, hiszen üzenetküldésre is felhasználják....Bizar-szép alkalmazást kap a páva-madár a költemény második felének strófáiban, ahol kapcsolatba hozza a reményt jelentő felkelő napsugaraival az értelmezés. Ezek a lírai képszimbolumok mintha tudatos költői műgondról tanuskodnának.

Váczi bácsi kontaminatív verse helyenként jó balladai jegyeket mutat, de erősen magán viseli a lopás vádja alatt álló/uj hangvételő/ betyárról szóló dal jegyeit is. Melódiája egyik legszebb változata környékünk páva-dalának. Az itt előforduló refrénszerűségek a felkiáltás-kétségbeesés erősen lírai kitöréseiként jelentkeznek és dalhoz való igazodásukkal szép elemként illeszkednek be a költemény testébe/jelen mondatban nem arról esik szó,

hogy rendszerint a szöveg határozza meg a dallamot/.
Ebben a versben találunk egyedül régebben gyűjtött dal-
lamokkal való hasonlatosságot, kifejezéseket, pl. Bartók B.
Rokoly Katalin-ja⁴⁴. Az itt szereplő buval teli asztal és
méreggel teli pohár a rabélet keserveinek tárgyi szimbo-
lumai; de hasonlót idéz föl az 1907-es gyergyóújfalusi
gyűjtés is⁴² stb.

Erről a szöveg-dallamegységükben művészi egyszerűséggel
megjelent formákról azért is emlékszünk meg szívesen, mi-
vel megyénkből kerültek el más tájra. / ~~ezek a somogyi lé-
lek sekszinüségét jelző dalok.~~

x x x

A "Cséplőgépbe esett lány" típusú epikus dal mindenütt elterjedt az országban és Farkas Julcsa néven vált leginkább közismertté/néhol más női, esetleg férfi név is szerepel címet adóként/. Sokan a balladás téma kontinuitásaként fogták fel a történetet és sorolták a balladák közé. Micsatlakozva Kriza Ildikó okfejtéseihez⁴³ - olyan balladás dalaként vettük fel epikus anyagaink közé, amely alkalmas arra, hogy tájunk embereinek a társadalmi-történelmi viszonyaira rávilágítson; legalább is felvillantson néhány gazdasági mozgáson nyugvó gondolati tartalmat is.

Vidékünk erősen agrár jellegű volt, s a jelenben is csak lassan iparosodó terület, de különösen az volt idézett balladánk általánossá válása idején. Ebben a korban elterjedt sekélyes értékű félnépi, népi alkotások, ponyva-termékek hatása alól parasztságunk sem tudta magát teljesen kivonni, ami egészen természetes és nem szorul magyarázatra. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezeknek a rémtörténeteknek, gyilkosság-balladának nem volt akkora hatása agrár-rétegünk archaikusabb anyagot őrző csoportjára és még kevésbé pásztor-embereinkre. Amennyire mégis behatoltak ezek a "szellemi" táplálékok embereink tudatába, nem mindenkinél maradtak meg teljességgel és nem szorították ki tudatuk mélyebb szféráiból az értékesebb élményanyagot. Egyáltalán nem lehet állítani, hogy hagyományőrző rétegünk teljesen mentes volt tehát a fenti hatásoktól, hiszen elvéve találunk ott is értéktelenebb anyagot, amelyek átvétele éppugy történt és azon törvényszerűségek szerint zajlott le, mint az ország egyéb területein. /Ennek gazdasági-szociológiai stb. kérdéseit előbben már némileg vázoltam/. Az említett balladánkkal kapcsolatos helyi vonatkozások szövegbéli "esetét" hadd említsem meg, amit a szöveg is elárul. Tudjuk, hogy a tragédia sem Igalon sem máshol nem történt, előadónk mégis úgy adja elő, mintha igali esetről lenne szó: ~~és azt a dalt~~
~~.....~~ "Igyenesen vitték Bizse doktorhoz". Nevezett doktor ma is él és körzeti orvosként dolgozik Igalon.

A "Cséplőgépbe esett lány" epikus dalunk nem rendelkezhet a régi balladákra jellemző tulajdonságokkal, hiszen származási körülményei nem teszik lehetővé, hogy kifejlődhetek volna ~~karaktisztikus~~ klasszikus jegyei: nem tükrözhetik évszázadok morális, társadalmi viszonyait, nem ütközhet meg benne az egyéni és társadalmi érdek, s így nem lehet benne

lényeges konfliktus, még olyan fokon sem, mint hasonló korban alakult ujkeletű társadalmi balladáinkban megvan. E költemény mondanivalója mégiscsak tükröz valamit kora társadalmának életéből, embereinek igényéről és életfelfogásáról, érzelmi-gondolati viszonyairól. Versünk-más új származású epikus formákkal együtt- a kapitalizálódó életforma társadalmi-gazdasági viszonyai között élő emberek igény-izlésproblémáira ad választ egyedi esetek formájában, és ez is egyik oka többek között, hogy nemigen tarthat számot nagyobb közösségi igényre, társadalmi visszhangra. Nem számolhat be az egykori régi közösség ítéletmondásáról, csak az új közönségnek ad némi élménymorzsát. Mint költészeti alakulat nem is tartalmazhat általános emberi érvényű diszciplínákat.

A mi költeményünk nem igazi ballada ugyan, de mégis mondhatjuk róla, hogy nem rossz változata e típusnak formai-strukturális szempontból; hasznosan építi be magába más balladákból átvett formulákat, s azoknak ott logikai kapcsolatok is van/főleg az utolsó két strófánál tapasztalható ez/. Mint a hasonló jellegű alkotásoknál tapasztalható, itt is találkozunk az egész költeményt uraló érzelmességgel és a tragikumot hírriportszerűen közlő jelleggel. Ez az érzelmeskedő vonás még tartalmasabb ujkeletű alkotásainknál is fellelhető, de különösen a gyilkosságtörténeteknél.

A "Balázs Sándor" története apellál ugyan a legáltalánosabb emberi érzésre a szerelme/5.6.sz./, illetve annak tragikus kimenetelére, de teljesen elliraiasult volta miatt nem tud kibontakozni benne a drámai erejű feszültség. Ez a dal sem ~~is~~ képes felhasználni az epikus költészet adta lehetőségeket. Bizonyára ponyva-hatás szülötte és még nem fogott rajta eleget a nép csiszoló-formáló ereje. Bizonyos formulákat ez a költemény is kölcsön kért máshonnan, pl. a bevezetőt a "Gyermekgyilkos anyát"tól, A következő sorok inkább a népdaltól tanultakat alkalmazzák természeti képkezdésükkel, amelyre válaszként következnek a 2. strófa képsorai. E strófák azonban tartalmaznak némi drámai vonzatú hatást, amelyben halványan utalnak a későbbi történés nyomasztó eseményekre, amely primitív naturalizmusával durván fejezi ki

a hűtlenség, féltékenység tényét/amely egyébként balladai témául szolgál másutt/, valamint annak következményét. A versezet szerencséje, hogy e naturalista "tömeggyilkosság" hangulatát igyekszik feloldani virág-rózsa szerepeltetésével, de ez sem menti meg végérvényesen ezt az epikus lehetőségekkel nem kellően élő dalt.

Hasonló gyilkosságeset számtalan példája fejezi ki népköltésünk új irányulását a már jelzett gazdasági-társadalmi viszonyok között. Természetesen találunk olyan népköltészeti kontaminációkat, értékesebb elemek, szerkezeti formák összeverődéseként lazán összeállott formákat is, amelyek -hogy úgy mondjam - mérhetőek bizonyos esztétikai mércével. Az ugyancsak szerelmi tragédiát elmondó Szabó Jolán/57.sz./ kezdetű epikus dalunk már több értékszálal kötődik jobb és régibb költészeti anyagunkhoz, s helyenként szebb újabb káletű dalainkhoz is. Főleg a balladáktól tanult ismétléses módszert alkalmazza az elején-természetesen nem olyan határfokkal és helyénvalóan, mit értékesebb elődei-. Az elején történő határozott gyilkossági szándék után annál többet időznek strófáink felesleges részlezetesű fecsegésekkel, melyek nem viszik előbbre a drámai fejletet. E rész gyengéit némileg felejtetik az ugyancsak kölcsönzött motívumok, mintha tompítani akarnák valamelyest a történet rémességét. Ezek a kölcsönzések azonban szerkezetileg nem eléggé sikerültek és "kilógnak" a költeményből/betyárdalokból, rabadalokból kölcsönöztek ~~szövegéből~~/. Mint láthatjuk, a sok strófa-kölcsönzés részben ront a vers szerkezeti egységén és gátolja a drámai cselekmény kibontakozását, részben pedig esztétikailag emel, formál valamit a hangulaton, de egységgé nem tud ötvöződni.

Máshol ehhez hasonló, de jobb példát is találunk majd arra, hogy az új és régi költészeti anyagot hordozó egyéni előadó a maga szubjektív érzelmi-hangulati állapotának, igényének megfelelően gyakran improvizáltan társít olyan tartalmu sorokat/gondolatokat/, egész strófákat, amelyek szerinte odaillők és kifejezik - néha ~~ugyan~~ elég logikusan - a mondanivaló és gondolati tartalom teljességét.

A következő/58.sz./ véletlen gyilkosságesetet elmondó vers egy 1942-ben történt eseményre épül, ami az előadó szerint saját szomszédjukban esett meg, s a falubéli zsidó boltos verselt meg. Az előadó személyes véleményéből kitűnik, hogy a falu népének kis közössége magáévá tette ezt a versfa-

ragványt, amely magán viseli az országosan elterjedt hasonló eseményekről szóló témákra jellemző átlag-sajátosságokat. Jellemzők ezekre a koraszülött alkotásokra a már említett kölcsönzőképesség, hiszen e nélkül nem sokat érnének. Az még a jobbik eset, ha tartalmasat, hasznosat kölcsönöz, de gyakran előfordul, hogy ezek a gyenge alkotások egymás formáit variálják.

Az általunk "Szeretőért gyilkos" típusnak nevezett verset olyanként idézzük, amelynek első versszakából lehet megtudni, hogy ki kit ölt meg, de a további részek már csak ismét kölcsönvett gondolatokkal magyarázzák az eseményt. A második versszakban talált nyomok hol béres-szolgalodalhoz, hol bujdosódalig vezethetnek. A "magyar gőzös" szerepeltetése az ipari fejlődésre utal ugyan, de itt teljesen indokolatlan alkalmazása. Utolsó strófája más ujkeletű formákból került ide.

A fentiekhez hasonló kritikát lehet mondani a /60. sz./ "Szeretőért testvérgyilkos" típusunkról, hiszen ez sem lehet mást, mint sok más roköntémája.... A testvér láb alól való eltevéésének sokkal balladaibb megoldásaival találkozhatunk mind a magyar, mind a cigány és szláv népköltészet hagyományaiban, amelyekhez képest a Brunar Jóska esete ügyetlen próbálkozás és nem tudja megteremteni a balladai-drámai létét a versnek... A tettét megbánó testvérgyilkos saját meggondolatlan cselekedetének áldozata. A vers nem képes érzékeltetni a társadalmi-közösségi ítéleterőt, amely sugárzik igazi balladáinkból és sujtja a balladahóst. Egyszerűen közlik a strófák a kor körülményeinek szükségszerű jogviszonyként történő büntönbüntetés tényét, de ezt is kölcsönzött formák segítségével. A sok motivumtársulás és formulakölcsönzés itt jól illeszkednek viszonylag egymáshoz, de az egész balladában alig van valami önálló, új rész.

Nem ennyire kontaminált vers a mindenütt ismert Szép Zomberné/Szép Zambóné/, Pápainé című költeményünk, ill. balladás dalunk /62. sz./; ezek eseményháttére ismert tény, amelyből már a múlt században keletkezett népies alkotások egész sora fejlődött ki különböző nevekhez kötődve. Rendszerint azzal indul a cselekmény, hogy kilenc betyár elindul a kocsmárosné udvarába, aki gazdag/mint az a továbbiakban kiderül/. A második szakaszban lévő beköszönési formula némi balladás hangvétellel enged következtetni, ill. emlékeztetni régiesebb balladaformák fordulataira.

Ezt azonban nyomban követi a gyilkossági szándék gyors közlése, amire versünk reálisan reagáltatja Pápainét. Ez után kiesés van legtöbb somogyi változatunkban, ami megtöri a meginduló eseményt, s mintha csak arra törekedne, hogy minél előbb bekövetkezzék a réműletes tett. Ez a túlzottan egyszerű váz már nem enged alkalmat a balladai lényeg kifejeződésére.

Ezek az országosan elterjedt formák lényegileg nem sokban térnek el egymástól, s ha alkalmaz is valamelyik egy sajátos kifejezést, azt hamar átveszik egymástól. Ezen a versen is kimutathatók a balladák fejlődésének nyomai és népünk alakítani akaró tevékenysége, amely természetesen nem érhetett el oly mérvű gazdagítást, mint századokkal előbb tehette. A mi változatunk kopott volta ellenére sem mondható e csoport legrosszabb formájának. Kapcsolataiban kimutatható más tájakon talált változatok motívumainak hatása, pl. az Ecsedi-Bognár 139. ⁴⁴

A "Szép Zomberné" és a rossz kontaminációs "Juhász András" balladás értékei között lényeges különbség van az első javára, amely szépen ivelő cselekményével drámai feszültséget tud teremteni és "vándor"fordulatait jól használja fel mondanivalója számára. A kilenc betyár elindulása, a beköszönő stb. fordulatok közismertek ugyan máshonnan, de igyekeznek megteremteni a jó balladákra jellemző pszihikai légkört, amire azonnal utal is a következő strófa in medias res. Az asszony próbálkozik "lekenyerezni" a zsványokat, de hamar belátja kísérlezetésének értelmetlenségét és most már nem a pincébe küldi lányát, hanem koporsóért. Ezt a jó balladai körülményt azonban versünk nem tudja szépen kibontani és nyomban tovább siet, hogy ábrázolja a kiskerti fohászkodást. /ez a motívum halványan emlékeztet a klasszikus balladánk szép fordulataira, amikor is a lány a kertbe megy bucsuzni virágaitól stb. . . . Itt azonban sokkal színtelenebb ez a "bucsuzó" motívum/. Legtöbb változatunk a temető, sir képének rajzával zárja le a történetet. ⁴⁵

A teljes összekeverés és romlás jeleit láthatjuk Csordás bácsi versén, amiből az alábbiakat jegyzem meg: amikor Tóht Imre elmondta nekem a Juhász András betyárballadáját, Csordás is jelentkezett, hogy ő is tudja; már előtte érdeklődtem a Pápainé iránt is beszélgetés közben, s amikor a felvételre került a sor Csordás bácsi ezt a konglomerátumot ipmrovizálta. Erdemes lesz egyszer elemzőbben foglalkozni

a népköltészet mai formáinak alakulásával, változat-problémáival, de egyelőre be kell érünk azzal, amit ez az eset is jelez, s amelyre csak érintőleg tárgyalhatunk. Ezen a félre-sikerült Juhász András-versen látni lehet, hogy az első és második strófa fele a Juhász András balladájából való; és az utolsó két sor is. A három és fél versszak elég szép része a Pápainé c. versnek. Csordás régebben tudhatta, illetve hallotta a Juhász A. balladáját, de a pillanatnyi aktualitás mindkét dalt eszébe juttatta, s maga sem tudta, hogy a végén melyik ismeretanyag kerekedik felül mennyiségileg; sajnos a gyengébbnek sikerült.... Nem sok jót mondhatunk a /65.sz./ Bogár Imre címűről sem, még akkor sem ha a kedvelt betyáralakot hívja szereplőként az eseményhez. Tudott, hogy a ballada valós esetének háttérében nem Bogár Imre alakja áll, s a híres betyár nem is bakonyi volt, ez az alkalmazás még nem lenne hibája a költeménynek, hiszen más formációknál is találkozunk "kölcsonként szereplőkkel"; rosszabb képet fest viszont a vers egyik-másik fordulata túlzottan is naturalista-vérengző helyzete. A zárata viszont szépnek mondható ennek az összetákolt versnek, amely idézi a három árva alakjait, bár ezt sem a legenda-balladai forma szerint. A következő mondatokban tárgyalandó téma Rózsa Sándor nevével függ ugyan össze, ha azonban alaposabban megnézzük ezt a balladát akkor másról van benne szó, s ezért is nem betyárballadánk során teszünk róla említést.... A Juhász András, Patkó Pista hazájában sem csoda az, ha ez a közkedgelt betyár belekerül népköltészeti alkotásainkba; A mi balladás történetünk erősen hasonlít a "Bakonyerdő gyászban van" kezdetű történethez, bár nem szól olyan részletekkel egyes részokról, mint a Kriza-gyűjtötte változat, ahol pl., a téma érinti a kocsmát is, a dupla kést stb. Költeményünk szelidültebb formájú és hangnemű, mint más változatok "véres-verekező" típusai. Itt a balladás menet némi jó nyomait már megtekinthetjük; igyekszik tömöríteni, egymáshoz kapcsolni a helyesen felépített részeket. A páros sorisméltések itt nem hatnak zavaróan, még ha soknak tűnnek is, és a bennük lévő motívumok összességükben gördülékenyen bonyolítják a történetet. Felül emelkedik versezete és mondanivalója ennek a költeménynek másokkal szemben azzal is, hogy a nem kívánt részek elhagyásával a férfit a társadalommal, az elnyomás képviselőivel állítja szembe, s nem holmi véreskező verekezőnek mutatja be jelen esetben.

Véres eseményhez fűződik Szücs Mariska ujkeletű balladájának története, amelynek valódi körülményeit Vikár Béla nyomozta ki.⁴⁷ Ebből a témából népünk a legkülönbözőbb változatokat teremtette meg mind a székelyföldi,⁴⁸ mind a felföldi tájon.

Vajda néni /67.sz./ közlésével azért is érdemes foglalkozni, többek között, mert egyik változattal sem teljesen azonos, ill. magába egyesíti mind a gyilkosságtörténeten alapuló új balladák egyes motivumát, mind pedig a klasszikus veretű "Megesett leány" típus egyes szép motivumait és fordulatait.

A mi Szücs Mariskánk tragikuma nem azonos tehát a gyilkosságtörténetekével, hanem inkább a klasszikus formákéval van szorosabb kapcsolatban.⁴⁹ /bár ez utóbbiaknak erősen módosult változata/. A somogyi rokonság egyes motivumai tekintetében szintén nyilvánvaló, ha összehasonlítjuk a már tárgyalt típusainkkal.... A Kallós-gyűjtés⁴⁹ "Jó estét barna lány" és "Szücs Mari", "Homlódi Zsuzsánna" stb. változatainak több sorát idézi a mi versünk. Itt az első strófa is utal a teherbe esett leány levertségére. A második szakaszban szereplő pohár kínálására nincs konkrét utalás, viszont a továbbiakból megtudjuk azt - ami az eddigi összes változatokkal ellentétes -, hogy az ital nem az enyhítést szolgálná, hanem mérget tartalmaz. Mintha csak azt idézné e 4. versszak, hogy öngyilkosságot akar elkövetni szomorú állapota miatt. Ezt nem mondja ki nyíltan. Az 5-6. strófa az ~~amire fentebb is utaltam, hogy~~ erdélyi és más klasszikus értékek "virágoktól való bucsuzását" mutatja be. Balladánk versszakaszai a vége felé már újra visszakanyarodnak az újabb keletű balladák formuláihoz, és legvégül a szokásos tanpéldázgatással zárul.

Bár költeményünk - éppen többrétegű volta miatt - nem érheti el a legjobb változatok balladai mélységét, de feltétlenül túl emelkedett az eseményközlő formák sekélyességén, s így azt mondhatjuk, hogy a területünkön talált egyetlen olyan példa, amely - ha lirává szelidülve is - megtartotta kapcsolatát e típus értékesebb rétegével.

Észak-Somogy e kis területének epikus anyagának tárgyalása során igyekeztem bemutatni az ezideig talált anyag néhány szempontját, társadalmi-történeti, gazdasági stb. vonatkozását azzal a szándékkal, hogy egyben rámutassunk itteni embe-reink anyag^{ának} változatosságára, a hagyományörzés bizonyos állapotára, a népköltési anyag pozitív és negatív tulajdonságaira.

A balladák elemzésénél használt jelzet-számok vonatkozásai

- 1: Ethnographia XVII.4.füz. 1906.
- 2: Kriza Ildikó: A halálra táncoltatott lány, Bp. 1967.
- 3: u.o.: 108. oldal
- 4: u.o.: 35-111. oldalig
- 5: Csanádi-Vargyas: Röpülj páva. 196. sz. és Ethn. LXXI. 2-3. füz.
I. Francia eredetű réteg.
- 6: MK Magyar népköltészet II. k. /Ortutay szerk./, 131. sz.
- 7: Kallós Z.: Balladák könyve, 185. sz.
- 8: Ethn. XXX. 1-6. füz. 1919.
- 9: Kallós Z.: Balladák könyve, 186. sz.
- 10: Ethn. XXVII. 4. füz. 1906.
- 11: Ethn. XXIV. 1. füz. 1913.
- 12: MK, Magyar népk. II. /Ortutay/ Jegyzetek 126/a.
- 13: Cs - V.: Röpülj páva, 193-194. sz.
- 14: Gönczi Ferenc: Somogyi betyárvilág
- 15: Vikár Béla: Balladák és rokonnemiek /MNGY VI. Somogy m. népk./
- 16: MK, Mn. II. /Ortutay/, 92. sz.
- 17: Kodály Z.: A magyar népzene /példatárát szerk. Vargyas/, 495. sz.
- 18: Ethn. XII. 10. füz. 1901. /Nagy J. közlése/
- 19: Ethn. LXXI. 1960. /Vargyas L.: Kut. népb. közép. történetében, I./
- 20: MK, Mn. II. /Ortutay/, 12 b. sz.
- 21: Kallós Z.: Bk., 57-61-72. sz.
- 22: Ethn. 1960. 2-3. sz. /Vargyas: Fr. eredetű réteg balladánkban.
- 23: MK, Mn. II. /Ortutay/, 14. sz.
- 24: Ethn. XIX. 3. füz. 1908. /Gárdonyi J. közlése/.
- 25: Cs - V.: Röpülj páva, Jegyzetek 40-41. sz.
- 26: U.o., 30. sz. és Ortutay-Kriza: Magyar népb. balladák, 38. sz.
- 27: Ethn. LXXI. 2-3. sz. 1960. /Vargyas: Fr. eredetű réteg, /.
- 28: Gönczi Ferenc: Göcsej népköltészet, 1948. Z.e.-2. sz. 163. old.
- 29: MNGY VIII. k. Szarvas Mariska gyűjtése Kányán, MK, Mn. II. 17 b.
- 30: Cs-V.: Röpülj páva, 488. oldal.
- 31: u.o., 134. sz.
- 32: O-Kr.: Magyar népb., 132. sz.
- 33: Ethn. XVIII. 4. füz., 1907. /21. sz./
- 34: Kallós Z.: Bk., 73-78-80. sz.
- 35: Ethn. XIX. 6. füz., 1912. /10 C./
- 36: Népzene és zenetörténet I. /Szerk. Vargyas/, 1972., 13. sz.
- 37: Ethn. XXII. 6. füz. 1912. /Seprődi J. 57. sz/ és dolgozatunk
Függelék /Dömötör J., 9. sz.
- 38: Vikár: Ball. és rokonnemiek, 1. sz.
- 39: O-Kr.: M népb., 63. sz.
- 40: u.o., 64. sz. és Függelék-ünk, /Borbély T./, f. sz.

- 41: Ethn. XIX. 2. füz. 1908. / 15. sz. /
42: Népzene és zenetört. I. / Szerk. Varga Gy. /, 1972., 2. sz.
43: Kriza I.: A mezőgazdaság kapitalizálódásának visszhangja
népköltészetünkben.
44: MK, M. Nk. II. / Ortutay /, 113/b. sz.
45: Függelék-ünk / Sánta Vendelné /, j. sz.
46: O - Kr.: M. népb., 213. sz.
47: Ethn. XVI. 6. füz. 1905. / Vikár: Ujabb adatok Szücs Marcsáról /.
48: Ethn. XVII. 4. füz. 1906. és Ethn. XXVI. 4-6. füz. / Tóth Közl. /
és Ethn. XXIII. 6. füz. 1912. / Seprődi közl. /.
49: Kallós: Balladák könyve, 57-63. sz.

A népköltészeti anyag statisztikai, területi kimutatása

Amint az a statisztikai, területi kimutatásból is kitűnik, a területünkhöz tartozó ~~25~~ helységben történt gyűjtés az 51-ből. Nem mindenhol egyforma intenzitású volt a kutatás. Alaposabbnak mondható Kisbárapáti, Karád, Nagyberény, Sz. somos, T. koppány, Igal, Sz. györök és főleg Torvaj felkutatása/Az utóbbi községből egy monografikus anyagmennyiség gyűlt össze/. A terület további munkálatait tovább érdemes folytatni nemcsak a még meg nem látogatott falvakban, de azokban is, ahol felületesebb volt a gyűjtőmunka/bizonyos akadályok miatt/. A kutatás során elsősorban a régebbianyag gyűjtése volt a főszempont, s ezért is van az, hogy a legújabb kori epikus anyag és a "Farkas Julcsa" félekből a kimutatásban szerepeltetett adatoknál sokkal több van még közzájón, de gyűjtésük inkább esetleges volt.

A dolgozatból kitűnik, hogy igyekeztünk nyomára bukkanni a más tájról idekerült költeményeknek, amelyeket felvettünk anyagaink közé, mint az itt talált hagyományőrök ma élő hagyatékát. Ez az anyag is közel kétezer társával a most alakuló Megyei Magnótár szalagjain található, melyek közül hét-száznak a dallama lejegyzést nyert.

Az emberi kapcsolatok természetes következményeként mutatkozó szubjektív "hangnem" néholi megnyilatkozásáért elnézést kérek.

Az anyagbemutatás és tárgyalás során mellőztük a Tolna megyei tájközeli anyagunk gyűjtéseit/Iregszemcse, Értény stb./ hasonlóan a mintegy tizenöt különböző mesei anyagot; csak a vers-formákkal kapcsolatosakat hagytuk bent.

A községenkénti számszerű megoszlás és térkép-mutató rövidítése a kapján/67-6/8. oldal/ könnyen leolvasható vizsgált területünk részletes és összegezett epikummal kapcsolatos anyaga; pl. "A halálraitélt huga": To3 azt jelenti, hogy Torvajon három "Fehér Lászlót" találtam ezideig, vagy pl. "Rab-páva balladás dal": Igal3, azaz Igalon három "Rászállott a páva" féle került elő eddig. stb... A statisztikai kimutatást és a térképet együtt érdemes használni: így a területei-földrajzi lokalitás is azonnal szembe tűnő lesz Ezek felhasználása sokmindenben tájékoztatást ad mind a tudományos munkához, mind az alapgyűjtést illetően.

A térképen aláhuzottak a gyűjtött helyeket jelzik.
A "Juhászlegény.." -t és az "Endre bárót" a statisztikai kimutatásban együtt vettük fel. A "Betyárballadák és történetek" csoportjába a "Juhász András"-félét, a betyárdalok epikus elemet is tartalmazó verseit és a versekkel kapcsolatos "igaz történeteket" vettük fel... A "gyilkosság történetek és helyi események"-csoportba soroltuk a "Pápainé"-fajtákat, s a Függelékben és felsorolásban találathoz hasonlókat, stb.

Elfogadható töredéknek illetve változatnak azokat vettük fel, amelyeknek legalább egy-két strófáját teljes dallammal el tudták énekelni a hatközlőink.

A ballada-jellemzések során elsősorban nem a szüzsé-határozta témák szerint jártunk el, hanem inkább a társadalmi konfliktust ábrázoló alapeszmei csoportosítást követtük, melynek során gyakran együtt tárgyaltuk az újabb formátumokat a klasszikus veretűekkel.

Külső-Somogy/főleg a siófoki nagyjárás/községeinek névsora

An - Andocs

Ad - Adánd

Bá - Bálványos

Be - Balatonendréd

Bf - Balaton földvár

Bk - Balatonkiliti

Bö - Balatonöszöd

Bsz - Balatonszabadi

Bszá - Balatonszárszó

Bsze - Balatonszemes

Bed - Bedegkér

Bo - Bonnya

Bm - Bábonymegyer

Fi - Fiad

Ka - Kisbárapáti

Ká - Kánya

Kar - Karád

Ke - Kereki

Kh - Kőröshegy

Kö - Kötcsé

Lu - Lulla

Mi - Miklósi

Ná - Nágocs

Nb - Nagyberény

Ncs - Nagycsepely

Ny - Nyim

Psz - Pusztaszemes

S - Som

Sacs - Somogyacsa

Sd - Somogydöröcske

Soegr - Somogyegres

Sm - Somogyeggyes

Ssz - Sérsekszöllős

Sv - Ságvár

Siófok

Sj - Siójut

Szo - Szorosad

Sz ó - Szólád

Sz - Szántód

Sze - Szántódsomos

Tab

Te - Teleki

Ten - Tengőd

Tk - Törökkoppány

To - Torvaj

Z - Zamárdi

Za - Zala

Zi - Zics

Járáson kívül:

Igal - Igal

Szgy - Szöllősgyörök
Gamas

A vizsgált terület epikus anyagának községenkénti számszerű megoszlása/1972.decemberig/

"A halálraitélt huga" /Fehér László.-Anna/	:An2+Bkl+Ka2+Karl+Khl+Nb2+Sf2+To3+Zil+Igal3 =	18
"Mgeátkozott lány" /Az aradi kislány/	:Sf1+To4+Bkl+Szsl+Igal3=	10
"Három árva" /Legenda-ballada/	:Zi3Sf1+To4+An1+Nál=	10
"A halálra tánc.lány" /Sági/Csáki/biróné/	:Igal4+Nb3+Sf3+Bk2+Bsz2+Ál+Kal+Sjl+Tel+Kál+To2+Khl=	22
"A gyermekgyilk.anya" /Szabó V.Rigó Vera/	:Igal3+Szgy1+Ka2+Sf2+To2=	10
"A székenbe esett lány" /Angoli B.Nándorvári d./	:Tol+Szgy1+Zil+Igal2=	-5
"Az eladott lány" /Bodor Katalina/	:Tkl=	1
"Elrabolt-elzálogosított l." /Kincsem.-Uram édes uram/	:Kal+Sf1=	2
"A fia-rabolta anya" /Altatódal?/	:Igal 1=	1
"A megcsalt férj" /Vig-ballada/	:Igal 1=	1
"A megölt legény" /Megöltek egy .. /	:Bkl+Tol=	2
"Endre b.-JuhászI.-báról." /E.b. Szépén legel.. /	:Szgy1+Ka2+Szs2+Nb3+Sf1+Igal3+To2=	14
"Betyárball.és tört." /Juhász A. stb./	:Nb3+Szgy3+Szs2+Ka3+Igal4+Zi2+Kar2+To5+Ál =	25
"Gyilk.és helyies." /Pápainé stb /	:Szgy4+Sf2+Bkl+To3+Nb3+Szsl+Kal =	18
"A cséplőgépb.e.l." /Farkas Julcsa/	:To2+Nb2+Igal2 =	2
"Rab-páva ball.dalok" /Rászállott a..stb./	:Igal3+Szgy1+Bkl+Sf1 =	6

Összesen 151

TOLNA MEGYE

Lgq1

Kaposszentjakab

Ka

Koppány

Lk

F.

Bed

An

Soegr

Na

Kor

Ka Ten

Zi

Sm

lab

Kap

Za

Ncs

Ko

Szgy

To

Ssz

Psz

Nb

So

Mu

Lu

Ba

Te

Kc

Szo

A

Sv

Kh

Bsz

Bsz

Bsz

Ba

Sz

Bf

BALATON

Tejer m.

St

N

AZ ELEMZÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ EPIKUS ANYAG

" A halálra túncoltatott leány"

/Sági biróné/ (1)

Jó estét jó estét
Sági biróné asszony!
Itthol van-e a lánya
Az én kedves galambom?

Itthol van, itthol van
A legelső szobába.
Jójizűet aluszik
A paplanyos ágyába.

Ménnyen be, költse fel,
Engégyje jel a bálba,
Szép fehér ruháját
Ölcse a derekára.

Szép kis brunel cipőjét
Húzza fel a lábára,
Sok szép arany-gyűrűket
Húzza fel a zujjára.

Hangászok, hangászok,
Sági beli hangászok!
Ma réggelig húzzátok,
A kedves Mariskámnak.

Icikém picikém!
Engédj ki pihenni,
Szép brunel cipőmből
Vérömet kiönteni.

Icikém picikém!
Nem lehet kimenni,
Pici brunel cipődből
Vérödet kiönteni.

Hangászok, hangászok!
Most húzzátok réggelig.
Sági biró lányával
Én mulatok hajnalig.

Verje még a zisten
Kedves édesanyám!
Ki jestétől réggelig
Nem keresi a lányát.

Még a más lány aluszik,
Az ágyába pihenik,
Sági biró Mariska
A kocsmába halódik.

Verje még a zisten
Kedves édesanyám!
Ki jestétől réggelig
Nem nézi meg a lányát

Szólnak a harangok
Sági biró lányára.
Ugy hallottuk, ma réggel
Mékhalt a kocsmába.

Mékhalt már, méghalt már,
Ki izs van csöndítve.
Az a hitvány rongy ember
Szenvéd a börtönbe.

Szenvédék, szenvédék,
Szenvédék érette,
Mékhalni, mékhalni
Kész leszék teérted.

Jó reggelt, jó reggelt
Sági biróné asszony!
Uty hallottuk, ma réggel
Mékhalt a menyasszony.

Mékhalt már, mékhalt már,
El is lesz az temetve,
Az a hitvány rongy ember
Szenvéd majd érette.

Szenvédni szenvédék,
Szenvédék érette,
Mékhalni, mékhalni
Kész vagyok éfette.

Verje még a zisten
Ijen édesanyát,
Ki jestétől réggelig
Nem nézi meg a lányát.

Igal Máté Józsefné, 1905.

②

Halljátok-e hangászok,
Sági beli hangászok?!
Ezt a nótát énnékem
Ma reggelig huzzátok.

Jó estét, jó estét
Sági biróné asszony!
Itthol van-e a lánya,
Az én kedves galambom?

Itthol van, itthol van,
A harmadik szobába,
Jóízűt aluszik
A paplanyos ágyába.

Menyjen be, költse föl,
Küldje el a bálba,
Kérek arany-gyűrűjét
Húzza föl az ujjára.

Igal Szijjártó Pál 67 é.

Sági biró lánya

Jó estét, jó estét
Sági biróné asszony!
Itthol van-é a lánya,
Az én kedves angyalom?

Itthol van, itthol van,
A belső szobában,
Jóizület alszik már a
A paplanyos ágyában.

Menyjen be, keltse föl,
Küldje jel a bálba,
Szép bruner cipőjét
Huzza föla lábára.

Szép bruner cipőjét
Huzza ja lábára,
Zöld selém szoknyáját
Kösse ja derekára.

Szép selém szoknyáját
Kösse ja derekára,
Tiz arany gyűrűjét
Huzza föl a zujjára.

Jó estét, jó estét
Sági biró hangászok/beli/
Ma estétől reggelig
Csak vigan huzzátok

Huzzátok cigányok,
Huzzátok cigányok!
Mig a Sgi biró lányát
Eletbe látjátok.

Huzzák a hangászok,
Járják a mulatót,
Sági biró leánya
Igy keszte el már a szót.

Lassabban, könnyebben
Városuti László,
Eréssz ki pihenni,
Piros vért kiöntenyi.

Icikém, picikém
Nem lehet kimenni,
Szép bruner cipődből
Piros vért kiöntenyi.

Szép bruner cipődből piros vért kiöntenyi./

Jó reggelt, jó reggelt
Sági biróné asszony!
Itthol van-é a lánya,
Az én kedves angyalom?

Nincs itthol, nincs itthol,
El van már temetve.
Az a huncut gazembér
Szenved már a börtönben.

Nincs itthol, nincs itthol,
El van már temetve,
Az a huncut gazember
Szenved már a börtönben.

Verje még az isten
Azt az édesanyát,
Ki estétől reggelig
Bálba hagyja a lányát.

Akkor gyün a mások^{dik} vőlegény, a zigazi vőlegény.

Jó reggelt, jó reggelt
Sági biróné asszony!
Itthol van-é a lánya,
Az én kedves angyalom?

Nincs itthol, nincs itthol,
El van már temetve,
Az a huncut gazember
Szenvéd már a börtönbe.

Siófok, Nagy János 80 é.

/Csáki Mariska/

4

Jó estét, jó estét
Csáki biróné asszony!
Hol van a lejárta,
Az én kis galambom?

Od' ben van, od' ben van
A belső szobába,
Jóízűet alszik
Paplanyos ágyába.

Ménnyen be, kelcse fel,
Külgye jel a bálba.
Szép selém szoknyáját
Kösse a derkára.

Szép brunel cipőjét
Huzza ja lábára.

Húzzátok, húzzátok
Csáki beli hangászok!
Húzzátok réggelég,
Réggelig húzzátok!

Icikém, picikém
Engedj ki pihenni!
Pici brunel cipőből
Vérémet kijönten.

Nem lehet pihenni,
Nem lehet pihenni.

Húzz rá Csáki beli hangászok,
Húzzátok, húzzátok, húzzátok,
Reggelig húzzátok!

Icikém, picikém!
Hagyj kicsit pihenni.
Pici brunel cipőből
Vérémet kijönten.

Nem lehet kimenni,
Nem lehet pihenni.
Pici brunel cipőből
Vérémet kijönten.

Húzzátok, húzzátok!
Mékhalt a menyasszony,
Még halt a menyasszony.
El izz van temetve.

Húzzátok cigányok,
Reggelig húzzátok!

Verje még a zisten
Aszt a zédesanyát,
Ki táncba erészti
Éjjel a nagy lányát.

-Akkor emennek a szeretőjéhez-

Az a hitvány ronygy ember
Szénved a börtönbe.
Ici kislányomat
Mékszakasztotta a bálba.

-A zördög táncultatta halálra
a vőlegénye képibe... A zigazi vőlegén
nem vót ott, csak evvót ott, a zördög -

a zördög megkísértette a lányt, mer szép vót,
kél vót.. Réggelig táncútatta, mig meg nem
szakatt.... Akkor asztán monták neki, az a
hitván rongy ember szenved a börtönbe.-

Igal Czeider Lajosné, Oláh Anna, 1901.

(5)

Máté néni utólagos hozzáfűzése:

" Osztán mikor méktutta a vőlegény, akkor mént,
szalatt a zanyához, és akkor monta, hogy a zisten
verje még aszt a zédesanyát, aki estétől réggelig
nem nézi meg a lányát.
A zördög képibe vót az... Kevé vót a Mariska, pic
kis cipő, lába, mindéne vót, meg aranyok, meg minden,
és a zördög megkercséte... Egy ördög fölöltözött
a vőlegénye képibe... Ez egy ördögös ember vót,
de az nem vót a nótába, és az mént oda.... És reggē
méktutta a vőlegénye, hogy mi van a Mariskáva...
Oda mént az anyjához és akkor tutták meg, hogy nem
a zigazi vőlegény volt, hanem a zördög."

Ördög-szerető (6)

A fonóba összeméntek a legények; ott szerelmékétek a legények meg a lányok, meg a fíjatal házaspárok is. Osztán ez egy nagyon szép, gyönyörű lán vót, oan szelid lán vót. Nem vót kedvese.... Hát osztán mént haza a lán; fősóhajtott, aszt monta: isteném, agy egy szeretőt nekém is, nem bánom, ha ördög léssz is! No osztán a lány, mikor mént haz, akkor a kapuba áll egy gyönyörű szép legény, és bekisértte a lányt... No jó van. Ez vót kedden... Szerdán megint méntek a fonóba. Akkor már az a legény od vót a fonóba... Ja! nem, először a lányhol mént' szépen oda köszönt és monta, hogy nagyon megteccét neki, s ő vidéki falu beli... Hát osztán oda üt mälléje... Legszébben tudott danúni meg énekúni a többi legények között. Hát ottanég nagyon mékteccét a lánnak. Haza is kíséerte. Mikor méntek haza, szépen beeresztette a zanyja. Ő elköszönt, elment. Harmaccor, mikor méntek a fonóba, akkor a lány már oda tekintett a legényhő s akkor látta, hogy a lába ló.... Aszonta, édösanyám, édösanyám! Jaj az én vőlegényemnek a Lába ló; lólába vót.... Edesanyám! nem jó órában montam én asztat: fősóhajtatám, isteném agy egy szeretőt nekem is, né csak a többinek, nem bánom, ha ördög lesz is. Jaj édesanyám - aszonygya - ez az. Émentek a papho abban a zidőben és megpanaszokották a papnak. És monta, hogy hogyan lehetne tenni; hát aszonta a plébános, hogy misét szolgáltatok érte... Asse hasznát... A zanyja akkor letiltotta a lányt a fonóbú. Akkor odamént a zajtóra és aszt monta nekije/ti. az ördög/: Mariskám eréssz be... Nem eresztelék... Mariskám eréssz be, mer holnap mekhal apád. Ara se szólt a lán sémmit... ekhātt a zédés apja... Mariskám eréssz be!.. Mekhātt a zédésannya... Akkor aszt monta a pap, hát nem téhet sémmit, hanem meggyóntatta utoljára Mariskát, hogy az is mékhal. És aszt monta a Mariska nekije, a papnak, hogy az a kivánsága, hoygha majd útet keresi, akkor ásák ki a küszöböt és akkor ott huzzák ki a koporsót; a kapu alatt vigyák, a temetőkapu alatt is vigyék, mert attú majd mind meg fogja kérdezni, ott is keresi.

No asztán kivitték a Mariskát -hogy mékhatt - és nagy hangot hallottak, orajt és nagy lángot is.

És a zajtót is kérdészte: tő ajtó, mikor vitték rajtad az én Mariskámat? Aszonta a zajtó: sémikor... Akkor nem taláta má itt; akkor a kapuná is... Ott sé... A temetőkaput... Ott sé; én rajtam nem.

A lány akkor még aszt monta a papnak, hogy így tud csak tüle mékszabadulni, máskép nem.

Tovább nem tudom, hát eszt meséték.

XXXX XXXX XXXX XXXX XXXX

"A halálra táncoltatottleány" típus háttérének prózai változata. (7)

Katonának besorozták, aki agyon táncultatta... Akkor osztán vót a birónak éty fija, asztán aszonta a baráttyajinak, hogy a zövé nem lehet a lány - ekő őneki mēhnyi, mer el köllött mēnni katonának - a háborúba... Akkor kilencnlegényt mékfogadott az a vőlegénye, hogy táncútassák a lánt, mig még nem szakad. És nagyon mékfizette a zenészeket, hogy addig huzzák esztet, mig még nem szakad... Akkor amikor mekszakatt szakatt má, összeesik... Oda mēnt, mékcsókúta a lánt még szásszor is... Akor oszt elmēnt, de mékfokták... Ben vód a börtönbe.

Igal Vajda Józsefné, 1905.

Rigó Vera ⑧

Rigó Vera kiment a kis kertbe,
Lefeküdt a vadrózsafa tövébe.
Édesanyja kiáltotta néki,
Kej föl Vera, mer meglát valaki.

Rigó Vera nem vette azt tréfára,
Elszaldt a közelebbi csárdába.
Parancsojja kocsmárosné lányának,
Egy liter bort hozzon a Verának.

Még a Vera borát még sem itta,
Kilenc zsandár a zajtót benyittya.
Vald ki Vera, vald ki bünejidét,
Há tétted a négy apró gyermeked?

Égyet tettem dijófa tövébe,
Kettőt meg a Tisza fenekére,
Negyediknek gyilkossa mozt vagyok,
Ity hát urak örökös rab vagyok.

Rigó Verát kilenc zsandár kísérte,
Szeretője a zablakból nézte,
Ne nézd babáb gyászos életémet,
Mind tejérted szenvedem én ezéket.

Rigó Vera piros fodros szoknyája
Mégakad a vármégye kapujába.
Parancsojja a zsandár-főkáplárnak,
Akassza ki rózsás atilálamat.

Igal Máté Józsefné, 1905.

Szabó Vilma ⑨

Szabó Vilmát nem a zanyja szülte,
Zöld erdőben a vadrózsa termette.
Száradjon el a vadrózsa levele,
Aki ezt a Vilmát kitermette.

Szabó Vilma kiment a zerdőbe,
Leborult a cserfa levelére.
Egyet-kettőt kurjantottam néki
Kej föl Vilma, mer meglát valaki.

Fölkel a Vilma, bement a csárdába,
Tiz icce bort tetet a zasztalra.
Tiz icce bort, tiz szál gyertyát gyújtson,
Hogy a Vilma vígen mulathasson.

Mig a Vilma borát meg sem issza,
Már a zsandár a zajtót kocogtatja.
Szabó Vilma tedd össze a kezedet,
Hogy megölted kilenc gyermekedet.

Szabó Vilma hová raktad őket?
Négyet tettem a cidrusfa tövébe,
A többi meg a gyászos temetőbe.

Szabó Vilma fáj-e még a szived?
Hogyne fájna, talán meg is hasad,
Még én élek, zörgetem a vasat.

Szöllősgyörök Váczi István 65 é.

"A kisasszony juhnyája" - "Endre báró"

10-11

Szépen legel a kisasszony juhnyája,
A kisasszony maga sétál utána.
Már messziről kijáltja ja juhásznak,
Mszivem juhász terics le ja subádat.

Nem terittem én le ja zén subámat,
Mer elhajtyák a szép sejem fukámat.
Szivem juhász csak te azzal ne gondujj,
Majd kivájtja a báróné ha mondom.

Lányom, lányom, lányomnak se mondalak,
Minthogy téged egy juhásznak adjalak.
Nem bánom, édesanyám hát tagadj meg,
Mer a szivem a juhászér hasad meg.
Nem bánom én édesanyám tagadj meg,
Mer a szivem a juhászér hasad meg.
A kisasszony nem juhásznénak való,
A szük szoknya nem a harmadba való.

Tiszántuli a szántói határba
Az öreg hársfa levelezik magába,
Az öreg hársfa levelezik magába,
Juhászlegény busulni jár alája.

Juhászlegény szive nagyon szomorú,
Előveszi a furugját, belefúj.
Furujaszó áthatol egy ablakon,
Ébredjen föl a nagycságos kisasszony.

Ki is nyillott Endrőd báró ablaka,
A kökényszemű bárólány néz ki rajta.
A kisasszony így sóhajt föl magába,
Mér is lettem Endrőd báró leánya.
/Mér nem lettem egy számadó leánya/

Besüt a nap Endre báró ablakán,
Nem találja a kökényszemű bárólányt.
Endre báró hirtelen bosszujába
Fölugrott a daruszőrű lovára.

Fölugrott a daruszőrű lovára,
Kiváztatott az endrédi tanyára.
Mekkérdi a legidősebb juhászt,
Nem-e láttad a kökényszemű bárólányt?

Nem láttam én báró uram, ha mondom,
Itt a szobám vizitálja meg röktön,
Benne van a cifra szűröm, a réz-kampóm,
Kostök-acskóm, megosztán a furugjám.

Harmadnapja kisbujtárom odávan,
A kisasszony bizonyosan azzal van.
Endre báró hirtelen bosszujába
Szédváztatott az endrédi határba.

Szédvágatott az endrédi határba,
Megtalálta őket a kukoricásba.

Gyertek haza kedves édes gyermekim,
Nem halljátok soha szemrehányásom.
Arra alá kivázták már aszt a fát,
Amire a szegény juhászt akasztják.

Fújja a szél a göndör haját a bajuszát,
Nem öleli a bárólány a babáját.
A bárólány így sóhajt fel magába,
Lesz nekem majd a juhászlegény a szeretóm.

Szőllősgyörök Váczi István 65 é.

Bárólány

12

Besütött a fényes nap a báró udvarába.
Hallod-é pajtás, mit fütyül a sárgarigó?
Báró kislány kinyillott rózsabimbó.

Bárólegény ha fölül a lovára,
Elruktat a közelebbi tanyára.
Agyonisten juhászlegény, micsinász?
Láttad-é ja kökényszemű bárólányt?

Nem láttam én a kökényszemű bárólányt.
Ha nem hiszi, itt a szobám, vizitálja még.
Benne van a cifra szűröm, a réz-baltám,
Szűröm alatt a kökényszemű bárólány.

Amoda lé van egy erdő de cserés,
Abba van egy kétágu fa jégnyes.
Egyik ágán a juhászlegény furujál,
Másikon a bárókislány sirdogál.

Amoda len faragják a bitófát,
Amellette a juhászlegényt akasztják.
Fújja ja szél a göndör haját, a bajuszát,
Jaj istenem, mér szerettem egy bárólányt.
Mér nem szerettem inkább egy szegény lányt.

Kisbárapáti Tóth Imre 70 é.

13

Szendre báró

Szendre báró udvarába van egy fa.
Juhászlegény furujászat alatta.
Na té juhász nagyon szépen furujász,
Behallik az Endre báró ablakán.

Kinyilott az Endre báró ablaka,
Kökényszemű báró lány jön ki rajta.
Na té juhász nagyon szépen furujász,
Behallik az Endre báró ablakán.

Kinyilik az Endre báró ajtaján,
Kökényszemű bárólány jön ki rajta.
Ott hatta a furuláját, subáját,
Még szöktette Endre báró szép kányát.

Másnap réggel Endre báró bujába
Kisétál az endrevári pusztába.
Asz kérdezi a számadó juhásztól,
Nem-é látta a nagyságos kisasszont?

Láttam bizon báró uram, ha mondom,
Három napja elszökött a bujtárom,
Három napja oda van a bujtárom,
Avval mént el a nagycságos kisasszon.

A bárónak azt írják a levélbe,
Szerelmespár kin van már a börtönbe.
A bárólány azt írja a zanyjának,
Puha párnát külgyön fejealjának.

Lányom, lányom lányomnak sé mondalak,
Mer tégedet egy juhásznak nem adlak.
Báró kislán nem a juhásznak való,
Fodros szoknyád nem a harmadba való.

A szoknyából három fodrot levágok,
Szivem juhász tized leszek a nyáron.
A szoknyából három fodrot levágok,
Szivem juhász tized leszek a nyáron.

A báróné visszairt a lányának,
Kemény téglát tögyön fejealjának.
A báróné visszairt a lányának,
Kemény téglát tögyön fejealjának.

Arra lé már állityák a bitófát,
Amerre a szegény juhászt akaszták.
Fújja a szél gyócs ingét, gyócs gatyáját, :/
Mér szerette el a báró lejányát.

A faluba végigmenni nem merék,
Mer azt monygyák fekete jász viselék.
Jász a ruhám, hófehér a zsebkendőm. :/
Juhászlegény vót az igaz szeretőm. :/

A falumban cigány-asszony sátora,
De sok szép lány kártyát vetni jár oda.
Elmegyek és megkérdem a jövőmet,
Kapok-é még szép szeretőt még éggyet? :/

Igal Vajda Józsefné, 1905.

Juhászlegény és a bárólány (14)

Besütött a nap a báró kislány ablakán,
Báró kislány kihajol az ablakán.
Hallod pajfás mit füttyüresz de ja rigó,
Báró kislány egy kinyilott rózsabimbó.

Báró Jenő ha fölüll a lovára,
Kivágtat a közelebbi tanyára.
Hát té szegény juhászlegény de miccsinász?
Nem láttad-é a kökényszemű bárólányt?

Nem láttam én a kökényszemű bárólányt,
Itt a tanyám vizitálja meg minygyár,
Benne van a cifra szüröm, a réz-baltám,
Benne van a tajtékpipám, meg a furujám.

Arra jalá csinyálják a bitófát,
kire szegény juhászlegényt akasztják.
Fúja a szél a göndör haját, a bajuszát.
Jaj istenem, mér szerettem a bárólányt.

Juhászlegényt viszik a temetőbe,
Léteszik a sötét sír fenekére.
Jaj istenem mér szerettem a báró lányt,
Jobb lét volna szeretni egy szegény lányt.

/ A báróné gujjája/ (15)

Szépen legel a báróné gulája.
A báróné maga sétál utána.
Szívem gujjás terics lé ja subádat,
Had csókolom meg a picike szádat.

Nem terittem le jén a zén subámat,
Mer elhajtják az én kedves gujjámat.
De té azzal guláslegény né gondolj,
Maj kívájtya az én apám, ha mondom.

Lányom, lányom, lányomnak sé mondalak,
Hogy én téged egy gujjásnak adjalak.
Édesapám inkább engem tagadj még,
Mer a szívem a gujjásér hasád még.

Igal Máj Józsefné, 1907.

Endre báró leánya 15/a

Ara alá van egy szomoru fűzfa,
Juhászlegény furujászatmalatta.
Furujaszó felhallik a kastélba,
Kikönyököl Endre báró lejánya.

Ej te juhász szépen szóll a furujád,
Felhallik a tükör-szobám ablakán.

Endre báró korán reggel bujába
Kiváztatott az endrédi határba.
Sirval kérdi legöregebb juhászat,
Nem-e látta Endre báró kisasszont?

Báró uram megmondom az igazat,
Három napja egy bojtárom oda van,
Három napja egy bojtárom oda van,
A nagyságos kisasszon is vele van.

Báró uram külgyön hintót lányájér,
Kilenc zsandárt meg a juhászbojtárér.
Elöl viszik báró lányát hintóba,
Hátul üll a juhászlegény vasalval.

Ara alá kifarakták azt a fát,
Amellikre juhászéegényt akasszák.
Fújja a szél göndör haját, bajusszat,
Ugy kell neki, mér szeretett báró lányt.

A faluba végigmenni nem merek,
Mer azt monygyák, fekete gyászt viselek,
Fekete gyász, hófehér a zsebkendőm.
Juhászlegény vót az igaz szeretóm.

Édesanyám öltözzön feketébe,
Vigyen egy szál virágot a kezébe,
Tűzze le a sirkeresztfa elejbe.
Itt nyukszik egy bárókislány kedvesse.

Nagyberény Kiss Fenercné 39 é.

Endri báró 15/b

Ara alá az endrei határba
Kivirágzott egy nagy hársfa magába.
Furujaszó messze hallik ablakba,
Kinyillott az Endri báró ablakja.

Furujaszó messzi hallik ablakba,
Kinyillott az Endri báró ablakja.

Báró uram fölnyergelte a lovát,
Kinyargalt a legközelebb tanyára.
Mekkerdezi a legöregebb bojtártól,
Nem-e látta kökényszemű lejányom?

Nem láttam én báró uram, ha mondom,
Három napja, hogy a bojtárom is oda van.
Három napja, hogy a bojtárom is oda van,
Talán bizony a kisasszon is vele van.

Báró uram hintót küld a lányáér,
Kilenc zsandárt meg a juhászbojtárér.
Báró uram hintót küld a lányáér,
Kilenc zsandárt meg a juhászbojtárér.

Ara alá kifarakták azt a fát,
Amejikke juhászlegényt akasztják.
Fújja a szél pergel-ingét, gatyáját,
Nem öleli többé báró leányát.

A faluba végigmenni nem merek,
Mer aszonygyák feket jászt viselek.
Fekete jász, fehér az én zsebkendőm,
Juhászlegény volt a leghűbb szeretőm.

Nagyberény Szántó Ferenc 54 é.

Juhász András

16/a

26

Sárbogárdon juhász voltam,
De egy kicsit elaludtam,
A birkáim elszéledtek,
Lucernába belementek.

Hat közüllük felpuffadott,
Énrajtam mingyár kijattak.
Ojan levelet is attak,
Sehun bé nem fogathattak.

Mingyár betyár még sem lettem,
Csak disznókkal kereskettem.
Osztopányó vörös biró,
Az akasztófára való,

Az áta nékem utamat,
Elvette ja disznajimat.
Disznajimat is elvette,
Kaposvárra jelentette.

Mingyár jöttek a pandurok,
Feketettek, mint a sasok.
Én is néztem még messziről,
A fijadi erdőszélről.

-Mos lett asztán Juhász András betyár-

No legények itt vagyunk már most hatan.
Fölmennyünk hát igyen-igyen Topánba,
Fölmennyünk hát igyen-igyen Topánba,
Osztopányi birónak a házába.

Kutya biró agyonisten jó estét!
Agyonisten Andris fijam szerencsét!
Nem tom bizon, szerencse je vagy halál,
Aki téged ágyad előtt megtalál.

Kutya biró térdepűj le a földre,
Gyermekektől bucsúzz el hát örökre,
Ugrik Ferkó belelűtt a mellibe,
Juhász András egyszerre ja szivébe.

No most kutya tegyenek el a földbe,
Ne aj többé szegénylegény elejbe.

Nagyberény Szántó Ferenc 54 é.

Juhász András

16

Elszegődtem én Bogátra juhásznak,
Jó legelője van ott a birkának.
Hogy egy kicsit elaludtam,
A juhaim megszéledtek.

A juhaim megszéledtek,
Lucernába belementek,
Harminchét darab fölpuffadt,
A tisztartó rajtam kiadott.

Lévelet is ojant adott,
Kivel föl nem fogadtatom.
Azért betyár mégsem lettem,
Hanem disznókkal kereskedtem.

Az osztópányi vörös biró,
Az akasztófára való,
Az elállta az utamat,
Elvette a disznaimat.

Azért betyár mégsem lettem,
Még pajtásra szert nem tettem.
Szert tettem egy jó pajtásra,
Patkó Pista barátomra.

Elindultunk aláfelé,
Az osztópányi biró felé.

Agyonisten osztópányi vörös biró
Kutya biró jó estét!
Térbetődöl le az ágyad elejbe,
Bucsúzz el a családotól örökre.

Juhász András egyet lőtt a fejébe,
Patkó Pista kettőt meg a szívébe.
Nesze kutya ez köll neked régóta,
Nem állsz többet Juhász András utjába.

Szöllősgyörök Váczi István 65 é.

Vörös biró

17

/Juhász András/

Mikor juhászbojtár voltam,
Nyájam mellett elaludtam.
Tizenhárom fölpuffadt,
Rajtam a kasznár kiadott.

Betyár még akkor sem lettem,
Csak disznókkal kereskedtem.
Osztópányi vörös biró,
Az akasztófára való.

Az állta nékem utamat,
Elvette a disznajimat.
Betyár én csak akkor lettem,
Mikor pajtásra szert tettem.

Osztopányi vörös biró jó estét!
Bucsúzz el a családotól örökre,
Osztopányi vörös biró borujjal le a földre,
Bucsúzz el a családotól örökre.

A fegyverem szegezem a mellének,
Osztopányi vörös biró vége ja zéletednek.

Kisbárapáti Tóth Imre 70 é.

/Juhász András/-Pápainé

18

No legények mind a hatan id vagytok?
Az uristen nevében elindultunk,
Elindultunk, lemegyünk Osztopánba,
Osztopáni vörös biró házába.

Vörös biró agyonisten jó estét!
Agyonisten a zuraknak szerencsét!
Pápainé ne kívánjon szerencsét,
Még az éjjel föld issza meg a vérét.

Marcsa lányom szalagy le ja pincébe,
Hozzál föl bort a zaranyos iccébe.
Pápainé nem kell nékem a bora,
Csak köll nékem, piros vére kifojjon.

Pápainé bemegy a szobájába,
Rábóru a karikós asztalára,
Pápainé ne sirazsd asztalodat,
Nem rakod rá többé poharaidat.

Pápainé kimegy a kiskertjébe,
Föltekint a sűrű csillagos égre,
Jaj istenem hogy köll nékem mekhalni,
Két hónapos kisdedemet itt hagyni!

Kisbárapáti Csordás József 64 é.

"A megölt legény"

/Tudjátok-e lányok/ (19)

Tudjátok-e lányok,
Kisprágán mi történt?
Halva találtak egy legényt
A temető szélén.

Arra ment az anyja,
Kelti, de nem hallja,
Kelj fel, kelj fel Feri fiam
Gyere velem haza.

Nem mehetek haza,
Mert meg vagyok halva,
Szép feket göndör hajam
Vérrel van bevonva.

Arra ment egy kislány,
Kelti de meghallja,
Kelj fel, kelj fel szép szeretőm
Gyere velem haza.

Elkisérsz-e tehát
Temető-kapuig?
Elkisérlek szép szeretőm
Egész a sirodig.

Megcsókolsz-e tehát
Három kislány előtt?
Megcsókollak szép szeretőm
Az egész világ előtt.

Elhuzatod-e hát
Mind a hat harangot?
Elhuzatom szép szeretőm
Mind a harminchatot.

--- --- ---

/Megöltek egy legény/ (20)

Megöltek egy legényt
Hatvan forintjáért.
Bévetették a Tiszába
Fekete lováért.

Tisza be nem vette,
Partjára vetette,
Arra ment egy halászlegény,
Hálójába tette.

El is vitte messze,
Kolozsvár elébe,
Kolozsvári temetőben
Szépen elhelyezte.

Üzent az anyjának,
Menjen temetésre,
El is ment az anyja, apja,
A négy gyermekével.

Balatonkiliti/Sümeprága/, Horváthné,
Fekete Erzsébet 30 é.

/ Tul a Tiszán/ (21)

Tul a Tiszán piroskendős integet.
Gyere által kedves babám, ha lehet.
Átalmennék, de a régvész nem visz át,
Így hát babám ritkán látjuk mi egymást.

Túl a Tiszán van egy hajó kikötbe,
Abba van a z én szeretóm megölve.
Kávészinü priccses-nadrág van rajta.
Ej de igaz szertője voltam valaha.

Tul a Tiszán nem jó mélyen aludni,
Mer a Tisza ki-ki szokott önteni,
Elviszi a kávészinü kalapom,
Mivel mondom, hogy jó éjszakát galambom.

Tul a Tiszán mandulafa virágzik,
Mandulája mind a Tiszába ázik.
Terem még a mandulafa mandulát,
Özvegyasszony neveli a szép lányát.

Torvaj/Tiszacsege/ Kerekes Józsefné 48 é.

"A szegyenbeesett lány"

/ Angoli Borbála / (22)

Lányom, lányom Angoli Borbála,
Ugyan mi ja baja a ruhád aljának?
Elől kurtábbodik, hátul hosszabodik,
Szép karcsu derekad egyre vastagodik.

Lányom, lányom Angoli Borbála,
Ugyan mi ja baja a ruhád aljának?
Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
Magam is ott voltam, mikor elrontotta.

Lányom, lányom Angoli Borbála,
Ugyan mi ja baja ja ruhád aljának?
Elől kurtábbodik, hátul hosszabodik,
Szép karcsu derekad egyre vastagodik.

Mit tűröm, tagadom, csak ki kell vallanom,
Hét hónapos terhem kötöm alatt hordom.

Hóhérok, hóhérok vigyétek lányomat,
Vigyétek lányomat, tömlöcbe vessétek.
Tizenhárom napig sem enni sem inni,
Tizenhárom napig sem enni sem inni.

Kis fecském, kis fecském, vidd el levelecském,
Vidd el a levelem Gyöngyvári úrfinak.
Gyöngyvári úrfinak, az én galambomnak.

Jó estét, jó estét ismeretlen anyám!
Hol vagyon, hol vagyon Angoli Borbála?
Benn van a szobába asztalt teregetni,
Asztalt terengetni, tányért borongatni.

Benn voltam, nincsen ott ismeretlen anya,
Hol vagyon, hol vagyon Angoli Borbála?
Mit tűröm, tagadom, csak ki kell vallanom,
Benn van a szobába gyászos nyoszolyába.

Engem temessenek templom elejibe,
A mi kisdudunket az oltár elébe,
De ja za jó anyád istent sose lásson.

Torvaj/Tiszacsege/ Kerekes Józsefné 48 é.

/Nándorvári dajka/ (23)

Egy szegény anyának tizenkét lánya volt,
A tizenkettedik Nándorváron dajka volt.
Édes lányom, lányom mi történt eseted,
A szoknyád eleje így elrövidüle?

Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
Verje meg az isten, aki elrontotta.
Hóhérok, hóhérok vigyétek lányomat,
Vigyétek lányomat az akasztófára.

Lányom édes lányom mi történt eseted,
A szoknyád eleje egy elrövidüle?
Kedves édesanyám szabó nem jól szabta,
Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta.

Kedves édesanyám adjál egy minutát,
Adjál egy minutát, csakhát egy fél órát,
Hadd írjak levelet kis Király Miklósnak.
Kis Király Miklósnak, az én galambomnak.

Fecském, édes fecském vidd el a levelem,
Vidd el a levelem azon galambomnak.
Ha nincsen odahol, tegyed az ablakba,
Ha meg nem találod, tegyed az asztalra.

Nem találta otthol, az asztalra tette.
Kocsisom, kocsisom fogjál be hat lovat,
Fogjál be hat lovat, legjobbat, legszebbet.

Ugy menyjünk, mind a szél, vagy mint a gondolat,
Hogy életben érjem az én galambomat,

Édes jó anyám hol van a galambom,
Hol van a galambom, a nándorvári dajkám?

Nincs itthol, nincs itthol, lement a fojóra,
Lement a fojóra, hogy lábát megmossa.
Hogy magát megmossa, szivét vigasztalja,
Beszéljen társával, az ő barátnéjával.

Nincs ott len, nincs ott lent, nincsen a fojóba, .

Mi türés, tagadás, be kell hát vallanom,
Ott bent a szobában alszik a z ágyában.
Ott bent a szobában alszik az ágyában.
Jó izűen pihen a paplanyos ágyában .

Erre a vőlegény behitja az ajtót,
Szivem a sziveddel egy sárba helyezték.

Szöllősgyörök Váczi István 65.é.

/Édes lányom, lányom../ (24)

Édes lányom, lányom mi jannak az oka,
Zöld selöm szoknyádnak hosszabba hátujja?
Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
Gyöngyvári urfi volt az elrontója.

Hóhérok ,hóhérok vigyétek a lányom,
Vigyétek a lányom az akasztófára.
Ej anyám, jó anyám hagyjál egy félórát,
Hagyjál egy félórát, vagyis egy-két órát.

Mig levelet irok Gyöngyvári úrfinak,
Gyöngyvári úrfinak, az én galambomnak.
Póstásom, póstásom vidd el a levelet,
Vidd el a levelet Gyöngyvári úrfinak.

Ha délbe érsz oda, tedd a tányérjára,
Ha este érsz oda, tedd a párnájára.
Kocsisom, kocsisom legjobbik kocsisom,
Fogd be ja hat lovat, azt is a legjobbat.

Te legyél az esső, én meg a villámlás,
Hogy életbe érhessem aranyos Rozikám.

Jó estét, jó estét ösmeretlen anyám!
Hol van a leányod, aranyos Rozikám?

Kin van a kiskertbe, virágot szödöget,
Gyöngyvári urfinak bokrétát kötöget.

Vótam ott, ottan nincs ösmeretlen anyám,
Hol van a leányod, aranyos Rozikám?

Mit tőröm-tagadom, itt ki köll vallanom,
Ben van a szobába, ki van már terítve.
Milenc lánypajtással sirdogál mellezte.

Bemögy a szerelmes, kihúzza ja kését,
Kihúzza ja kését, vákta ja szivébe.

Engem temessenek templom elejire;
Aranyos Rozikám templom közepire.
Aranyos Rozikám templom közepire,
Ártatlan magzatunk az oltár elejbe.

Igal Vajda Józsefné, 1905.

Menyasszonykereső

25

Jó estét, jó estét
Ismeretlen anyám!
Hol van a te lányod,
Szép Mariska babám?

Elmént fiam, elment
A nagy hegyek alá,
Kék ibóját szedni,
Koszorúba kötni.

Elmént a vőlegény
Menyasszont keresni,
Nem találta sehol,
Vissza köllött jönni.

Jó estét, jó estét
Ismeretlen anyám!
Hol van a te lányod,
Szép Mariska babám?

Elmént fiam elment
A nagy vendéglőbe,
Tányért törülgetni,
Asztalt teríteni.

Elment a vőlegény
Menyasszonyt keresni,
Nem találta sehol,
Vissza köllött jönni.

Jó estét, jó estét!
Ismeretlen anyám!
Hol van a te lányod,
Szép Mariska babám?

Mos már nem tagadom,
Meg köll azt mondanom,
Bent van a szobába,
Jászos ~~nyoszorújába~~ nyugrójában.

Bement a vőlegény,
Borult a keblére,
Fokta a zöreg kést,
Szúrta jaszivébe.

Vérem a véreddel
Ety patakba fojjék,
Testém a testéddel
Egy sirba nyugodjék.

Égyiket temették
Napnyugota felől,
Másikat temették
Napkelete felől.

Egyiknek ~~Ma~~ sirján
Három rozmaring-szál,
Másiknak a sirján
Három vadgalamb áll.

A három rozmaring
Csak azt hajladozza,
Áldott vagy te legény,
Áldott vagy te rózsza.

A három vadgalamb
Csak azt turbékolja,
Átkozott a zanyád,
Átkozott a zapád.

Zics Hortváhné, Kocza Mari 50 é.

" Az elátkozott menyasszony-Megátkozott lány" (26)

Az aradi kislány férhöz akar menni,
De az édesanyja nem akarja jengedni.
Nem hajol szavára, férhöz atta magát,
De az édesanyja nagyon megátkozta.

Vacsorája jelőtt a hideg rázza ki,
Vacsorája után a lelke szájjon ki.
Először főkjált a kisebbig vőfény,
Édesanyámasszony bágyott a menyasszony.

Nem bágyott, nem bágyott csak azér bánkodik,
Messziről jött ide azér szomorkodik.
Másodcor főkjált a nagyobbig vőfény,
Édesanyámasszony beteg a menyasszony.

Nem beteg, nem beteg, csak azér bánkodik,
Messziről jött ide, azér szomorkodik.
Harmadcor főkjált maga a vőlegéyn,
Édesanyámasszony mekhalt a menyasszony.

Akkor a vőlegény kést fog a kezébe,
Kezéből a mellére, melléről a szívébe.
Vérem a véreddel fojjon ety patakba,
Testöm a testeddel nyugodjék egy sirba.

Lelkem a lekeddel egy urat imádjon,
De a jó édesanyád istent soha ne lásson.
Verje meg az isten ojan édesanyát,
Aki szivből átkozza egyetlen egy leányát. :/:

Igal Máté Józsefné, 1905.

(27)
Az aradi kislány férhöz akar menni,
De ja zédesanyja nem akarja jengedni.
Nem hajolt annyára, férhez adta magát,
De ja zédesanyja nagyon elátkozta.

Vacsorája előtt a hideg rázza ki,
Vacsorája után a lelke szájjon ki.
Először főkjált a kisebbig vőfény,
Édes anyámasszony bágyott a menyasszony.

Nem bágyott, nem bágyott, hanem buslakodik,
Mássziről jött ide, azér szomorkodik.
Másoccor főkjált a nagyobbig vőfény,
Édes anyámasszony beteg a menyasszony.

Nem beteg, nem beteg, hanem buslakodik,
Messziről jött ide azér szomorkodik.
Harmaccor fölkiált maga a vőlegény,
Édes anyámasszony meghalt a menyasszon.

Akkor a vőlegény kést fogottv kezébe,
Kezéből a mejjébe, mejjéből a szívébe.
Vérem a véreddel fojjon ety patakba,
Testem a testeddel pihenjen egy sirba.

Lelkem a lelkeddel egy urat imádjon,
A te édesanyád istent soha se lásson.

Minden édesanya gondujja meg magát,
Hogy mejjik órában átkozza meg a lányát.
En is megátkoztam, de nagyon megbántam,
Édes jó istenem sirba van a lejányom.

Igal Farkas Józsefné, Szili Erzsébet, 1907.

Az aradi kislány férhöz akar menni,
De ja zédesanyja nem akarja jengedni.
De jazér a kislán férhöz ment magát,
De ja zédesanyja nagyon megátkoszta.

28

Először főkiát a zeső vőfénye,
Drága édesanyám beteg a menyasszon.
Nem beteg, nem beteg, csak azér bánkódik,
Messziről jött ide azé szomorkodik.

Másotszor főszólla a másódig vőfény,
Drága édesanyám beteg a menyasszon.
Nem beteg, nem beteg, vsak nagyon bánkódik,
Messzirő jött ide azé szomorkodik.

Hatmatszor főszólla maga ja vőlegény,
Drága édesanyám mekhatt a menyasszon.

Igal Czeider Lajosné, Oláh Anna, 1901.

Az aradi kislány férjhöz akar menni,
De az a jó anyja nem akarta hagyni.
Az aradi kislány férjhöz adta magát,
De az a jó anyja nagy átkot mondott rá.

29

Hit, remény, szeretet szálljon át feletted,
Mennyegződ vacsorán add ki a lelkedet.
Először felkiált a legelső vőfény,
Édes anyámasszony beteg a menyasszony.

Nem beteg, nem beteg, csak nagyon szomoru,
Mert most hozták ide idegen országból.
Másodszor felkiált a legkisebb vőfény,
Édes anyámasszony beteg a menyasszony.

Nem beteg, nem beteg, csak nagyon szomoru,
Mert msot hozták ide idegen országból.
Harmadszor felkiált maga a vőlegény,
Édes anyámasszony meghalt a menyasszony.

Ekkor a vőlegény kést fog a kezébe,
Kezéből mellére, melléről szivébe.
Vérem a véreddel egy patakba folyon,
Testem a testeddel egy sirba nyugodjon.

Lelkem a lelkeddel egy istent imádjon,
De az a jó anyád istent sose lászon.

Siófok/Zics/ Schmidt Györgyné 45 é.

Az aradi kislány akar férhöz menni,
De az a jó anyja nem akarta hagyni.
Az aradi kislány férhöz adta magát,
De az a jó anyja nagy átkot mondott rá.

30

Hit, remény, szeretet szálljon át feletted,
Mennyegződ vacsorán add ki a lelkedet.

Először felkiált a legelső vőfény,
Édes anyámasszony beteg a menyasszony,
Nem beteg, nem beteg, csak nagyon szomoru,
Mert mest hozták ide idegen irszágból.

Másodszor felkiált a legkisebb vőfény,
Édes anyámasszony beteg a menyasszony.
Nem beteg, nem beteg, csak nagyon szomoru,
Mert most hozták ide idegen országból.

Harmadszor felkiált maga a vőlegény,
Édes anyámasszony meghalt a menyasszony.
Ekkor a vőlegény kést fog a kezébe,
Kezéből mellére, melléről szívébe,

Vérem a véreddel egy patakba folyjon,
Testem a testeddel egy sirban nyudogjon.
Lelkem a lelkeddel egy urat imádjon,
De az a jó anyád isten sose lásson.

Siófok-Kiliti/Sümeprága/ Horváth Józsefné,
Feket Erzsébet 30 é.

Az aradi kislány férhöz akar menni,
De ja zédesanyja nem akarja engedni.

30/b.

Az aradi kislány férhöz atta magát,
De ja zédesanyja megátkozta a lányát.

Vacsorája előtt a hideg rázza ki,
Vacsorája után a lelke szálljon ki.

Először felszóllal a legkisebb vőfény,
Édes anyámasszony bágyott a menyasszony.

Nem bágyott, nem bágyott, csak azért bánkodik,
Messziről jött szegény, azér szomorkodik.

Másodcor fölszóllal a második vőfény,
Édes nénémasszony beteg a menyasszony.

Nem beteg, nem beteg, csak azér bánkodik,
Messziről jött szegény, azér szomorkodik.

Harmadcor felszóllal maga a vőlegény,
Édes anyámasszony meghalt a menyasszony.

Erre ja vőlegény kést fog a kezébe,
Kezéből a mellére, melléről szívébe.

Vérem a véreddel ety patakba fojjék,
Testem a testeddel egy sirba nyugodjék/tétessék

Torvaj Kvasznicza Gyuláné 45 é.

"Az eladott leány"

31

/Bodor Katalina/

Gyere be, gyere be
Szegény özvegyasszony!
Igyál egy icedort,
Vagy ha kettőt iszól.

Nem a te érdemedér,
Nem is a fíjadér,
Hanem a lányodér,
Bodor Katalinér.

Hogyha te eszt mondod,
Biztos, hogy elmegyek.
Bodor Katalina
Az enyém lessz, úgy hiszem.

.....?

Lányom édes lányom,
Bodor Katalina!
Elattalak téged
A Rákóci kocsmába.

Elattalak téged
Rákóci kis úrnak.

.....?

A Rákóci kis urfi
Elment hozzám.
Bodor Katalina
Szóba se állt véle.

De Rákóci kis urfi
Őtet arra kérte,

.....?

Húzta-vonta erdőn-mezőn,
Bokron, mindenén át.
Lófarkához kötötte,
Vitte szegény kislányt.

.....?

-...az a mama, aki szinte esztét elmonta, az is mékhätt.
Együtt szoktuk mindent dalolni ezzel a második szomszédal,
az is mékhätt, Szomorú néni....Tuttuk már mi régen, a nagypapa
ezéket mind tutt a világon...Nagypapa Marga László volt.

-Mi volt a további története a balladának?-

Hát, hogy húzta-vonta szegény kislányt mindenén átul, mert
nem hajútt a szóra. Akkor asztán, mikor ammár a ruhája tele
volt vérré, a cipője, akkor hazá vitte és mékhált.

Törökkoppány

Buzsáki Istvánné, 1900.

" Az elrabolt leány " (32)

Kincsem feleségem

Kincsem feleségem Engem invitálnak
 Vendég-vacsorára, Apró pogácsára.
 Kincsem feleségem Vedd rád selém szoknyád,
 En meg majd rám vészem A gyilkoló ruhám.
 Kincsem feleségem Mi jannak a zoka?
 Atyád városában Nagyon harangoznak.
 Uram édes uram Igy erre ja szokás,
 Akit férhöz adnak Hirharangot adnak.
 Kincsem feleségem Mi jannak a zoka,
 Atyád udvarában A zacsok faragnak?
 Uram édes uram Igy erre asszokás,
 Akit férhöz adnak, Annak padokat faragnak.

" Kilec éves koromba, mikor még ojan kis fiju voltam Karád kös-
 ségben a nagynénéntü tanultam. Kepésaratók. En meg, mint fijata
 kis fiju - a zédesanyám megbetegedett - és el köllött menni
 öttet hejettegeteni, és ott tanultam meg, amikor a tarlóru be-
 méntünk este... Errü aszt meséték - kérem szépen- hogy valami-
 kor abba amgyon régi időbe vót tözenkét bandita, akik őserdő-
 be tartószkottak barlangba, és a városba egy nagyon szép kis-
 leánt, láttak. Huszonhárom éves fijatalembér vót nekik a ve-
 zérük és ölopták esztakisleánt, és a leánka nem méhetett sehova
 sé, nem is látott semmit sé, csak ojan kor, amikor ők vitték maguk-
 ká, vagy akarhère, akkor mikor elvitték, csak akkor látott vala-
 mit, vagy valakit, máskor mindig a zerdőbe tartószkodott. És eszt
 a zéletét nagyon megunta és egyszer megkérte a fijatalembert,
 hogy vigye jel a szülejihez. És ott valahogy sikerült a szülejik-
 né lejáccani asztat, hogy mekhivták ezéket egy vacsorára... Ugy,
 hogy ott má a karhatalmat, mindent elkészítették ezéknek az el-
 fogására... Ezéknek attak hirharangot, hogy mennek... Betyá-
 roknak, banditáknak hitták abban a zidőben azokat... Ha a nagy-
 néném valaméjök élne, akkor tunnám még ezéknek a meggyilkollásukat,
 temetésüket, minden, mer még egy verzs vót hozzá... Elfokták és
 legyilkulták őket... Hogyha valami ujjat ved vóna a szüleji ház-
 ná észre, -azért vette fel a gyilkoló ruhát, hiszen azért nem
 mert megszöknyi sé, mert fétt attü, hogy meggyilkujják a zegész
 családot ezék,, arra a térre monta, ha valami ujan lessz ottan-
 ha kevesebb erő lett vóna- nem ujan nagy karhatalom, hogy megbir
 velük- akkor maj ezék gyilkútak volna ottan.
 Ugyancsak hallottam a déggyejimtü, a zelöggyejimtü, hogy amikor
 az a hadjárad vót itten, a tatárok jöttek és nem tuttak rendészen
 beszényi, oan furcsán ejtették ki: Triszka, Julcsa, Nanica gyerték
 elő, mer elméntek a tatárok. És amellik előjött, akkor azokat le-
 gyilkulták. Meg különben is amgy is csúfra tették, vagy mellüket
 levákták, egyiket is, másikat ugy".

"Az elzálogositott leány" (33)

Kincsem feleségem
/Uram édes uram/

Uram édes uram!
Mi annak az oka,
Atyád városában
Nagyon harangoznak?

Kincsem feleségem
Az annak az oka,
Ha egy lányt férjhez adnak,
Hirharangot húznak,

Uram édes uram,
Mi annak az oka,
Atyád városában
Nagyon kopácsolnak?

Kincsem feleségem
Az annak az oka,
Ha egy lányt férjhez adnak,
Butort csináltatnak.

Kincsem feleségem
Vedd rád fehér ruhád.
En is rám veszem
A fekete gyászruhám /at/.

Kincsem feleségem
Neked harangoznak.
A kopácsolással
Koporsót csinálnak
.....?
Uram édes uram
Adj egy fertály órát,
Hadd láthassam egyszer
Kis falum határát!

/"A leány apja gazdag uzsorás volt, akitől a szomszéd faluból egy legény vett fel pénzt uzsorakamatra. Az öreg férjhez akarta adni a lányát és azt a fiatalembert szemelte ki, és elengedi az adóságát a legénynek, ha elveszi a lányt. Bár a fiú mást szeretett, de, hogy az adóságtól szabaduljon, feleségül vette a lányt és elvitte a falujába, ahol viszont meggyilkolta a lányt. Így akart szabadulni a lánytól és az adóságtól is"/.

Siófok /Zics/, Gasparics Józsefné, Máj Teréz 45 éves.

"Fia-rabolta anya" (34)
/Altatódal/

Alugyál babuska,
Szép török babuska.
Nekem izs volt egyszer
Egy szép babuska.

Elvitte ja török,
Elvitte ja török.
Most is megismerném
Szöme szömöréről,
Karja fehéréről.

Alugyál babuska,
Szép török babuska.

"Ez igaz vót ám. Történelembő olvastam.... Asztán akkor a fiját,
ötet rabolta el a török.... Asztán akkor főhuszta a karját, a
gyerek, és egy nagy fehér jel vót itt.... Es rátalát a fijára.
Akkor nagy-nagy estét tartott a fija és őtt maratt, mint édes-
anyja.... Esztet én óvastam, ilyen altatódalt... Ugy olvastam
ety könyvbű. Odahaza vót édesapámnak annyi könyve, ety póccával:
a zujtestamentom, az ótestamentom... Édesapám parasztember vót.
"Hélettes bíró volt. Ijen előjáróféle, szegény ember vót..."

"A fia hogy került fogságba?"

"Fokságba esétt, ott megnősűt... A zédesannyát meg kitoloncúták,
a magyarokat, és ki erre mént, ki arra mént ugye. A törökök elől
bújdostak... Asztán nagyon jó volt a za gyerek és mekfogatta
dajkának a zöregmamát, s aszt monta neki, hogy né sirjon itt a
kapuba, bevezétté a mamát. Ott étlen pusztulna, és aszt monta
neki, hogy beviszi és id lehet nála, mer van kisbaba, maj daj-
kájja. Asztán hát od vót a mama dajka. Asztán mikor ringatta
a kisgyeréket eszt szokta neki dudúgatni."

Igal

Vajda Józsefné, 1905.

Kedves feleségem!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a katona
Az én ágyamon?

Ére-ára néz az asszon,
Hol van itt a katona?
Szógálónak fájt a foga,
Az fekütt oda.

Szógálónak pörge bajszát
Jaj ki látott már,
Miúta a csillagos ég
És a világ áll?

Kedves feleségem!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a nyerges-ló
Az udvaromon?

Ére-ára néz az asszony
Hol van itt a nyerges -ló?
Szógáló a tehenemet
Eresztette el.

A tehénen sárga nyerget
Haj ki látott már,
Miúta a csillagos ég
És a világ áll?

Kedves feleségem!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a fényes kard
A fogasomon?

Ére-ára néz az asszon,
Hol van itt a fényes kard?
Szógáló a csipővasat
Tette fel oda.

Csipővasat fényességgel
Jaj ki látott már,
Miúta a csillagos ég
És a világ áll?

Kedves feleségem!
Mi bajod angyalom?
Mit keres a fényes csizma
Az ágyam alatt?

Ére-ára néz az asszon,
Hol van a fényes csizma?
Szógáló a köcsögöket
Rakta be oda,

Köcsögökön réz-sarkantyút
Jaj ki látott már,
Miúta a csillagos ég
És a világ áll?

Kedves feleségem!
Mi bajod angyalom?
Még ma este bál lesz nálunk,
Ha én akarom.

Ére-ára néz az asszon,
Hol lehetne itten bál?
Még ma este, még ma este
Furkós bot vár rád.

Igal Czeider Lajosné, Oláh Anna, 1901.

Három árva /Legenda-ballada/

36

A mohácsi temetőbe
Két kis árva sétál benne.
Az is azért sétál benne,
Édesanyuk nyukszik benne.

Kej föl,kej föl édesanyánk,
Nézd meg mien ingünk, ruhánk.
Nem kelhetek két kis árva,
Deszkák közé vagyok zárva.

Adok nektek egy kis vesszőt,
Verjétek meg a temetőt.
Van tinéktek mostohátok,
Aki gondot visel rátok.

Kékre veri arcotokat,
Kitépkedi hajatokat.
Hogyha édesanyánk lenne,
Falat kenyerünk csak lenne.

Zics, Szunyog Istvénné, Hornung Mária 46 é.

Három árva

37

A mohácsi temetőbe
Három árva sétál benne.
Az is azért sétál benne,
Édesanyja nyukszik benne.

Kelj fel anyám a sirodból!
Ném kelhetek édes lányom,
Deszkák közé vagyok zárva;
Deszkák közé vagyok zárva.

Van tinéktek mostohátok,
Aki vigyázzon terátok.
Mégfésüli hajatokat,
Kékre veri arcotokat.

Mikor az ételt beviszi; :/
Három árvát kirekeszti. :/

Zics, Horváthné, Kocza Mari 50 é.

Három árva (38)

A mohácsi temetőbe
Három árva sétál benne,
Három árva sétál benne,
Apjuk, anyjuk nyukszik benne.

Kej föl anyjuk, kej föl apjuk.
Leszakatt a gyászruhájuk.
Kej föl anyjuk, kej föl apjuk.
Leszakatt a gyászruhájuk.

Gyere bátyám a templomba,
Borujjunk egymás vállára.
Siratjuk a jó anyánkat,
A mi kedves jó dajkánkat
Siratjuk a jó anyánkat,
A mi kedves jó dajkánkat.

Torvaj, Tickel Jenőné 33 é.

Három árva (39)

A mohácsi temetőbe
Három árva sétál benne.
Mind a három aszt siratja,
Hol fekszik a zédesannya.

Kej fel anyám a sirodból,
Mera ruhánk nagyon ronygyos.
Van tinéktek mostohátok,
Aki gondot visel rátok.

Hajatokat mögfésüli,
Arcotokat vérrel fösti.
Macsorát is melegitti,
Három árvát kilöködi.

Gyertek tesvér a pajtába,
Borujjunk egymás vállára,
Uty sirassuk jó anyánkat,
A felnevelő dajkánkat.

Andocs Huszár Imréné, Torma Terézia 42 é.

Három árva (40)

A mohácsi temetőbe
Három árva sétál benne,
Az is azér sétál benne,
Édesanyja nyukszik benne.
Az is azér sétál benne,
Édesanyja nyukszik benne.

Kej föl anyám a sirodból!
Nem kelhetek tihozzátok,
Van tinéktek mostohátok,
Van tinéktek mostohátok;
Aki gondot visel rátok.

Megfésüli hajatokat,
Kékre veri arcotokat,
Mikor az ételt beviszi;
Három árvát kirekeszti.
Mikor az ételt beviszi;
Három árvát kirekeszti.

Zics, Huszár Mihályné, Weinper Aranka 44 é.

Három árva (41)

Hova, hova három árva?
Elmegyünk a temetőbe,
Elmegyünk a temetőbe
Jó anyánk^{nak} sirhalmára.

Vészék nekték három vesszőt,
Vészék nekték három vesszőt,
Ugy mennyeték a temetőbe,
Jó anyátok sirhalmára.

Kej föl anyánk, édesanyánk,
Itt van a tő három árvád,
Itt van a tő három árvád,
Mind a három feketébe.

Nem kelheték, nem kelheték,
Nem kelheték három árva.
Egyik lábam el van zárva,
Egyik kezem is elzárva.

Van már néktek mostohátok,
Aki gondot visel rátok,
Aki kenyért ad kezébe,
Aki fehért mos reátok.

Mikor kenyért ad kezébe,
Könnyetek hull kezetekre /köténytekbe/
Mikor fejetéket mossa,
Könnyetek hull köténytekbe.

Torvaj, Özv. Kottán Józsefné, Horváth Ágota 67 é.

Három árva

42

Hová menték három árva?
Tőlük kérdi Szűzmárija.
Hová menték három árva,
Hová menték három árva?

Elmegyünk mi bujdosásra,
Édesanyánk sirhalmára.
Álljatok meg három árva,
Mondja nekik Szűzmárija.

Adok nektek arany-vesszőt,
Csapjátok meg a temetőt,
Csapjátok meg a temetőt.

Kej föl, kej föl édesanyánk,
Nincs, ki gondot visel rejánk.
Kej föl, kej föl édesanyánk,
Nincs, ki gondot visel rejánk.
Mert elszakatt a gyászruhánk.

Nem kelheték édes fiam,
Elrothattak a zinaim,
Elrothattak a zinaim,
Két karjaim, két lábaim.
A vérem is elrothadott,
A lelkém is elbucsuzott.

Adja oda édesanyám
A koporsója kócsát.
Had zárjam ki koporsóját,
Had csókoljam kezit, lábát.

Tova megyen egy menyecske,
Két orcája ki van festve.
Allesz néktek mostohátok,
Aki fejért ad rejátok.
Vérrel virágozik hátatok,
Mikor kenyért ad kezébe,
Hull a könnyed köténytekbe.

Torvaj, Özv. Kottán Józsefné, Horváth Ágota 68 é.

Három árva (43)

A mohácsi temetőbe
Három árva sétál benne.
Az is azér sétál benne,
Édesanyja nyugszik benne.

Az is azér sétál benne,
Édesanyja nyugszik benne.

Hová mentek három árvák?
Messzi utra szolgálatra,
Szolgálatra, szolgálatra.

Ne menjetek messzi utra
Szolgálatra, szolgálatra.
Ne menjetek három árvák
Hosszu utra szolgálatra.

^h Adok nektek három vesszőt,
Verjétek meg a temetőt.

Kelj föl anyánk a sirodból,
Nézd meg a mi ruháinkat,
Fésüld meg a hajainkat.

Nem kelhetek három árvák,
Deszkák közé vagyok zárva.
Nem kelhetek, deszkák közé,
Deszkák közé vagyok zárva.

Van tinektek mostohátok,
Aki gondot visel rátik,
Aki gondot visel rátok.

Megfésüli hajatokat,
Kékre veri arcotokat,
Kékfe veri arcotokat.

Mikor az ételt beviszi,
Három árvát kirekeszti,
Mikor az ételt beviszi,
Három árvát kirekeszti.

Siófok/Zics/ Schmidt Györgyné 44 é.

" A halálraitélt huga " (44)

Fehér László/

Fehér László lovat lopott
A tirol-i hegyek alatt.

Fehér László lovat lopott
A tirol-i hegyek alatt.

Mektutta ezt Fehér Anna,
Hogy a bátyja fogva vala.

Mektutta ezt Fehér Anna,
Hogy a bátyja fogva vala.

Fog bé kocsis a lovakat,
Rakj mellém sok aranyokat,
Fog bé kocsis a lovakat,
Rakj mellém sok aranyokat.

Agyonisten hadnagy uram!
Fogad isten Fehér Anna!
Agyon isten hadnagy uram!
Fogad isten Fehér Anna!

A bátyámat kiváttonám,
Ha aranyér, ha ezüstér.
A bátyámat kiváttonám,
Ha ~~kar~~aranyér, ha ezüstér.

A bátyádat én kijadom,
Ha egy éjjel velem alszol.
A bátyádat én kijadom,
Ha egy éjjel velem hálnál.

Nem szólt erre Fehér Anna,
Elsétál a fojosóra,
Fojosóruul a rostéjra,
Onnan beszótt a bátyjának.

Édes bátyám kiváttolok,
A hadnaggyal vele hálok.
Édes bátyám kiváttolok,
A hadnaggyal vele hálok.

Ej/ ne hájj vele a hunc-uttal,
Az-akasztanivalóval.
Szüzességedet elveszi,
Bátyád fejét levétteti.

Ej/nem szótt erre Fehér Anna,
Elsétál a fojosóra,
Fojosóruul a szobára,
Fölfekütt a nyoszolára.

Ej/aluszol-e Fehér Anna?
Pihentél-e Fehér Anna?
Nem aluszom, nem nyukhatom,
Mer sok lánc zörgését hallom.

Csak aluggyál, csak nyugoggyál,
Bátyádrul ne gondolkoggyál.
A bátyád a jobb kéz felől,
Barátja meg bal kéz felől

Átkozott légy hadnagy uram.
Viz előtted föláradjon.
Mozsdóvized vérré váljon.
Türülköződ lobbot vessén.
A jó isten meg né mencsén.

Igal Máté Józsefné, 1905.

/Az igali hegyek alatt/

45

Az igali hegyek alatt
Fehér László lovat lopott.
A vármégye mekhallotta,
Szegény Lászlót el is fokta.

Mektutta a Fehér Anna,
Mektutta a Fehér Anna,
Fog be köcsis a lovakat,
Elvisszük az aranyokat.

Agyon isten hadnagy uram!
Fogaggy isten édes lányom!
Mi ja bajod édes lányom?
Maj megmondom hadnagy uram.

A bátyámat kiváttonám,
Kijadom én édes lányom,
Ha egy éjjel velem hálász.

Fehér Anna nem szól arra,
Elfordul a fojosóra,
Fojosóruul vas rostéra,
Hol találta a bátyára.

Agyon isten édes bátyám!
Fogadd isten szép Annuskám!
Kiváttolak édes bátyám,
Hadnagy urral véle hálván.

Ne háj vele a huncfuttal,
Az akasztanivalóval,
Szüzességed is elvész, :/:
Bátyád fejét levéteti.

Fehér Anna nem szól arra,
Elfordul a fojosóra,
Fojosóruul a szobára,
Sirva mén a nyoszojára. :/:

Aluszol-é Fehér Anna,
Lelkématta gyöngy vijola?
Nem aluszok, nem nyukhatok,
Mer sok lánczörgést hallgatok.

Béressejim fát hordanak,
Azok ollármáva vannak,

Aluszol-é Fehér Anna,
Lelkématta gyöngy vijola?
Nem aluszok, nem nyukhatok,
Mer a nagy lánczörgést hallom.

Aluhacc má, aluhacc már,
A bátyádnak vége van már.
Kivitték a faluvégre, :/:
Az akasztófa tövébe.

Átkozott légy hadnagy uram,
Százézerszer hadnagy uram,
Kis pej lovad, hogy ledobjon,
És halálig letiporjon.
Törülködöd lobbót vessén,
A jó isten meg sé mentsén.

Igal Vajda Józsefné, 1905.

Fehér László

46

Fehér László lovat lopott
A fekete halom alatt.
Nagyot durrant ostorával,
Felhallik a Gem várába.

A csendőrök eszt megtutták,
Vallatóra szállították;
Van-e apád, van-e anyád,
Van-e gyönyörű hugocskád?

Nincsen anyám, nincsen apám,
Van egy gyönyörű hugocskám,
Kinek neve Fehér Anna,
Fen lakik a Gem várába.

Mikor Anna eszt megtutta,
Hogy a bátyja el van fogva,
Leszalad az istállóba,
Az istálló ajtajába.

Fog be kocsis a lovakat,
Rakjál rája szinaranyat,
Most indulunk a nagy utra,
Laci bátyám válcságára.

Biró uram, biró uram!
Hoztam neked szin-aranyat,
Hoztam neked szin-aranyat,
Szabadicsd meg a bátyámat.

Nem kell nékem az aranyad,
Háljál vélem az éjszaka.
Háljál vélem az éjszaka.
Szabad lesz ő egy órára.

Erre Anna egyet se szól,
Végig sétál a folyosón.
Folyosóról folyosóra,
Le a börtön ajtajára.

Fehér Laci édes bátyám!
Alszol-e, vagy ébren vagy tán?
Nem aluszom, ébren vagyok,
Csak felőled álmodozok.

Aszt mondta a biró uram,
Háljak véle az éjszaka,
Háljak véle az éjszaka,
Szabad leszel egy órára.

Ne hájj véle a disznóval,
Az akasztanivalóval.

Erre Anna egyet se szól,
Végigsétál a folyosón.
Folyosóról folyosóra
Fel a biró szobájába.

Biró uram, biró uram,
Véled hálok a zéjszaka,
Vélde hálok a zéjszaka,
Szabadicsd meg a bátyámat.

Éjfél után egy órakor
Mi zörög az ablakodon?
Lovam hajthák itatóra,
Zabla zörög a szájába.

Erre Anna egyet se szól,
Végigsétál a folyosón,
Folyosóról folyosóra,
Le a börtön ajtajába.

Fehér Laci édes bátyám,
Alszol-e, vagy ébren vagy tán?
Felelnek a többi rabok,
Ne itt keresd a bátyádat.

Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe.
Erre Anna egyet se szól,
Összeesik a folyosón.

Átkozásom nem szokásom.
Csak a véred vízzé váljon,
Elvetted Laci fejét,
Egy leánynak becsületét,
A negyedik esztendőbe
Vigyenek a temetőbe.

Balatonkiliti

Horváth Lászlóné, Fekete Erzsébet

Fehér László (47)

Fehér László lovat lopott
A fekete hegyek alatt.
Utánna ment Gönc várossa,
Hogy őtet fogni láthassa.

Fehér Anna meghallotta,
Hogy a bátyja el van fogva.
Fogd be kocsis hat lovadat,
Rakj mellé sok aranyakat.

Hinap-jónap hadnagy uram!
Miért jöttél gyöngymadaram?
Hinap-jónap hadnagy uram!
Miért jöttél gyöngymadaram?

A bátyámér hadnagy uram.
A bátyádat én kijadom,
Ha az éjjel veled alszom.

Ne hálj véle a kutyával,
Az akasztanivalóval,
Szüzességedet elveszi,
4 Bátyádat ~~fejeje~~. *lefejezi*

Kilencet ütött azóra,
Aluszol-e Fehér Anna?
Nem aluszom, nem nyughatom,
Csak a nagy lánczörgést hallom.

Csak aludjál, csak nyugodjál,
A lovajim zabot esznek,
Azok zörgetik a láncot.

Tízet ütött már az óra.
Aluszol-e Fehér Anna?
Nem aluszom, nem nyughatom,
Csak a nagy kardzörgést hallom.

Csak aludjál, csak nyugodjál,
A katonák harcba mennek,
Azok zörgetik a kardot.

Tizenkettőt üt az óra,
Aluszol-e Fehér Anna?
Nem aluszom, nem nyughatom,
Csak a nagy jajszót hallgatom.

Csak aludjál csak nyugodjál
A bátyádnak feje nincs már.

Törülköződ lobbot vessen,
Mosdóvized vérré váljon,
Azt kívánom: a jóisten
Meg ne mentsen, meg ne áldjon.

Zics Horváthné, Kocza Mari 50 é.

Fehér László (48)

Fehér Laci lovat lopott
A fekete halom alatt,
Nagyot durrant ostorával,
Felhallatszik a Dombvár-ra.

Fehér Lacit el is fogták,
Vallatásra szállították,
Van-e apád, van-e anyád,
Van-e gyönyörű hugocskád?

Nincsen apám, nincsen anyám,
Van egy gyögyörű hugocskám.
Annak neve Fehér Anna,
Fen lakik a Dombvárába.

Mikor Anna ezt megtutta,
Hogy a bátyja el van fogva,
Leszalatt a zistállóra,
A zistálló ajtajába.

Fog be kocsis a lovakat,
Rakjál rája szinaranyat,
Rakjál rája szinaranyat,
Holnap megyünk a nagy utra.

Agyonisten biró uram!
Agyonisten, agyonisten!
Hoztam neked szinaranyat,
Szabadics ki ja báyámat.

Nem kell nekem szinaranyad,
Háljál vélem a zéjszaka.
Háljál vélem a zéjszaka,
Meggzabadul egy órára.

Erre Anna semmit se szólt,
Végig sétál a folyosón,
Folyosóról folyosóra
Megy a börtön ajtajába.

Fehér Laci édes báyám!
Ébren vagy-e, vagy meghaltál?
Ébren vagyok, nem aluszom,
Csak felőled ábrándozom.

Fehér Laci édes báyám!
Azt modta a biró uram,
Háljak véle a zéjszaka,
Meggzabadulsz egy órára.

Ne háj véle a disznóval,
Lám akasztanivaló az.
Szegény báyád fejét veszti,
Neked becsületed veszi.

Erre Anna semmit se szól,
Végigsétál a folyosón.
Folyosóról folyosóra,
Megy a biró ajtajára.

Visszajöttem biró uram,
Háljon vélem a zéjszaka.
Háljon vélem a zéjszaka,
Szabaduljon egy órára.

Éjfél után egy órakor
Mi zörög a zablakomon?
Lovam hajtyák itatásra,
Zabla csörög a szájába.

Erre Anna semmit se szól,
Végigsétál a folyosón,
Folyosóról folyosóra,
Megy a börtön ajtajára.

Fehér Laci édes bátyám!
Ebren vagy-e, vagy meghaltál?
Kiszólnak a többi rabok,
Ne itt keresd a bátyádat.

Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe,
Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe.

Erre Anna semmit se szól,
Végigsétál a folyosón,
Folyosóról folyosóra,
Megy a bíró ajtajára.

Átkozásom nem szokásom,
Mosdóvized vérré váljon,
Mosdóvized vérré váljon,
Törölköződ lobbót hányjon.

Tizenhárom sor patika
Ürüljön ki számodra.
Tizenhárom szekér szalma
Rohadjon el a zágyádba.

Tizenhárom esztendőre
Vigyenek a temetőbe.
Tizenhárom esztendőre
Kivitték a Fehér Laci
bíróját a temetőbe.

Siófok, Nagy Jánosné 43 é.

Fehér Anna

49

Fehér Anna, hogy mektutta,
Hogy a bátya fogva vala,
Fehér Anna, hogy mektutta,
Hogy a bátya fogva vala:

Fog be kocsis a lovakat,
Rak mellém sok aranyokat,
Fog be kocsis a lovakat,
Rak mellém sok aranyokat.

Jó nap isten hadnagy uram?
Fogagy isten Fehér Anna!
Hadnagy uram arra kérem,
Ha ja bátyámat kijadná.

Kijadom én Fehér Anna,
Kijadom én a bátyádat,
Kijadom én a bátyádat,
Ha ja zéjjel veled hálok.

Fehér Anna hátra fordult,
Elsétált a folosóra,
Folosóról a tömlőcbe,
Annak is a fenekére.

Jó nap isten édes bátyám!
Fogagy isten édes hugom!
Édes bátyám kiváltalak,
Hadnagy urral vele hálok.

Ne háj véle a huncfuttal,
Az akasztanivalóval.
Szüzességedet elveszi,
Bátyádnak a fejét veszti.

Fehér Anna hátra fordult,
Fölsétál a folosóra.
Folosóruul föl a házba,
A hadnagy úr szobájába.

Aluszol-e Fehér Anna,
Lelkematta gyöngy-harmata?
Nem aluszok, nem nyukhatok,
Mer sok lánc-zöréket hallok.

Csak alugyál, csak nyugoggyál,
A béresek fájér járnak,
A béresek fájér járnak,
Azok zörgetik a láncot.

Aluszol-e Fehér Anna?
Lelkematta gyöngy-harmatxa,
Nem aluszok, nem nyukhatok,
Mer sok puskalövést hallok.

Csak alugyál, csak nyugoggyál,
A bátyádnak vége van már,
Csak alugyál, csak nyugoggyál,
A bátyádnak vége van már.

Vakujon meg hadnagy uram,
Vakujon meg hadnagy uram,
Szüzességemet elvette,
Bátyámnak a fejét vette.

Kisbárapáti, Csordás József 62 é.

Fehér László

50

Fehér László lovat lopott
A fekete halom alatt.
Hatot fogott suhogóra,
Göre város csodájára.

Rajta, rajta hat vármegye!
Fehér László bekerítve.
Kutya betyár add meg magad,
Vagy aszt mond meg hogyan hívnek!

Az én lovam kesejlábu,
Az én nevem Fehér László.
Verjünk vasat a kutyára,
Jobb kezére, bal lábára.

Fehér Anna meghallotta,
Hogy a bátyja le van fogva.
Parancsojja kocsissának,
Kocsisom fogjál be bátran.

Kocsisom fogj be hat lovat,
Tégy fel egy véka jaranyat.
Tégy fel egy véka jaranyat.
Kiszabaditom bátyámat.

Fehér László kedves bátyám,
Elsz-e, vagy talán meghaltál?
Sem nem élek, sem nem halok,
Most is rólad gondolkodok.

Fehér Anna nem nyugodott,
Tömbcajttó elé osont.
Bátyám, bátyám Fehér László,
Hogy hívják itten a bírót?

Ez a bíró Horváth bíró,
Az akasztófára való.
Ez a bíró Horváth bíró,
Szemét szedje ki ja holló.

Ekkor aztán Fehér Anna
Megy a bíró jabákára.

Biró, biró Horvát biró,
Szabadicsd ki ja bátyámat.

Szabadicsd ki ja bátyámat,
Adok egy véka aranyat.
Kiszabadul bátyád még ma,
Csak háj vélem egy éjszaka.

Bátyám, bátyám Fehér László
Aszt monta nékem a biró,
Kiszabadul bátyád még ma,
Hájjak véle egy éjszaka.

Fehér Anna édes hugom,
Ne hájj véle csak aszt mondom,
Neked szüzességéd veszi,
Bátyádnak fejét veteti.

Fehér Anna nem nyugodott,
Element a biró házához.
Véled hálok egy éjszaka,
Gombos végü nyoszojába.

Éjfél tájban egy órakor
Csörgést hallok a zudvaron.
Biró, biró Horvát biró
Micsörömpöl a zudvaron?

Kocsisom lovát itatja,
Annak zörög zabolája.
Annak csörög zabolája,
Kötőfékje, kantárszárja.

Fehér Anna rosszra gondolt,
Element a tömlöc-ajtóhoz.
Bátyám, bátyám Fehér László,
Alszol-é ja, vagy nyugodol?

Hugom, hugom Fehér Anna!
Ne itt keresd a bátyádat,
Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe.

Ekkor asztán Fehér Anna
Megy a biró ablakára.
Biró, biró Horváth biró!
Lovad lába megbotoljon.

Lovad lába megbotoljon,
Tégedet a földhöz vágjon.
Tégedet a földhöz vágjon,
Isten nyomorékká adjon.

Tizenhárom kocsi szalma
Rothadjon el a zágyadba.
Tizenhárom esztenejig
Nyomjad a zágyad fenekit.

Tizenhárom doktor keze
Fáradjon ki sebeidbe.
Tizenhárom sor patika
Ürüljön ki a számodra.

Ugye bíró jót kívántam.
Mosdóvized vérré váljon,
Törölköződ lángot hányjon,
Isten téged sosem lásson.

Torvaj Kerekes Józsefné 48 é.

Rászállott a páva

51.

1./ Rászállott a páva
Vármegyeházára,
Vizet vitt szájában
A rabok számára.

Szájj el páva, szájj el
Házunkon köröszkül,
Szájj be a zanyámhoz,
Maga van egyedül.

Rab vagyok, rab vagyok,
Mikor szabadulok?
A régi rabságba
Térdig vasba vagyok.

Ha kérdi hogy vagyok,²
Szabad madár vagyok,
A régi rabságból
Mámo szabadulok.

Térdig vasba vagyok,
Derékig bilincsbe,
Kijapad a szemem
A nagy szenvedésbe.

Mámo szabadulok,
Hónap hazamégyek,
Anyám két karodra
Sirva ráröplök.

Szájj el, páva, szájj el
Házunkon köröszkül,
Szójj be a zanyámnak,
Maga van egyedül.

Vessél párnás ágyat
A fárott fijdának
Meg annak a szép kis
Pávo kis madárnak.

Ha kérdi hogy vagyok,²
Nagyon beteg vagyok,
A régi rabságba
Talán még is halok.

Megpihennünk ketten
Az zésó szobádba,
Aranytollu páva,
A rugonyos diványon.

Térdig vagyok vasban,
Derékig bilincsbe,
Kijapad a szemem
A nagy sötétségbe.

Főkett, a fényes nap,
Ereszté sugarát.
A szép pávo madár
Terjégeti szárnyát.

Kert alatt folyik el
A Rábanak a vize,
Fejém fölött sivit
Annak a szelléte.

Erepül a páva
Kelet, nyugot felé,
Kiterjesztett szárnyal
Az ég alja felé.

Oda vagyok zárva
A Csillag-börtönbe,
Kijapad a szemem
A nagy hidegségbe

Erepül a páva
Kelet, nyugot felé,
Kiterjesztett szárnyal
A vármegyeház felé.

I g a l, Máté Józsefné, 1905.

"Rab-páva dal"

52

Sógorom a paraszt
A lovát keresi.
Ő csak mindig mondja,
Hátamra vereti.

Sógorom, sógorom,
Kedves jó sógorom,
A te lovaidat
Más is ellophatta.

Hej de csak azt mondja,
Hátamra vereti.

A kaposvári fegyház
Nem az istenháza,
Hanem a raboknak
Gyilkolló tanyája.

Abban van egy asztal,
Buval van az telle,
Azon van egy pohár,
Méreggel van telle.

Aki arról eszik,
Buval lesz az telle,
Aki aszt megissza,
Méreggel lesz telle.

Száj le páva, száj le
A vármegye kuttyára,
Hozzál vizet szádban
A rabok számára.

Elszállott a páva
A vármegye kuttyára,
Vid vizet szájában
A rabok számára.

Ne rabok igyatok,
Ne szomorkodjatok,
Kérjétek az istent,
Majd megszabadultok.

Anyám, anyám, anyám,
Kedves édesanyám,
Kedves édesanyám!
Kedves édes fíjam!

Kedves édesanyám
Menny be a zurakhoz,
Kézd meg az urakat,
Uri hatalmakat.

Kedves édes urak!
Kedves édes fíjam!
Kedves édesanyám
Mit montak az urak?

Kedves édes fíjam
Aszt monták a zurak,
Aszt monták a zurak,
Hogy fölakasztanak.

Kár, nagyon kár,
Kár volna aszt tenni,
Gesztenyeszin hajam,
Sudár szemöldököm,
A pörge bajusszom
A szélnek eregetnem.

Szöllősgyörök Váczi István 62 é.

" A cséplőgépbe esett lány"

/Farkas Julcsa/ (53)

Ezernyolcszáznegyvenkettedik évbe
Mi történt a kisigali szűrűbe?
Farkas Julcsa föl lépett az asztalra,
Igyenesen belejesett a dobba.

Gépész uram ájjon meg a masina,
Mentcse meg az életemet, ha tudja.
Megmenteném szép Juliskám, nem lehet,
Mert a nagy dob összerombol tégedet.

Kivették a Juliskát a nagy dobból,
Igyenesen vitték Bizse doktorhoz.
Bizse doktor féregordul, azt mondja,
Ennek csak a jóisten az orvossa.

Nyiss ki anyám zöldre festett kapudat,
Hadd vigyék be félig megholt lányodat.
Piros vére ugy fojnk, mint a patak.
Szeteője szive érte meghasad.

Jertek lányok öltözzünk fel fehérbe,
Kisérjük ki Julcsát a temetőbe.
Elül viszik a fekete lobogót,
Hátul meg a gyászleveles koporsót.

Igal Farkas Józsefné, Szili Erzsébet, 1907.

/ Farkas Julcsa/ (54)

Farkas Julcsát föl külték a nagy dobra,
Egyenesen beléjesett a dobba.
Gépész uram álliccsa a masinát,
Hadd lássuk a Julcsának a halálát.

De mire már a masina megállott,
Julcsának a vére a dobba szállott.
Pirozs vére uty fojik, mint a patak,
Édesanyja gönge szive még hasad.

Vegyétek és tegyétek az asztalra,
Ugy vigyétek Horvát doktor elébe.
Horvát doktor férefordul, aszonygya,
Julcsának a jóisten a zorvosa.

A sóteri hosszú utca gyászba van,
Farkas Julcsát mozs viszik végig rajta.
Koporsóján végigér a koszoru.
Utánna még Szabó Sándor, szomorú.

Torvaj Ájzert Jánosné 60 é.

Farkas Julcsa

55

Ezernyolcszáztizenhat esztendőben
Mi történt az igali szürüskertben?
Farkas Julcsa felállott az asztagra,
Egyenessen belejesett a dobba.

Mikor azt a szetője meglátta,
A két kezét a fejére felcsapta.
Jaj istenem álljon meg a masina,
Kit szerettem, belejesett a dobba.

Fogjátok és tegyétek a kocsira,
Vigyétek el Bartos doktor elejbe,
Bartos doktor férefordul, azt monygya,
Ennek csak a jóisten az orvossa.

Vigyétek és tegyéteka kocsira,
Vigyétek az édesanyja elejbe.

Kilenc galamb huzza a nagy harangot,
Mos temetik az én kedves galambom.

Horvát Pista elmehetsz te a bálba,
Juliskádot nem látod meg a tancba.
Hol vagy isten, hol vagy isten az égbe!
Mér tettéd el Juliskámat a földbe?

Nagyberény Kiss Ferncné 39 é.

Balázs Sándor (56)

Balázs Sándor kimént a kiskertbe,
Lejült ety kinyílt rózsá tövébe.
Kedves babám burujj a vállamra,
Nyíjj ki rózsá, nyíjj a kalapomra. ↘

Nem nyílik a rózsá kalpomba,
Nem burul a rózsám a vállamra.
Ráburultál, asztat el né feleácsd,
Esküdsz té, hogy örökre szérec.

Megesküdtél a magos egekre,
Hogy hü lészél, soha se feleács el.
Látom most, hogy már elfelejtettél,
Az eszédből egészen kivetettél.

Mos mégeccer fölkerdezlek rózsám,
A farsangkor eljössz-e énhozzám?
Mit kérdezel, már uccsé szerétek,
Kis Sándornak attam a kezémet.

Igyhát a Kis Sándoré se lészél,
Velem együtt a halálé lészél.
Nincs kégyélém, hallaccik a dörrenés,
Agyonlütte a hütlen kedvessét.

Mél sóhajtás száll a magos égre,
Megreped Biró Mariska szive.
Utoljára borult kedvessére,
Id fojt ki mind a kettőnek vére.

Mikor esztet Balázs Sándor méktutta,
Sirva borult Biró Mariskára.
Jaj istenem életem csillaga,
Veled együtt elmegyek a sirba.

Bément asztán hállószobájába,
Halántékon meglütte önmagát.
Mert úneki jászos volt e világ,

Temetőbe van egy nagy sirhalom,
Gyöngyvirágból koszoru van azon.
Közepébe fujdogál három rózsá:
Három szerelmes pihen alatta.

Gyerték lányok vigyüng rózsát rája,
Jó pajtások voltunk Mariskával.
Mek kéllétt halni a szerélemért. :/:
Ütessünk szomorufüszfát mellé.

Igal Máté Józsefné, 1905.

Szabó Jolán

57.

Szabó Jolán elindult a bucsúra,
Mikor asztat Biró Imre mektutta,
Mikor asztat Biró Imre mektutta,
Szomorújan elindult a bucsúra.

Nem messze van a faluvég.
Biró Imre ijen késő hová mész?
Elmégyek a Szabó Jolánt megölni,
Mer nem akar igaz szivből szerétni.

Biró Imre odajér a bucsúra,
Jolánkáját éjjél felé kileste,
Biró Imre a kedvesét megölte.

Biró Imre fájhatott-e a szived,
Mikor aszt a szép barna lányt megölted?
Dehogy nem fájt, talán meg is hasadott,
Mikor monta, jaj isteném mékhalok.

Szabó Jolánt három orvos boncujja,
Édesanyja a szobában siratja.
Biró Imre kutya szive repégy meg,
A golótól sohase szabaduj meg.

Biró Imre gonosz szive repégy meg,
Az akasztástól sose szabaduj meg.

Szabó Jolánt viszik a temetőbe,
Édesapja öltözött feketébe.
Édesapja feketébe jászolja,
Édesanyja egy jajszóval siratja.

Vőlegénye öltözött feketébe,
Vőlegénye szomoruan kísérte.
Nem találja Jolánkája szép haját,
Hová tüzze a gyöngyös bokkrétáját.

Vőlegénye kin van a temetőbe,
Szomorújan föltekintött a zégre.
Boldogságom ide van eltemétve.

Biróéknál meggyujtották a lámpát,
Ugy hallom, Biró Imrét vasalják.
Biró Imre de zörgeti a vasat,
Édesanyja gyöngye szive meghasad.

Biró Imrét kilenc zsandár kíséri,
A faluban minden kislány kíséri.
Ilovai börtönajtó repégy meg,
Biró Imre sohase szabaduj meg.

Ilovai börtönajtó repégy meg,
Biró Imre sohase szabaduj meg.

Igal, Vajda Józsefné, 1905.

"Véletlen fiagyilkos"

/Lechner Imre / (58)

Hallottátok, Nemesbükkön a hire,
Lechner Imre kisebb fiát lelőtte.
Rozsdás pisztolyát akarta fényesíteni,
Nem akart a fija gyilkossa lenni.

Édesanyja véréből felnevelte,
Locsolgatja, csókolgatja, ébreszti,
Nem mosolyog, nem szól édesanyja szavára,
Halántékát éles gojó átjárta.

Jöna péntek, jön a szombat, vasárnap.
Söpörnek a nemesbükki lejányok.
Söpörjétek lányok el a házunk elejét,
Vigyétek el szívem fájó keservét.

Tesvérejem gyászfeket ruhában,
Jó szüleim állnak szépen sörében,
Testvérejem, jó szüleim istenveletek,
Már én többé nem játszom tiköztetek.

Nemesbükki temetőbe új sir van,
A végében koszorúzott kereszt van,
Édesanyám, édesapám olvassátok el,
Gondviselést sose felejtsetek el.

Siófok/Nemesbükk/ ifj. Nagy Jénosné 45 é.

"Szeretőért gyilkos"

/Kapel Kálmán / (59)

Kapel Kálmán háza előtt foly a viz.
Ne menj arra Kapel Kálmán, mer elvisz.
Elviszi a véresnyelű baltádat,
Akivek a Virág Pistát leváktad.

Hol jártál te akasztófára való,
Hogy nem ivott sem az ökör sem a ló?
Édesanyám csak mos hagyjon békében,
Jöna zsandár mekköti a kezemet.

Gyöngyös Bözsi felöltözött fehérbe,
Ugy állott a magyar gőzös elejbe,
A magyar gőzös fölvette és elvitte
A patikáros elájébe letette.

Patikáros doktor uram gyűjjön ki,
Három paklim pirosítót hozzon ki,
Mer a szeretőm agyon vagyon gyilkolval,
A piros arcom el van haloványulval.

Szőllősgyőrök Váczi István 64 é.

" Szeretőért testvérgyilkos "

/Bruner Gyula/ 60

Dudolgatva ballagtama hazafelé.
Gyula öcsém, ha legény vagy, gyere ki,
Gyere ki hát a csárdába mulatni.

Jóska bátyám nem sajnálnál engemet,
Egy kurvájért megölnéd az öcsédet?
Bruner Jóska nem vette ezt tréfára,
Kihúzta a nagy kést a csizmaszárbul.

Se nem szánja, se nem bánja, csak vágja,
Piros vérből gyalogutat csinálja.

Agyonisten Juli néni, jó estét!
Meghosztuk a Gyulának a holttestét.
Ölég nagy bajt hoztatok a fejemre;
Jóska fíjam nem lesz ez elfelejtve.

Bruneréknál meggyulladt a mécsvilág,
Talán bizony Bruner Gyulát virrsztják.
Bruner Gyulát kilenc orvos boncujsja,
Bruner Jóska a lábánál siratja.

Jóska fíjam nem fáj-e még a szived,
Hogy egy lányér megölted az öcsédet?
Hogyne fájna, talán bizony meghasad,
Mikor mondta, jaj istenem mekhalok.

Hogyne fájna, talán bizony meghasad,
Mikor mondta, jaj istenem mekhalok.

Gyertek lányok öltözzünk fehérbe,
Kísérjük a Gyulát a temetőbe.
Bruner Gyulát viszik a temetőbe,
Bruner Jóskát meg a sötét börtönbe.

Ilovai börtönajtó hasadj meg,
Te meg Jóska sohase szabadulj meg.

Szöllősgyörök Váczi István 64 é.

Szép Zomberné

61

Jaj de széles, jaj de hosszú ez az ut,
Amelyiken kilenc betyár elindult.
Kilenc betyár kilenc felé elindult,
Szép Zomberné udvarába befördült.

Szép Zomberné adjon isten jó estét!
Adjon isten az uraknak szerencsét!
Nem kell nekünk sem szerencse, sem lánya,
Csak a pénzét tegye ki az asztalra.

Marcsa lányom eredj ki a pincébe,
Hozzál fel bort az aranyos itcébe.
Nem kell nekünk szép Zomberné jó bora,
Csak a pénzét tegye ki az asztalra.

Marcsa lányom eredj le a városba,
Csináltassál koporsót a számomra.
Aranyszöggel veresd rá a nevemet.
Kilenc betyár vette el életemet.

Szép Zomberné kiszaladt a kis kertbe,
Feltekintett a csillagos nagy égre,
Csillagos ég vedd hozzád a lelkemet,
Még az éjjel föld issza a véretem.

Körül nyárfás a zalai temető,
Szép Zomberné fekszik benne legelől,
Elől fekszik, utána a családja,
Szép Zomberné tizennyolc éves lánya.

Siófok-Kiliti/Sümegeprága/ Hortváthné,
Fakete Erzsébet 30 é.

Pápainé

62

Jaj de széles, jaj de hosszú ez az ut,
Ameliken kilenc betyár elindult.
Kilenc betyár kilenc felé elindult,
Pápainé udvarába befördült.

Agyonisten Pápainé jó estét!
Agyonisten magunak is szerencsét!
Pápainé ne kívánjon szerencsét,
Még az éjjel szívébe szurom a kést.

Mikor eztet Pápainé hallotta,
A kéz kezét a fejére kapcsolta,
Jaj istenem hogyan lehet meghalni,
Hogyan lehet három árvát itt hagyni!?

Éjjél után egyet ütött az óra,
Haza jött a Pápainé kocsissa.
Jaj istenem hogyan áll itt a dolog,
Hogy én mindebt tárva-nyitva találok.

Elősször is bement a kis szobába,
Ott találta Pápainét ágyába,
Keze, lába sárga láncsal megkötve,
A zsebéből az aranyok kiszedve.

Tárvaj Kozár József, 1898.

Kondorosi csárdásné-Pápainé (63)

Jaj de széles ez a hosszú nyárfás ut,
Amejjen a két betyár elindult.
Amejjen a két betyár elindult,
Konodorosné csárdásnéhoz befordult.

Agyonisten szép csárdásné jó estét!
Hozott isten az uraknak szerencsét!
Nem tom bizony, szerencse lesz, vagy halál,
Majd hogyha a vágott reposzt eltalál.

Tessék urak, tessék hejjet foglalni,
Mejük sörből, mejik borból kínálni
Nem köll nekünk sem a söre, sem bora,
Még az éjjel a piros vérét föld issza.

Szép csárdásné kisétált a kiskertbe.
Föltekintett a csillagos nagy égre,
Csillagos ég vedd hozzád a lelkemet,
Ha megölik a kenyárkeresőmet.

Szöllősgyörök Váczi István 64 é.

Csaplárosné - Pápainé (64)

Jaj de hosszú, jaj de széles az az ut,
Amejiken kilenc betyár elindult.
Kilenc betyár, kilenc kéz a kezébe,
Ugy mennek a csaplárosné elejbe.

Csaplárosné agyonisten jó estét!
Agyonisten betyároknak szerencsét!
Csaplárosné ne kíváncson szerencsét,
Még az éjjel kés járja ját a szivét.

Bözsi lányom ergye le ja pincébe,
Tiz liter bort az aranyos iccébül.
Csaplárosné nem köll nékem a bora,
Csak a szivét tegye az én markomba.

Csaplárosné kiment a ház elejbe!
Föltekintett a csillagos nagy égre,
Csillagos ég vedd hozzád a lelkemet,
Még az éjjel kilenc betyár veszi el életemet.

Most árkolják a berényi temetőt,
Csaplárosné lesz abba a legelső.
Csaplárosné avval a hü párjával,
Meg avval a Bözsi nevő lányával.

Nagyberény Szabó István 62 é.

Bogár Imre

65

Bakony-erdő mellett van egy csárda,
Abban lakik szép csárdásné harmad magával.
Odajár a Bogár Imre betyár mulatni,
Szép csárdásné el akarja szeretni.

Szép csárdásné nem hajul a szavára,
De a betyár elgondulta magába,
Felpattant a kispaj lova hátára.
Berugtat a szép csárdásné udvarába.

Agyonisten szép csárdásné jó estét!
Agyonisten az uraknak is szerencsét!
Szép csárdásné ne kívánjon szerencsét,
Még az éjjel nagy kés járja a szivét.

Marcsa lányom ergye le a pincébe
Hozzál bort fel az aranyos icébe.
Nem kell nékem sem söre, sem bora,
Csak a szivét fokhassam a markomba.

Szép csárdásné kísétál a kiskertbe,
Feltekintett a csillagos nagy égre:
En istenem hogy kell nékem meghalni,
Három árva gyermekemet itt hagyni!

Szép csárdásné ezt tréfának vélte,
De ja betyár már le is teritette,
Rátérdel a hófehér mellére,
Eles kést szúrt szép csárdásné szivébe.

Marcsa lányom ergye be a faluba,
Gyászkoporsót csinyátass a számomra,
Koporsómra verezd rá ja nevetem,
Hogy egy betyár ölte meg a szivemet.

Három árva kiment a temetőbe,
Ráborultak édesanyjuk keresztyére,
Mind a hárman csak azt mondják, zokogják,
Nincs édesanyánk, ki gondot viseljen ránk.

Igal, Csécs Ferencné /Gajdesz Elza/ 51.

Rózsa Sándor

A zöld erdő jázban van,
A zöld erdő jázban van,
Rózsa Sándor fogva van,
Rózsa Sándor fogva van.

Égy vasárnap délután,
Égy vasárnap délután,
Sétál Sándor az utcán,
Sétál Sándor az utcán.

Utána még két zsandár,
Utána még két zsandár,
Rózsa Sándor megvagy már
Rózsa Sándor megvagy már.

Utána ment az anyja,
Utána ment az anyja,
Sándor fiam jöjj haza,
Sándor fiam jöjj haza.

Nem meheték én haza,
Nem meheték én haza,
Véressen visznek haza,
Véressen visznek haza.

Édösanyám édese,
Édösanyám édese,
Van-e ruhám szennyese,
Van-e ruhám szennyese.

Ha nincs ruhám szennyesen,
Ha nincs ruhám szennyesen,
Majd lesz hónap véressen,
Majd lesz hónap véressen.

Kész már az akasztófa,
Kész már az akasztófa,
Rózsa Sándor lóg rajta,
Rózsa Sándor lóg rajta.

Lányok, lányok sirjatok,
Lányok, lányok sirjatok,
Siromra boruljatok,
Engöm többet nem látok.

Tizenkét lány fehérbe,
Tizenkét lány fehérbe,
Vigyen a temetőbe,
Vigyen a temetőbe.

Igal, Vajda Józsefné 1905.

Szücs Mariska

67

1./ Lányom édes lányom
Mi bajod érkezett?
Hogy a tő vacsorád
Nem jól tetszött....

Itt van egy pohár bor
Igyál csak belüle,
Szomorú szivedet
Vigasztald meg vele.

Nem iszok, nem iszok,
Egy csöppet se iszok,
Csak a szép lányságom,
Csak asztal siratom.

A szép Szücs Mariska
Kiment a kis kertbe,
A mérges italát
Vitte ja kezébe.

Virágok, virágok
Ti is hervadjatok,
Réggel nyolc órára
Engem sirassatok.

Virágok, virágok
Ti is hervadjatok,
Réggel nyolc órára
Engem sirassatok.

Zúgnak a harangok,
Hullanak a könnyek,
A szép Szücs Marisra
Most hánnyák a földet.

Hadd hánnyák, hadd hánnyák,
Nem hánnyák hijába,
Minden hajadon lány
Vigyázzon magára.

Vigyázzon magára
Mostani világba,
Hogy meg ne csalja őt
A kedves babája.

I g a l, Vajda Józsefné, 1905.

F Ü G G E L É K

Jó estét, jó estét
Sági biróné asszony!
Itthol van-e a lánya,
Az én édes galambom?

Szenvedek, szenvedek,
Szenvedni akarok,
Sági biró Mariskáér
Még azéjjel mekhalok.

Ithol van, ithol van,
A legelső szobába,
Jóizüen aluszik
A paplanyos ágyába.

Buzsák Horvát Ferencné 70 é.

Menjen be költse fel,
Hijja jel a bálba,
Szép brunel cipőjét
Huzza fel a lábára.

Zöld selem szoknyáját
Kösse a derekára,
Szép arany-gyűrűjét
Huzza fel a zujjára.
Ugy menjenek párossan
Mind a ketten a bálba.

Jó estét, jó estét!
Hangászok, halljátok,
Mulatok a babámal,
Sági biró lányával,
Mulatok a babámmal,
Sági biró lányával.

Hangászok halljátok,
Reggelig huzzátok,
Mulatok a babámmal,
Sági biró lányával.

Picikém, picikém,
Engedj ki pihenni,
Szép brunel cipőmből
Véremet kijönten.

Nem lehet pihenni,
Nem lehet kimenni,
Százforintos hegedűmnek
Reggelig kell zengeni.

Verje meg a zisten
Azt a zédesanyát,
Ki estétől reggelig
Bálba hegyja a lányát.
Ki estétől reggelig
Bálba hegyja a lányát.

Nyizsd anyám, nyizsd anyám
Zöldre festett kapudat,
Hadd vigyék be vérontott,
Mekszakasztott lány odat.

Jó estét, jó estét
Sági biróné asszony!
Uty hallottam, az zeste
Mekhált a szép menyasszony.

Mekhált már, mekhált már,
El iss van temetve,
Te meg huncut gazember
Szenvedhetsz a börtönbe.

Nándorvári dajka

Egy özvegyasszonynak tizenkét lánya volt,
 A tizenharmadik nándorvári dajka volt.
 Ilonkám, Ilonkám mi annak a zoka,
 Zöld sejöm szoknyádnak hosszab a hátujja?
 Szabó nem jól szabta, varró nem jól varrta,
 Nándori király volt ennek elrontója.
 Vigyétek lányomat az akasztófára.
 Édösanyám várgyon, várgyon ety félórát,
 Had irjak levelet, had irjak levelet!
 Édös főcském, főcském, vidd el levelecském,
 Vidd el levelecském nándori királyhoz.
 Ha jebédön éröd, tányárjába tögyed,
 Ha vacsora jután éröd, feje alá tögyed.
 Én ebéden értem, tányérjába töttem,
 Én vacsorán értem, feje alá töttem.
 Szógállóm, szógállóm né készics má náköm,
 Megjött a bus napom, a busi levelém.
 Kocsisom, kocsisom fogjál bé hat lovat,
 Fogjál bé hat lovat, aszt is a legjobbat!
 Jó napot, jó napot ismeretlen anyám!
 Hol van a zén babám, nándorvári dajkám?
 Elmönt a fojóra lábát mosogatja,
 Lábát mosogatja, magát csinosgatja.
 Nincsen ott, nincsen ott ismeretlen anyám.
 Hol van a zén babám, nándorvári dajkám?
 Mit türjem, tagadjam, ki köll aszt vallanom,
 Od van a szobába, halálos ágyába.
 Ekkör a vőlegény kést fogott kezébe,
 Kezéből mellébe, melléből szivébe.
 Engöm temessének templom küszöbébe,
 A zén Ilonkámot templom közepébe.
 A mi kisedünköt a zoltár elejbe,
 A mi sirhalmunkon virágok nyillanak,
 Akik a'ra járnak, rólam tanuljanak.

Rinyakovácsi

Jancsó Györgyné 65 é.

C. -126-
Landorvári Idolka

Egy asszonynak vala tizenkét leánya,
Legkisebbik vala Landorvári Idolka.
Landorvári Idolkát Mátyás király szerette,
Mátyás király szerette, sehol se m lelhetette.

Adj anyám, adj anyám egy órát, egy felet,
Ezalatt az Idolka megírta a levelet.
Fecském, des fecském vidd el a levelem,
Add Mátyás királynak!

Ha délben érsz oda, tedd a tányérjára,
Ha este érsz oda, tedd az ablakába.
A kis feéskemadár délben odaérkezett,
Odatta a levelet a Mátyás királynak.

A Mátyás királynak jóizü falatja,
Jóizü falatja kiesett a tányérba.
Kocsisom, kocsisom fogd be hat lovamat,
A hat lovam közül azt is a legjobbat.

Ugy menjünk, mint a szél, vagy mint a gondolat,
Ne uyg menj, mint a szél, hanem mint gondolat,
Hadd érjem életben a z én galambomat.

Jó estét, jó estét ismeretlen any_a!
Hol van az én rózsám, a Landorvári Idolka?
Kiment a patakra fehér lábát mosni,
Fehér lábát mosni, szivét vigasztalani.

Kimegy a királyfi, mindenhol keresi,
Mindenhol keresi, sehol sem lelheti.
Nincsen ott, nincsen ott ismeretlen anya,
Hol van az én rózsám, a Landorvári Idolka?

Kiment a ksikertbe fehér rózsát szedni,
Fehér rózsát szedni, gyöngykoszorut kötni.
Kimegy a krályfi, mindenhol keresi,
Mindenhol keresi, sehol sem lelheti.

Nincsen ott, nincsen ott, ó te gonosz anya.
Hol van az én rózsám a Landorvári Idolka?
Mi türés-tagadás, meg kell már mondanom,
Bent van a szobáa a gyászos koporsójába.

Bemegy a királyfi, szive fájdalmába,
Szive fájdalmába kérst szurván magába.
Testem a testeddel egy sirba nyugodjon,
Lelkem a lekkelleddel egy istent imádjon.

Szenne Horváthné, Mike Margit 34 é.

d.
Az aradi kislány

Az aradi kislán férhöz akar mönni,
 De ja za vén annya nem akarja jadni.
 De jazér a kislán férhöz mēnt magától,
 Mer a vén kurva jannya elátkosza a háztól.
 Elösször főszóllal a legelső vőfény,
 Édös anyámasszony beteg a ményasszony
 Nem beteg, nem beteg, csak azon bánkódik,
 Messzire jelviszik, messzire jelviszik.
 Másoccor felszóllal a legkisebb vőfény,
 Édös anyámasszon mékhalt a ményasszon.
 Erre ja vőlegény kést fog a kezébe,
 Kezéből a mellére, mellébről a szivébe.
 Véröm a véreddél ety patakot foljon,
 Testöm a testőddel ety sirba nyudogjon.
 Lélköm a léköddel egy urat imádjon,
 Hogy a za vén kurva anyád örökre kárhozzon.
 Lászlómajor Dömötörfi József, 1897.

e.

Az aradi kislány

A zaradi kislány férhöz atta magát,
 Ezér ta vén annya nagyon elátkosza.
 Maj ha ja hitre mégy, a hidög rázzon ki,
 Nagy vacsora közben a lelköd szájjon ki.
 Elösször főkijált a kisebbig vőfény,
 Édös anyámasszon bágyod a ményasszony.
 Másoccor főkijált a vényebbíg vőfény,
 Édös anyámasszony beteg a ményasszony.
 Harmadszor főkijált maga ja vőlegény,
 Édös anyámasszony mökhált a ményasszony.
 Ekkor a vőlegény kést fogott kezébe,
 Kezéből mellébe, melléből szívébe.
 Véröm a véröddel ety patakba fojjon,
 Testöm~~ax~~ a testőddel ety sirba nyugodgyon.
 Lélköm a lelkőddel egy urat imádgyon,
 De ja za vén anyád istent sose lásson.

Rinyakovácsi Jancsó Györgyné 65 é.

f.
Fehér László

Fehér László lovat lopott
Kilenc zsandár bekísérte.
Eztet Anna mekhallotta,
Elment börtönajtóra.

Jó reggelt édes kis bátyám!
Eletbe vagy, vagy mekhaltál?
Se nem élek, se nem halok,
Csak terólad gondolkodok.

Jó reggelt jó foglár uram!
Eressze kia bátyámat,
Adok kendnek száz aranyat,
Csak eressze a bátyámat.

Nem kell nékem száz aranyad,
Csak egy éjjeli hálásod.
Eztet László mekhallotta,
Ne háj vele egy éjszaka,
Gyöngykoszorúd elhullajtja,
A bátyádat fölakasztja.

Fehér Anna nem hallgatta,
Mehált vele egy éjszaká,
Gyöngykoszorút elhullatta,
A bátyát fölakasztatta.

Éjfél van már, nem aluszok,
Az erdőben lármát hallok.
A béresek fájér vannak,
Azok nagy lármát csinyának.

Felkelt Anna reggel jókor,
Elment a börtönajtóra.
Jó reggelt édes kis bátyám!
Eletbe vagy, vagy mekhaltál?

Anna, Anna, Fehér Anna,
Ne itt kerzsd a bátyádat,
Sűrű erdő közepébe,
Akasztófa tetőjébe.

Átkozásom nem szokások,
A kenyered kővé váljon,
Mosdóvized vérré váljon,
Törülköződ lánmgot hányjon,

Törülköződ lángot hányjon,
A jóisten meg ne áldjon.

Csurgó Borbály Teréz, 1913

Fehér László lovat lopott
A feket högyek alatt.
Lovat lopott szerszámostul,
Csikós fékkel kantárostul.

Utánna mént Gönc várossa,
Ötet csakhogy elfokhassa.
Zegész vidék falujiból
És csakugyan hadnagyostul.

Isten jónap hadnagy uram!
Fogaggy istön édös fijam!
Kinek hinak édös fijam?
Maj mégmondom hadnagy uram.

Van-e néked apád, anyád?
Igazán szóllicsd, meg né bánd.
Nincsen nékem apám, anyám,
Csak van neköm ety szép hugom.

Az én hugom Fehér Anna,
A lovammak fehér lába.
Nem kérdem én a lovadat,
Sem a té kedves hugodat.

Hanem kérdem a nevédet,
Külömben rossz teveled. léssz,
Fogjátok meg a huncfutot,
A zakasztófára valót.

Fehér László ja zén nevem,
Megmondani mindig merem,
Hogy engémet annak hinak.
En utánnam nagyon vannak.

Vigyétek le ja tömlöcbe,
Annak is a mélségébe.
Kezéd, lábát vasra verve
Kivallatok mindent vele.

Fehér Anna hogy méktudta,
Hogy a bátyya fogva volna,
Fog be kocsis a lovakat,
Tégy mellém sok aranyokat.

Isten jónap hadnagy uram!
Fogadj isten gyöngymadaram!
Mijér jöttél szép aranyom?
A bátyámér hadnagy uram.

A bátyádat kijadatom,
Ha ja zenyém lesz galambom.

Nem szól erre Fehér Anna,
Csak elmégy a fojosóra.
Fojosóru a rostéjra,
Hogy találna ja bátyjára.

Isten jónap édös bátyám!
Fogaggy isten édös hugom!
En kiváltlak bátyám téged,
Hadnagy uré leszök érted.

Ne légy azé a huncfuté,
A zakasztanivalójé.
Lányéletédet elvészti,
Bátyádnak fejét vöteti.

Nem szól erre Fehér Anna,
Csak elmögy a fojosóra,
Fojosóru ja palotába,
Lefekszik a nyoszolyába.

Aluszol-e Fehér Anna,
Kipiroslott kiseded alma?
Nem aluszom, nem nyukhatom,
Mer a sok lánc-csörgést hallom.

Csak elugyál, csak nyugoggyál,
Csak engömet szivedbe zárj.

A bérösök fájér járnak,
Azok nagy lármáva vannak.
Csak alugyál, csak nyugoggyál,
Csak engömet szivedbe zárj.

Aluszol-e Fehér Anna,
Édös kincsem szép vijánna?
Nem aluszom, nem nyukhatom,
Mer sok puskalövést hallok.

Csak alugyál, csak nyugoggyál,
A bátyádnak vége van már.
Hadnagy uram, hadnagy uram,
Átkozott légy hadnagy uram.

Tüz előtted megáradjon, /viz?/
Sár utánnad fölfakadjon,
Lovad lába mögbotoljon,
Földre téged agyon nyomjon.

Mosdóvized vérré váljon,
Kendőruhád möggyulladjon,
A könyered kővé váljon,
Isten téged meg né álgyon.

Lászlómajor Dömötörfi J.74 é.

h.

Három árva

A kovácsi temetőbe
Három árva sétál benne.
Az is azért sétál benne,
Édösanyjuk nyukszik benne, mekhalta.

Kej föl anyám, édösanyám,
Leszakadt már a gyász-ruhánk.
Nem kelök föl három árva,
Deszka közé vagyok zárva, ihajra.

Van tinéktök mostoháték,
Aki mindig dul-ful rátok.
Mögfésüli fejetöket,
Kékre veri képetöket, ihajra.

Rinyakovácsi Jancsó Györgyné 65 é.

/ Sir a három árva /

Sir a három árva,
Mer nincs nékük anyjuk.
Nincs meleg szobájuk,
Nincs tiszta ruhájuk.

Ne sirjatok árvák,
Maj lesz jó anyátok,
Jó a jóisten is,
Vigyáz a tirátok.

Megy a három árva
Ki a temetőbe.
Letérdelnek szépen,
A sírnak szélére.

Sirval aszt kijáltják,
Gyere haza anyánk,
Nincsen meleg szobánk,
Nincs,ki vigyáz rejánk.

Nem mehetek haza,
Mer meg vagyok halval,
Sok sárga hideg föld
A testemet nyomja.

Mariskám, kislányom
Vigyázz tesféredre,
Majd egy özvegyasszony
Fölkeres tikteket.

Megy a három árva,
Hazafelé ballag,
Sötét hideg szoba
Várgya őket otthon.

Kopognak az ajtón.
Agyisten jó estét!
Három kicsi árva
En leszek anyátok.

Befütöm szobátok,
Kimosom ruhátok.
A csillagok szépen
Leragyognak rátok.

Csurgó Borbély Teréz, 1913./a verset saját kézírásával
küldte levélben 1972.nov.1./

Szép Zámbóné

Agyonisten szép Zámbóné, jó estét!
Agyonisten a zuraknak szerencsét!
Ne kívánjon a zuraknak szerencsét,
Még a zéjjel nagy kés járja a szivét.

Szép Zámbóné lesétált a pincébe,
Vörös bort hozott az aranyos iccébe.
Nem köll nékem sem a bora sem maga,
Még a zéjjel piros vérét kiontja.

Szép Zámbóné lesétált a kis kertbe,
Föltekintett a csillagos egekre,
Jaj istenem vedd hozzád a lelkemet,
Lelkem után öt apró gyermekemet!

Kéket nyillik a csicsai temető.
Abba fekszik szép Zámbóné, legelső.
Az van irva mind a hat fejfájára,
Itt nyukszik a szép Zámbóné családja.

Berzence Sánta Vendelné 77 é.

K.

Buzsák: Horváth Zs. Szendre báró balladája: /5.a./
Kiss J. 21.é.

Balatonnál a nagyberki határban
Kizöldelt a legöregebbik nyárfa,
A Nagyberék legöregebb nyárfája,
Gulyáslegény busulni jár alája.

Gulyáslegény szive nagyon szomoru,
Előveszi furugláját, belefű,
Furulyaszó behallik a tanyára,
Ébredj fel hát Szendre báró leánya.

Fel is ébredt, ki is nyílt az ablaka,
Kökény-szemű barna lány néz ki rajta,
Hej te gulyás, jaj de szépen furulyálsz,
Behallik a tükör-szobám ablakán.

Szépen legel a kisasszony gulyája,
A kisasszony maga sétál utánja,
Már messziről kiáltja a gulyásnak,
Szivem gulyás terítsd le a subádat.

Nem terithetem ide a subámat,
Közel a kár, behajtják a gulyámat,
Már te arra szivem gulyás ne gondolj,
Majd kiváltja édesanyám, ha mondom.

Édesanyám arra kérlek tégedet,
Ez a gulyás nagyon szeret engemet,
Én is szeretem a gulyást igazán,
Kérlek anyám ezért neharagudj rám.

Báró lánya nem a gulyáshoz való,
Slinges szoknya nem a harmatba való!
A slingemből két arasztot levágok,
Tiéd leszek szivem gulyás a nyáron.

Lányom, lányom, lányomnak sem mondalak,
Ha én téged egy gulyáshoz oda~~x~~dlak.
Nem bánom én, édesanyám tagadj~~x~~ meg,
De a szivem a gulyásért hasad meg.

Másnap esztén Szendre báró bujába
Kivágtat a közel lévő tanyára,
Megkérdezi a legelső bojtárját,
Nem látta-e Szendre báró Mariskát.

Nem láttam én Szendre báró Mariskát,
Ha nem hiszi, vizsgálja meg a tanyát.
Nyissa be a tanyájának ajtaját:
Ott találja Szendre báró Mariskát.

Szendre báró hintót küld a leányért,
Kilenc zsandárt meg a gulyásbojtárért.
Elől viszik a kisasszonyt hintóval,
Utánja a gulyáslegényt vasalva.

Kastély-kertben most vágják ki azt a fát,
Amire a gulyáslegényt akasztják.
Mért szerettem, mért szerettem báró lányt,
Mért nem szerettem egy igaz szegény lányt !

Kastélykertben most faragják azt a fát,
Amire a gulyáslegényt akasztják,
Fujja a szél gyócs ingét, gyócs gatyáját,
Nem öleli többé a báró lányát.

Mért is lettem, mért is lettem báró lány ?
Mért nem lettem én egy igaz szegény lány ?
Akkor talán én is boldog lehetnék,
Azé lennék kit igazán szeretnék !

A faluba végigmenni nem merek,
Mert azt mondják, fekete gyászt viselek.
Gyász a ruhám, fehér az én jegykendőm,
Gulyás-legény nem lesz többé szeretőm.

Amott áll egy sudár nyárfa magába.
Furulyaszó nem hallatszik alóla,
Furulyaszó nem hallik a tanyára,
Meg is halt már Szendre báró leánya.

-133-
1.
Barna Jani

Barna Janit arra kérte babája,
Édesanyját tegye el másvilágra.
Barna Jani kivitte az edőbe,
Éles kést szurt édesanyja szívébe.

Véres lett a Barna Jani ruhája,
Nincs jó anyja aki mosson rejája.
Gyere babám moss ki ingem fehérre,
Holnap megyek csöndbisztos ur elébe.

Csendbisztos ur agyonisten jónapot!
Agyonisten Barna Jani, mi bajod!?
Csendbisztos ur szívem öli a bánat,
Egy kislányér megöltem a bábámat.

Kár volt esztet Barna Jani mektenni,
Jó anyádat ety kislányér megölni.
Csendbisztos ur el kellett cselekednem,
A bábámat nem engette szeretnem.

Az ut szélén most faragják aszt a fát,
Amire majd Barna Janit akasztják.
Fujja ja szél fekete göndör haját,
Nem öleli Barna Jani babáját.

Torvaj Kottán Józsefné, Horváth Ágota 68 é.

m.

Szabó Vilma

Szabó Vilma kiment a kis kertbe,
Ráborult egy cidrusfa levélre.
Még a Vilma le sem ült a padra,
Öt-hat zsendár az ajtót nyitotta.

Szabó Vilma fáj-e még a szived?
Hogy megölted három gyermekedet?
De fáj bizony, talán meg is hasad.
Halálomig zörgetem a vasat.

Torvaj Kottán Józsefné, Horváth Ágota 68 é.

n.

Szendre báró

Arra alá Szendre báró gulyája,
A kisasszony maga sétál utána.
Már messziről odaszól a juhásznak,
Szivem Jancsi terítsd le a subádat.

Nem teritem biz én le a subámat,
Mert elhatják tilosba a gulyámat.
Ne félj Jancsi nem vallođ te a kárát,
Mégfizeti Szendre báró az árát.

Szendre báró három éjjel, három nap
Azt se tudja, hogy a lánya merre van.
Megkérdezi legidősebb juhászát,
Nem-e látta valahol a leányát?

Nem láttam én báró uram, ha mondom,
Három napja, hogy a juhász oda van,
Lehet, hogy a kisasszony is vele van.

Szendre báró hintót küld a lányáért,
Kilenc zsandárt meg a juhászbojtárért.
Elől ül a hintóba a kisasszony,
Hátul meg a szegény juhász a vasban.

Lányom, lányom, lányomnak se mondalak,
Hogy én téged egy juhásznak adjalak.
Nem bámon én édesanyám, tagadj meg,
De a szivem a juhászért hasad meg.

Jaj de régen kifaragták azt a fát,
Amelyre a szegény juhászt akasztják. ~~Fujja~~
Fujja a szél feket göndör haját,
Nem öleli Szendre báró leányát.

Kimennék a főutra, de nem merek,
Mert azt mondják, feketé gyászt viselek.
Feketé gyász, fehér az én zsebkendőm,
Juhászlegény volt az első szeretőm.

Szántódsomos K. Dömötör Ilona 24 é.

M e g j e g y z é s e k

1./Külső-Somogy területén talált epikus anyagunk nem mindegyikét vettük fel.Kihagytuk tárgyalásainkból az olyan ponyvatermékeket,mint pl. a Göndör Lidi balladája,vagy a jobb versek közül a "Kismargita" és több juhász-,kanásznóta;betyárdal-töredék,szakrális-rituális szöveg stb....Felvettünk néhány gyengébbnek mondható verset,liraibb tartalmú költeményt, ha epikum-magja alkalmas volt valamilyen vonatkozású kérdés érintésére.

A "Függelékben" közöltek a teljesebb betekintés céljából és egyes problémák kapcsán felmerült hivatkozás lehetősége végett iktattuk be.

2./A tudományos /népnyelvi, fonetikai/ leirástól némely esetben eltértünk,különösenakkor, amikor az adatközlő maga is többféle módon használt egy-egy szót, kifejezést, illetve hangot.A nyomtatásban való megjelenés esetén-természetesen- egységes szempontok szerint kell átírni mind a költemények szövegét, mind a népnyelvi beszéden alapuló prózai anyagot. A fentiek szerint találkozunk az alábbi kifejezésekkel, hangzásokkal:

"De ja zédesannya..." stb.A "j"-betoldást más esetben is jelöltem:"kijáltja","rejája".

Előfordul,hogy az énekes egyazon versen belül is többféle módon ejti ugyanazt a szót:"folosó" , "fojosó", s ilyen esetben a szabályos "ly"-t mindig "j"-nek jeleztem,hasonlóan az "ilyen" -"ijen" "ijjen" íráshoz.

A "borulj"-t teljesen kiegészíti,de már a "nyijj"-t használja...Va gy pl."repegy megx" és "repegy meg",avagy: "állittyák" -"állityják" is előfordul,és "aszongya"- "aszonygya" különbséggel is találkozni fogunk.stb.stb.

A többi hangzók jelzése szabályos helyükön van,pl:zárt "e".

3./ Az életkorral kapcsolatos pontatlanságok annyiban jelentkeznek,hogy vagy a születési évszámot,vagy az életkort adtuk meg 1972.decemberig.

O l v a s o t t i r o d a l o m

/Forrásjegyzék helyett/

- Csanádi Imre-Vargyas Lajos:Röpülj, páva, röpülj. B.p. 1954.
Ethnographia:1890-1919, 1960-1972. és "Népélet":1926-1937,
1939-1943.
- Gönczi Ferenc:Göcsej népköltészete, Zalaegerszeg, 1948.
Gönczi Ferenc:Somogyi betyárvilág,
Gragger Róbert:Magyar népballadák, Bp., 1927.
Kallós Zoltán:Balladák könyve, Bukarest, 1971.
Katona Imre:Utmutató a történeti népköltészet gyűjtésé-
Katona Imre:Magyar népköltészet, 1954 (Utmutató). hez, 1954.
Kodály Zoltán:A magyar népzene/A példatárát szerk. Vargyas
Lajos/, Bp. 1952.
- Kriza Ildikó:A halálra táncoltatott lány, Bp. 1967.
Kriza Ildikó:A mezőgazdaság kapitalizálódásának vissz-
hangja népköltészetünkben, 1968.
- Kriza Ildikó:Balladaklasszifikáció-ballad műfaj, Bp. 1971.
Magyar népballadák/Endrődi S./, Bp. 1906.
Magyar népköltészet II. Népballadák/Szerk. Ortutay Gy. §
Bp. 1955, MK.
- Magyar Népzene Tára II. Jelesnapok/Bartók-Kodály/, Bp. 1953.
MNGY VI. Somogy megye népköltése, 1906., VIII. Dunántuli Gyűjt.
XIV. Nagyszalontai gyűjt. Bp. 1923.
- Népzene és zenetörténet I./Vargyas Lajos/, Bp. 1972.
Ortutay Gyula:Magyar népköltészet I-III. Bp. 1955.
Ortutay Gyula:Kis magyar népraiz, Bp. 1966.
Ortutay-Kriza:Magyar népballadák, Bp. 1968.
Ujváry Zoltán:Népdalok és balladák egy al-dunai székely
közösségből, Debrecen, 1968.
- Voigt Vilmos:A folklór esztétikájához, Bp. 1972.
----- x ----- x ----- x -----
Esztétikai kis lexikon/bővített kiadás/, Kossuth k, 1972.
Markarjan, E.:A marxista kultúraelmélet alapvonalai, 1971.
Septulin, A.:A marxizmus-leninizmus filozófiája, 1972.
Szigeti József:Bevezetés a marxista-leninista eszté-
tikába, 1966., 1971.
Zoltán Dénes:Az esztétika rövid története, 1972.

